

Innsynsutvalget

SLUTTRAPPORT

**FRA UTVALGET SOM BLE OPPNEVNT TIL Å BEHANDLE SØKNADER
ETTER MIDLERTIDIG LOV OM BEGRENSET INNSYN I
OVERVÅKINGSPOLITIETS ARKIVER OG REGISTRE
(INNSYNSUTVALGET)**

Avgitt til Justisdepartementet 15.01.2008

Innsynsutvalget ble oppnevnt ved Kongelig resolusjon av 22. desember 1999 for å behandle søknader om innsyn og erstatning etter midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) av 17. september 1999 nr.73.

Innsynsutvalget har vært i funksjon fra 2000 – 2007 og har ferdigbehandlet samtlige innkomne saker.

Innsynsutvalget oversender med dette Justisdepartementet sin sluttrapport for arbeidet. Sluttrapporten redegjør nærmere for gjennomføringen av innsynsloven, den rettslige forståelse som utvalget har lagt til grunn for sitt arbeid samt relevant statistikk for sakene.

Rapporten inneholder ikke noe gradert materiale, og er skrevet med henblikk på at den skal kunne offentliggjøres.

Oslo, 21. desember 2007

Randi Carlstedt
utvalgsleder

Thor Bjarne Bore

Per Maurseth

Innhold

INNLEDNING	6
2. INNSYNSUTVALGET	7
2.1 OPPNEVNELSE OG SAMMENSETNING.....	7
2.2 MANDAT	8
2.3 ANDRE ORGANISATORISKE FORHOLD	9
2.3.1 Klagenemnda.....	9
2.3.2 Sekretariatet	9
3. GJENNOMFØRINGEN AV INNSYNSLOVEN	10
3.1 GENERELT	10
3.1.1 Kunngjøring av innsynsordningen	10
3.1.2 Saksmengde	11
3.1.3 Utvalgets arbeidsform	11
3.1.4 Årsrapporter.....	11
3.1.5 Studiebesøk.....	12
3.1.6 Saksbehandlingsform	12
3.1.7 Saksbehandlingen.....	13
3.1.8 Arkivavvikling mv.	14
3.2 OVERVÅKINGSPOLITIETS OPPGAVER, ORGANISERING OG ARKIVSTRUKTUR.....	15
3.2.1 Overvåkingspolitiets oppgaver og organisering	15
3.2.1.1 Overvåkingspolitiets oppgaver.....	15
3.2.1.2 Overvåkingspolitiets organisering.....	16
3.2.2 Arkiv- og registerstruktur.....	17
3.2.2.1 Overordnet arkivstruktur	17
3.2.2.2 Personsakarkiv	18
3.2.2.3 Personkontrollarkivet	18
3.2.2.4 Emnearkiv	19
3.2.2.5 Registre.....	19
3.2.2.6 Makulering	20
3.3 FORBEREDELSE AV SAKER FOR UTVALGET	20
3.4 POLITIETS SIKKERHETSTJENESTES UTTALERETT	21
3.5. FORELEGGELSE FOR ANDRE MYNDIGHETER.....	23
3.5.1 Utenriksdepartementet	23
3.5.2 Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (tidligere FO/S).....	23
3.5.3 Forsvaret.....	23
3.5.4 Utenlandske, samarbeidende tjenester.....	23
3.6 EFFEKTUERING AV VEDTAK.....	25
3.6.1 Generelt.....	25
3.6.2 Vedtak i innsynssaker	25
3.6.3 Vedtak i erstatningssaker	25
3.7 SÆRLIG OM KLAGESAKER.....	26
3.8 DEKNING AV ADVOKATUTGIFTER.....	27
4. INNSYNSUTVALGETS RETTSLIGE FORSTÅELSE	27
4.1 BAKGRUNNEN FOR INNSYNSLOVEN	27
4.2 HENSYNENE BAK INNSYNSLOVENS RETTSLIGE RAMMER	27

4.3 INNSYN.....	29
4.3.1 <i>Generelle rammer</i>	29
4.3.1.1 Innsynsperioden	29
4.3.1.2 Søkeberettigede	29
Personlige søkere.....	29
Nærstående	29
Partier, organisasjoner etc.	30
Andre søkere	30
4.3.1.3 Fristen for å søke innsyn	30
4.3.1.4 Formelle krav til en søknad.....	31
4.3.2 <i>Registrering av informasjon</i>	32
4.3.3 <i>Kriteriet "gjenfinnbarhet"</i>	33
4.4 KRITERIENE FOR INNSYN I PERIODEN 8. MAI 1945 TIL 8. MAI 1996	34
4.4.1 <i>Innsynsloven § 1</i>	34
4.4.2 <i>Unntakene</i>	34
4.4.2.1 Sikkerhetsmessige hensyn.....	34
4.4.2.2 Tjenestemenn i overvåkingspolitiet	34
4.4.2.3 Personvernmessige hensyn.....	35
4.4.2.4 Kilder.....	35
4.4.2.5 Metodebruk	35
4.4.2.6 Instruksstridighet.....	36
4.4.2.7 Telefon- og kommunikasjonskontroll	37
4.4.2.8 Forholdet til fremmed stat	39
4.4.2.9 Samarbeidende tjenester.....	39
4.5 REGISTRERING AV MINDREÅRIGE	40
4.6 ERSTATNING	40
4.6.1 <i>Generelt om erstatningsadgangen</i>	40
4.6.2 <i>Kravet til innsyn</i>	42
4.6.3 <i>Frister</i>	43
4.6.4 <i>Begrepet "alvorlig skade"</i>	43
4.6.5 <i>Betydningen av generelle opplysninger</i>	43
4.6.6 <i>Vurderingstidspunktet</i>	44
4.6.7 <i>Særlig om erstatningsutmålinger for familier</i>	44
4.7 SAKSFLYT I ERSTATNINGSSAK (MED KLAGE).....	44
4.8 REAKSJONER FRA SØKERE.	45
5. SAKSSTATISTIKK.....	45
5.1 AVVISTE SØKNADER.....	45
5.1.1 <i>Mottatte, men ikke registrerte søknader</i>	45
5.1.2 <i>Administrativ avvisning</i>	45
5.1.3 <i>Avvisningsvedtak</i>	46
5.2 INTET FUNN	46
5.3 ERSTATNING	51
5.3.1 <i>Erstatninger generelt</i>	51
5.3.2 <i>Positive erstatningsvedtak</i>	51
5.3.3 <i>Negative erstatningsvedtak</i>	53
6. SÆRLIGE SPØRSMÅL.....	53
6.1 OVERVÅKING AV SAMER	53
6.2 MAKULERING.	55

7. ØKONOMI	55
VEDLEGG 1 VEDTAKSBREV	58
VEDLEGG 2 MAKULERINGSRETT	74
VEDLEGG 3 EFFEKTUERING AV ADGANGEN TIL SUPPLERENDE OPPLYSNINGER	78
VEDLEGG 4 NORDSJØDYKKERNE.....	79
VEDLEGG 5 FAMILIEHEMMELIGHETER AVSLØRT.....	80
VEDLEGG 6 REGISTRERING AV LEDELSEN I AKP (M-L)	81
VEDLEGG 7 REAKSJONER PÅ MAPPEINNSYN.....	83

Innledning

Midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) ble vedtatt av Stortinget i februar 1999. Bakgrunnen for at loven ble vedtatt, var Lund-kommisjonens rapport som ble avgitt i 1996.

Rapporten ble behandlet av Stortinget i juni 1997 etter innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomitéen. Komitéens flertall – alle unntatt representantene for Høyre og Fremskrittspartiet – foreslo at Stortinget skulle be Regjeringen fremme lovforslag om en ordning med begrenset innsynsrett i Overvåkingspolitiets arkiver, samt utrede og fremme forslag om en egen erstatnings- og oppreisningsordning.

Komitéens forslag ble vedtatt med 83 mot 24 stemmer.

Regjeringen la høsten 1998 frem proposisjon ”Om midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven).” Etter innstilling fra justiskomitéen ble proposisjonen behandlet i Odelstinget i februar 1999 og vedtatt med 55 mot 22 stemmer. Loven fulgte i all hovedsak de begrunnelser og konkrete anbefalinger som var gitt av flertallet i Kontroll- og Konstitusjonskomitéens innstilling fra 1997.

Formålet med Innsynsloven ble slik beskrevet i Odelstingsproposisjon nr. 6, 1998-99, s. 30: *Lund-kommisjonen og Stortinget har lagt til grunn at det har foregått både ulovlig overvåking, instruksstridig registrering og instruksstridig bruk av opplysninger overfor norske borgere i den perioden kommisjonen har gransket. (...) Lovforslaget i proposisjonen om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre, har til formål å gi de enkeltpersoner som måtte være instruksstridig registrert eller ulovlig overvåket i granskingsperioden, en mulighet til å få innsyn i de dokumenter hvor disse opplysninger har blitt nedtegnet. Dette kan eventuelt danne grunnlag for en økonomisk kompensasjon i de tilfeller hvor ulovlige eller instruksstridige forhold fra overvåkingspolitiets side har medført alvorlige skadevirkninger for vedkommende. Forslaget tar også sikte på å gi et bredest mulig innsyn også for øvrige dokumenter som ikke måtte tilfredsstille slike vilkår. Samtidig søker forslaget å ivareta hensynet til rettssikkerhet og personvern, samt hensynet til overvåkingstjenesten og det arbeid den er satt til å gjøre.*

Justiskomiteens flertall sluttet seg proposisjonens formål, og i samsvar med flertallsinnstillingen ble lovforslaget uforandret vedtatt av Stortinget.

Det er senere foretatt to lovendringer som vil bli redegjort for senere i rapporten.

Innsynsutvalgets virksomhet gjelder behandlingen av søknader om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre, samt søknader om erstatning basert på det materialet det eventuelt måtte være gitt innsyn i. Innsynsloven fastsetter innsynsperioden til perioden mellom 8. mai 1945 og 8. mai 1996.

I den perioden innsynsordningen gjelder, har overvåkingspolitiet gjennomgått flere organisatoriske endringer. I løpet av Innsynsutvalgets funksjonstid er det også gjennomført organisatoriske endringer, og tjenesten har endret navn. I praksis har dette medført at Innsynsutvalget i første del av sitt arbeid forholdt seg til en tjeneste benevnt som ”*Politiets overvåkingstjeneste*” (POT), mens det i de senere år har forholdt seg til ”*Politiets sikkerhetstjeneste*” (PST). Videre har de organisatoriske ledd i tjenesten endret navn. Eksempelvis har ”*Overvåkingssentralen*” (OVS) i utvalgets funksjonstid endret navn til ”*Den sentrale enhet*” (DSE).

For å lette fremstillingen i Innsynsutvalgets sluttrapport, vil det derfor være nødvendig å foreta noen begrepsmessige avklaringer. Av praktiske årsaker har man valgt gjennomgående å bruke betegnelsen Politiets sikkerhetstjeneste i omtalen av forholdet mellom tjenesten og utvalget i tiden 2000 - 2007. Når det gjelder omtalen av tjenesten forøvrig legger man til grunn begrepene Politiets overvåkingstjeneste, Overvåkingspolitiet, overvåkingstjenesten eller kortformen tjenesten.

Innsynsloven bruker begrepet ”*behandlingsorganet*” om saksbehandlingsorganet som ble oppnevnt for å behandle søknader om innsyn og erstatning. I løpet av funksjonstiden har imidlertid organet selv, departementet og andre aktører brukt betegnelsen ”*Innsynsutvalget*”, eller kortformen ”*utvalget*”. I tråd med den alminnelige språkbruk har man i denne rapporten gjennomgående valgt å bruke begrepene ”*Innsynsutvalget*” eller ”*utvalget*”, med mindre det gjelder sitater der andre betegnelser er brukt.

2. Innsynsutvalget

2.1 Oppnevning og sammensetning

Midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) ble vedtatt av Stortinget 4. mars 1999. Loven innebar at norske borgere og personer hjemmehørende i Norge, på nærmere angitte vilkår, fikk rett til innsyn i dokumenter og opplysninger om dem fra overvåkingspolitiets arkiver og registre i perioden 8. mai 1945 til 8. mai 1996.

Personer som fikk innsyn fikk også rett til erstatning dersom vedkommende hadde lidd alvorlig skade som følge av overvåkingspolitiets virksomhet.

Innsynsloven gjaldt inntil alle søknader om innsyn og erstatning og klager var behandlet. Søknad om innsyn måtte fremsettes innen 3 år etter lovens ikrafttredelse. Loven ble sanksjonert ved kongelig resolusjon av 17. september 1999 og trådte i kraft 1. januar 2000. Siste frist for å fremme søknad om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre utløp 31. desember 2002 kl. 2400

Fra lovforarbeidene til innsynsloven § 4 hitsettes:

”Kongen skal etter første ledd oppnevne et organ til å behandle søknad om innsyn og søknad om erstatning. Det skal oppnevnes en leder og to medlemmer, alle med personlig stedfortreder. Lederen bør være jurist, fortrinnsvis med dommererfaring. Justisdepartementet skal etter annet ledd ansette et sekretariat med den nødvendige kompetanse til å forberede sakene for behandlingsorganet. I en slik forberedelse forutsetter departementet også at sekretariatet vil ha den nødvendige kompetanse til å foreta de nødvendige søk i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Departementet forutsetter at det i sekretariatet også vil inngå nødvendig kontorpersonell. Behandlingsorganets medlemmer bør, om mulig, gis adgang til å øve innflytelse på ansettelsen av personer i sekretariatet. Leder, medlemmene og andre som vil bli engasjert i arbeidet, forutsettes å være eller bli sikkerhetsklarert og autorisert for nødvendig beskyttelsesgrad for behandling av gradert materiale. De vil være underlagt sikkerhetsinstruksens regler, samt at de i henhold til forvaltningsloven pålegges taushet om opplysninger som de blir gjort kjent med i forbindelse med arbeidet”.

Ved kongelig resolusjon av 22. desember 1999 oppnevnte Kongen medlemmer til behandlingorganet (Innsynsutvalget) som fikk følgende sammensetning og med personlige stedfortredere.

Utvalget:

Sorenskriver Anne Marie Stolz (leder)
Høyskolelektor Eilef Meland
Sjefredaktør Thor Bjarne Bore

Stedfortredere:

Sorenskriver Nils Dalseide (leder)
Adm.direktør Michael Tetzschner
Sosialøkonom Anne Liv Reistad.

14. januar 2000 ble sammensetningen av behandlingsorganet endret ved kongelig resolusjon hvor professor Per Maurseth ble oppnevnt som utvalgsmedlem i stedet for Eilef Meland

Sorenskriver Anne-Marie Stoltz ble ved Kronprinsregentens resolusjon av 5. desember 2003 løst fra vervet som leder av behandlingsorganet, og tingrettsdommer Randi Carlstedt ble oppnevnt som ny leder med virkning fra 01.01.2004.

I forslaget til oppnevning av medlemmer og stedfortredere til behandlingsorgan og klagenemnd, ble det ansett viktig at disse hadde den nødvendige kompetanse til å avgjøre spørsmålene om innsyn og erstatning, og det ble forutsatt en bred sammensetning med nødvendig juridisk, politifaglig og samfunnsmessig kompetanse.

2.2 Mandat

Innsynsutvalgets mandat følger direkte av innsynsloven § 4, første ledd:
"Kongen oppnevner et organ til å behandle søknader om innsyn og erstatning".

Det er videre i § 8, annet ledd utdypet Innsynsutvalgets mandat:
"Behandlingsorganet skal foreta søk, elektronisk og manuelt, i alle søkbare dokumenter i overvåkingspolitiets arkiver og registre på bakgrunn av de opplysninger som framkommer i søknaden. Behandlingsorganet skal ta stilling til om vilkårene for innsyn i § 1 er oppfylt, og om det må gjøres helt eller delvis unntak etter § 2."

Innsynsutvalgets mandat er ut fra lovens ordlyd og forarbeider begrenset til å ta stilling til enkeltsøknader om innsyn og erstatning. Det ligger utenfor Innsynsutvalgets mandat å foreta noen nærmere vurdering av overvåkingspolitiets virksomhet som sådan, foreta rettspolitiske vurderinger eller fremme forslag til lovendringer.

Innsynsloven § 1 hjemler innsyn i *"overvåkingspolitiets arkiver og registre"*. Innsynsordningen gjelder bare arkivene og registrene til denne delen av norsk politi, ikke den øvrige del av politiet, og heller ikke arkivene til andre myndighetsorganer, virksomheter, organisasjoner eller partier.

2.3 Andre organisatoriske forhold

2.3.1 Klagenemnda

Kongelig resolusjon av 22. desember 1999 oppnevnte også en klagenemnd til å behandle forvaltningsrettslige klager over Innsynsutvalgets vedtak om innsyn og/eller erstatning. Klagenemndas sammensetning har i hele funksjonsperioden vært:

Klagenemnda:

Førstelagmann Odd Jarl Pedersen (leder)

Professor Anne-Lise Seip

Advokat Bjørg Ven

Stedfortredere:

Lagdommer Trude Sæbø (leder)

Spesiallærer Kari Pahle

Advokat Erik Keiserud

Innsynslovens § 5 trekker opp Klagenemndas mandat:

”Kongen oppnevner en klagenemnd til å behandle klage på behandlingsorganets vedtak”.

Klagenemnda vil redegjøre for sin virksomhet i en særskilt sluttrapport til Justisdepartementet.

2.3.2 Sekretariatet

Innsynsloven § 4 annet ledd fastsatte at *”Departementet ansetter et sekretariat til å forberede sakene for organet.”*

Dette er nærmere utdypet i forarbeidene til § 4:

”Justisdepartementet skal etter annet ledd ansette et sekretariat med den nødvendige kompetanse til å forberede sakene for behandlingsorganet. I en slik forberedelse forutsetter departementet også at sekretariatet vil ha den nødvendige kompetanse til å foreta de nødvendige søk i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Departementet forutsetter at det i sekretariatet også vil inngå nødvendig kontorpersonell.”

Opprinnelig ble det ansatt et sekretariat på fire medarbeidere: sekretariatsleder, to saksbehandlere og en kontormedarbeider. Som en følge av arbeidets omfang ble sekretariatet senere utvidet, og besto på det meste av ti medarbeidere; sekretariatsleder, syv saksbehandlere og to kontormedarbeidere. I tillegg er det i noen grad trukket inn ekstrahjelp på kontorsiden i forbindelse med registrering av saker og effektivering av vedtak, og også i avslutningsarbeidet med ferdigstilling av sakene før avsendelse til Riksarkivet.

Fra sommeren 2006 og frem mot nedleggelsen 31. desember 2007 er sekretariatet gradvis nedbygget.

I likhet med Innsynsutvalget, har det også i sekretariatet skjedd personellmessige utskiftninger i løpet av funksjonstiden. Totalt har 21 personer vært tilnyttet sekretariatet.

Sekretariatsledere har vært:

Knut Fosli (1. januar 2000 – august 2004)

Svein Wiiger Olsen (1. november 2004 – 31. desember 2007)

Benthe Huse har i perioden august t.o.m. oktober 2004 vært konstituert som sekretariatsleder. Hun har vært sekretariatslederens faste stedfortreder og har i denne egenskap også fungert som sekretariatsleder i andre perioder. Hun er den eneste i sekretariatet som har vært med under hele behandlingsperioden.

Begge sekretariatslederne hadde ved ansettelsen kompetanse fra fra det aktuelle saksområdet. De øvrige medarbeiderne har hatt variert praksis. Noen av medarbeiderne har hatt samfunnsvitenskaplig og politifaglig bakgrunn, men for de fleste medarbeidernes vedkommende dreier det seg om juridisk kompetanse. Flere har hatt utredningspraksis. Kompetanse innen overvåkingspolitiets virksomhet er i liten grad tilgjengelig utenfor tjenestens egne rekker. Innsynsutvalgets sekretariat har derfor i stor grad vært henvist til selv å drive kompetansebygging.

Det vil senere i rapporten bli gitt en nærmere orientering om sekretariatets virksomhet.

2.3.2 Habilitet

Under utvalgets virketid er det ikke kommet habilitetsinnsigelser mot noen av utvalgets medlemmer fra søkere eller andre. I ett tilfelle har et av medlemmene veket sete ved behandlingen av en sak og påfølgende erstatningssak på grunn av inhabilitet.

Spørsmålet om habilitet har ikke vært reist eller drøftet av utvalget selv.

3. Gjennomføringen av innsynsloven

3.1 Generelt

3.1.1 Kunngjøring av innsynsordningen

Ordningen ble kunngjort i samtlige landets dagsaviser 1. februar 2000. En informasjonsfolder ble sendt ut til samtlige politidistrikter og kommunale biblioteker, samt til en rekke norske ambassader og konsulater i utlandet, i et samlet antall på 45 000. Anonymiserte postlister hvor det fremgikk hvor mange saker som var ferdigbehandlet og derav hvor mange søkere som har fått innsyn har vært tilgjengelig fortløpende.

Ordningen ble omtalt i en rekke dagsaviser, radio og fjernsyn. Utvalget har hvert år avgitt en årsrapport som har vært tilgjengelig for media. Interessen for utvalgets arbeid var i starten stor, men har avtatt etter hvert.

Sluttdatoen for å søke om innsyn 31. desember 2002, ble også kunngjort i samtlige av landets dagsaviser. Kunngjøringsteksten ble oversatt til samisk og trykket i samiskspråklige aviser. Informasjonsfolderen ble oversatt til samisk og fordelt i ca. 2000 eksemplarer til samiske miljøer og lokale lensmannskontorer, politidistrikt og kommunale hovedbiblioteker i de tre nordligste fylkene. Det ble også opprettet en telefonkontakt for samiskspråklige.

Innsynsloven ble endret ved lov av 15. juni 2001, ved en ny bestemmelse, § 3 a om rett til kassasjon av uriktige opplysninger eller opplysninger som var innhentet ved ulovlig metode. Loven ble imidlertid aldri iverksatt, og ved lov av 18. januar 2007, ble loven endret til rett til å inngi supplerende opplysninger som i sin helhet legges i sakens dokumenter.

I tråd med forutsetningene i Ot. prp. nr. 4 (2006 - 2007) til lovendringen har sekretariatet skriftlig underrettet alle som har fått innsyn om adgangen til å inngi supplerende opplysninger, frister mv.

Dette har vært en ren administrativ oppgave som har vært overlatt til sekretariatet, og alle innkomne merknader er lagt på de respektive saker uten at det er foretatt noen vurdering eller gjennomgang av dem. Utvalget har ikke hatt noe med dette arbeid å gjøre. Sekretariatets arbeid med dette kom først i gang etter at lovendringen ble vedtatt i januar 2007, og på grunn av det store merarbeidet ble avslutningen av utvalgets arbeid noe forsinket. Sekretariatet avga egen rapport om sitt arbeid med supplerende opplysninger i november 2007.

Rapporten er vedlagt utvalgets sluttrapport.

3.1.2 Saksmengde.

Ved etableringen av utvalget var det allerede kommet ca. 450 søknader om innsyn til Justisdepartementet og til POT. Ved etableringen av Innsynsutvalget ble disse søknader oversendt utvalget til behandling.

Frem til oktober 2002 var det anslått at antall søknader totalt ville bli rundt 4000. Pr. november 2002 var det kommet omtrent 5000 søknader og ved fristens utløp 1.1.2003 var det mottatt i alt 12764 søknader. Hovedtyngden av søknader – ca. 6000 - kom i desember 2002, med en sterk økning av antallet i siste halvdel av måneden.

Antallet søknader var med andre ord betydelig større enn ventet, noe som også har fått betydning for utvalgets virketid. Denne var i utgangspunktet satt til utgangen av 2004, men antall søknader, samt at søkearbeidet også ble adskillig mer omfattende enn antatt, har medført at utvalgets saksbehandling først ble avsluttet høsten 2007, og med avslutning av utvalgets arbeid ved årsskiftet 2007/2008.

3.1.3 Utvalgets arbeidsform

Utvalgets arbeid med sakene har foregått i forhåndsplanlagte arbeidsmøter i sekretariatets lokaler. Sikkerhetsmessige hensyn gjorde at forberedelse og arbeid med sakene måtte skje i sikrede lokaler der dokumentene ble oppbevart.

Utvalgets arbeidsform har vært at sakene, etterhvert som de var ferdig forberedt av sekretariatet, ble lagt frem for Innsynsutvalget i arbeidsmøte. Sakene ble der gjennomgått og avgjort før videre oppfølgingsarbeid ble ivaretatt av sekretariatet. Som hovedregel er sakene gjennomgått av alle tre utvalgsmedlemmene. Eventuelle vurderinger av saksbehandlingsmessig betydning ble nedtegnet på saksbehandlingsarket i den enkelte sak.

Utvalget har i alt hatt 88 møter med 258 møtedager.

3.1.4 Årsrapporter

Innsynsutvalget har hvert år, som ledd i rapporteringen til Justisdepartementet om fremdrift og ressursbruk, avgitt årsrapporter som har oppsummert virksomheten. Årsrapportene har inneholdt blant annet informasjon om antallet ferdigstilte saker om innsyn og erstatning, fordeling på saksavgjørelseskategorier, samlet tilstått erstatning m.v. og fremdriftsprognose.

Det er utarbeidet årsrapporter for virksomhetsårene 2000/2001, 2002, 2003, 2004, 2005 og 2006. For 2007 er det ikke utarbeidet særskilt årsrapport. Årsrapportene har for årene 2004 og 2005 vært tilgjengelig på internett.

3.1.5 Studiebesøk

Den norske innsynsordningen har få paralleller i andre land. Innsynsordninger i arkivene til hemmelige tjenester er ikke vanlig. I Ot. Prp. Nr. 6 (1998-1999) ble det gitt en kortfattet fremstilling av de ordningene som hadde vært etablert i Sveits og Nederland.

For Innsynsutvalget var det av interesse å gjøre seg noe mer kjent med disse ordningene, og man foretok studieturer til begge land. Besøket i Nederland ble gjennomført i april 2001 og i Sveits i mai samme år.

I juni 2005 foretok man studietur til STASI-arkivene i Berlin. Det må i denne sammenheng understrekes at det bare var tale om en studietur og ikke besøk til arkivet foranlediget av noen sak eller problemstilling som utvalget arbeidet med som saksbehandlingsorgan.

Innsynsordningen i Canada har man ikke gjort til gjenstand for noen studietur.

3.1.6 Saksbehandlingsform

I tråd med forutsetningen i innsynsloven har arbeidet med innsynssøknadene vært lagt opp som skriftlig saksbehandling basert på søknaden og de funn som eventuelt ble gjort i overvåkingspolitiets arkiver og registre. På tilsvarende måte har også behandlingen av erstatningssøknader og klager i begge typer saker vært skriftlig. Det har ikke vært etablert noe alminnelig publikumsmottak for søkere.

De etablerte saksbehandlingsrutiner er basert på innsynsloven § 8 samt de premisser som er lagt i lovens forarbeider. Fra de sistnevnte siteres følgende om utvalgets behandling av innsynssaker:

”Søknadsbehandlingen skal være skriftlig.

Behandlingsorganet skal foreta søk, elektronisk og manuelt, i alle søkbare dokumenter i overvåkingspolitiets arkiver og registre på bakgrunn av de opplysninger som fremkommer av søknaden. Det forutsettes at sekretariatet har den nødvendige kompetanse til selv å foreta de nødvendige søk. Overvåkingspolitiet kan eventuelt være behjelpelig med å finne frem de aktuelle dokumentene som fremkommer av søket.

Hvis vedkommende er omtalt i overvåkingspolitiets arkiver eller registre, skal det tas kopier av disse dokumentene, som legges på saken. Ved vurderingen av dokumentene skal det ved første gangs vurdering tas stilling til om vedkommende tilfredstiller vilkårene for innsyn.”

Det heter videre:

”Hvis behandlingsorganet kommer fram til at vilkårene er oppfylt, skal det vurderes om det må gjøres unntak fra innsynsretten, helt eller delvis,”

og videre

”I dokumenter hvor det gis innsyn, må eventuelt informasjon det ikke skal gis innsyn i, sladdes på en slik måte at informasjonen ikke er gjenfinnbar.

Departementet ser det som naturlig at overvåkingspolitiet får uttale seg om spørsmålet om innsyn i de saker som behandlingsorganet har til vurdering, men at dette begrenses til en uttalerett. Det

vil deretter være opp til behandlingsorganet hvorvidt en slik uttalelse skal vektlegges. Det forutsettes at det kun skal bes om uttale i de saker hvor behandlingsorganet har kommet fram til at det skal gis innsyn, ikke en uttalerett i alle saker som behandlingsorganet har til vurdering”.

Lovforarbeidene gir følgende føringer for utvalgets behandling av erstatningssaker:

”Behandlingen av søknaden skal være skriftlig.

Behandlingsorganet må ta stilling til om den som søker om erstatning fyller vilkårene for en slik rett.

Hvis behandlingsorganet konkluderer med at overvåkingspolitiets virksomhet har medført alvorlige skadevirkninger for vedkommende, må det fastsettes en erstatningssum.

Søknader som fremsettes etter fristen på 3 måneder, skal som en hovedregel ikke behandles, men returneres med denne begrunnelse. Oversittelse av fristen bør behandles på samme måte som oversittelse av klagefristen, jf. forvaltningsloven § 31.

Behandlingsorganets vedtak skal være skriftlig, samt opplyse om muligheten for klage. Slik klage må fremsettes til klageorganet innen 2 måneder. Det må opplyses om at søksmålsadgangen tapes hvis ikke klageadgangen benyttes, jf. tvistemålsloven § 437. I dette ligger ikke at det ikke kan reises selvstendig erstatningssak for domstolene.”

3.1.7 Saksbehandlingen

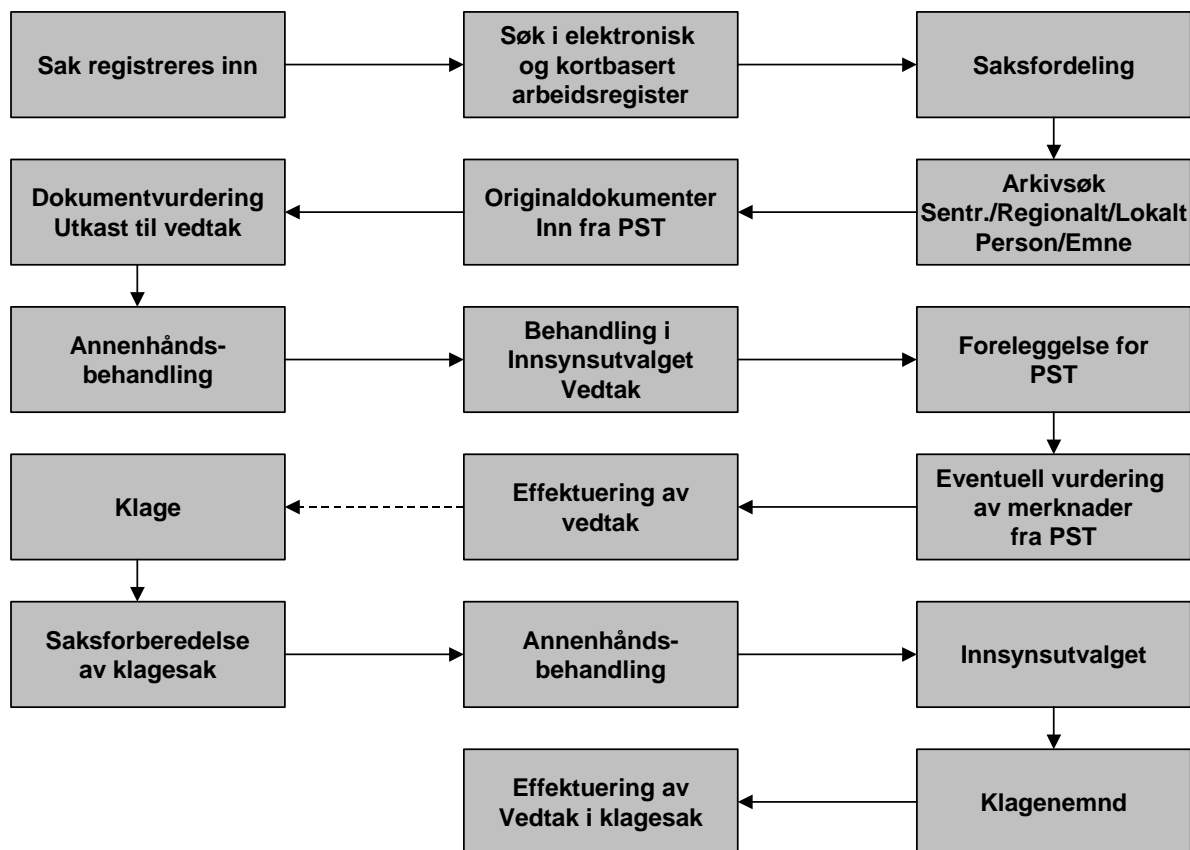
Etter at sekretariatet hadde søkt og eventuelt funnet dokumenter eller opplysninger, ble disse gjennomgått og sladdet slik at det kun er de opplysninger søkeren etter loven skulle ha, som finnes i dokumentene. I en del tilfeller har dette medført at dokumentene fremstår som meningsløse for den som har mottatt dem. Dette er imidlertid konsekvensen av at dokumentet er funnet som registrert på vedkommende, men at det er så lite opplysninger om vedkommende i dokumentet at det meste er tatt ut. Det har også vært en del dokumenter som er så gamle og hvor teksten er så svak at den har vært uleselig.

Når det gjaldt original- eller gjennomslagsdokumenter, ble det ved Kripas forsøkt å få frem bokstaver ved UV-bestråling, IR-bestråling eller utsette dokumenter for belysning – skråbelysning/fiberlys og ved å ta fargekopi – uten at resultatet ble bedre enn originaldokumentet. Ved å gjennomlyse dokumentet kunne bokstavene ses tydeligere, men var fortsatt uleselige. Dersom heller ikke nytt søk ved Overvåkingsentralen for om mulig å finne et bedre eksemplar av dokumentet førte frem, fikk søker opplyst at originaldokumentet var uleselig. Der dokumentet var leselig i originalform, men ikke i kopi, ble det foretatt en avskrift av de opplysninger det skulle gis innsyn i.

Saksbehandler gjennomgikk dokumentene og opplysningene, laget en innstilling til utvalget om vilkårene for innsyn var til stede, om det var unntak, m.v. og foreslo sladdinger.

Etter at sekretariatsleder hadde gjennomgått sakene og påført sine merknader, gikk utvalget gjennom alle sakene, drøftet og avgjorde disse. I enkelte tilfelle ble saker returnert sekretariatet for ytterligere undersøkelser eller saksbehandling før utvalget traff endelig vedtak.

Saksflyt i innsynssak (med klage)

3.1.8 Arkivavvikling mv.

I perioden 2000 – 2006 ble det foretatt omfattende arkivsøk og innhentet et betydelig dokumentvolum som ble oppbevart i sekretariatet på betryggende måte. Etter at sekretariatet hadde sendt ut underretning om adgangen til å inngi supplerende opplysninger, startet avviklingen av det omfattende arkivet. Arbeidet pågikk fra mars til desember 2007.

Arkivavviklingen innebar dels en kvalitetssikring ved at man sikret at alle sider av den enkelte sak var endelig avgjort, og nødvendig underretning gitt i alle saker der det var mulig å nå frem til søkerne. I et mindre antall saker viste dette seg umulig, fordi søkere for eksempel var flyttet utenlands uten at det forelå nærmere opplysninger om nytt bosted. Det er også enkelte søkere som har nektet å motta dokumentene det er gitt innsyn i, eller av andre grunner ikke har avhentet den rekommanderte sendingen med dokumentene.

I tilknytning til arkivavviklingen ble den enkelte sak gjennomgått, det ble hentet ut relevant statistikk, og eventuelle feilregistreringer på det elektroniske saksbehandlingssystemet ble rettet. Korrigeringer av dobbeltførte saker og andre feilregistreringer har gjort at antallet saker er noe lavere enn hva man har operert med i de enkelte årsrapportene. Videre vil de endelige tallene for de enkelte saksavgjørelser fremvise mindre avvik fra det som tidligere er presentert i årsrapportene. Gjennom den kvalitetssikringsprosess som er gjort gjennom arkivavviklingen, kan

det tallgrunnlaget som refereres i denne avslutningsrapport, og som ligger til grunn for fremstillingen for øvrig, betraktes som sikre og endelige.

En vesentlig del av arkivavviklingen har bestått i å rydde, klargjøre og ordne den enkelte sak etter de retningslinjer som er gitt av Riksarkivet. I dette arbeidet inngikk å fjerne og makulere unødvendige kopier, ordne sakene på en enhetlig måte, samt pakke og merke dokumentene. Arkivmaterialet er gradvis overført Riksarkivet etter hvert som ferdigstillelsesprosessen skred frem.

Arbeidet med å overføre arkivet til Riksarkivet er nå gjennomført.

3.2 Overvåkingspolitiets oppgaver, organisering og arkivstruktur

Overvåkingspolitiets organisering og arkiv- og registerstruktur har vært en vesentlig premiss for den praktiske gjennomføringen av innsynsordningen. Arkiv- og registerstrukturen for den tidsperioden som innsynsordningen knytter seg til, vil derfor bli nærmere beskrevet.

Det formelle grunnlaget for overvåkingstjenestens virksomhet har vært de til enhver tid gjeldende instruksene. Disse instruksene fastsetter Overvåkingstjenestens oppgaver samt trekker opp de ytre rammer for tjenestens virksomhet.

De instruksene som er relevante for innsynsperioden er:

1. Overvåkingsinstruks av 6. juli 1937
2. Overvåkingsinstruks av 7. juni 1952
3. Overvåkingsinstruks av 27. april 1955
4. Overvåkingsinstruks av 30. desember 1959
5. Overvåkingsinstruks av 26. november 1977
6. Overvåkingsinstruks av 19. august 1994

Hver av instruksene erstatter den foregående instruks. Instruksene av 1955 og 1959 er i realiteten bare revisjoner av instruksene fra 1952.

Overvåkingsinstruksene av 1977 er et skille i det det var ved denne instruksene at det ble fastsatt at overvåkingspolitiet ikke kunne innhente og registrere opplysninger alene på grunnlag av medlemskap i politisk organisasjon eller virksomhet. Overvåkingsinstruksene av 1977 er også den første av instruksene som ikke er hemmeligstempelt. Instruksene til og med 1959 ble gitt av Justisdepartementet. Instruksene av 1977 og 1994 er gitt ved Kgl. resolusjon.

Nærmere organisatoriske bestemmelser er hjemlet i politiloven.

3.2.1 Overvåkingspolitiets oppgaver og organisering

3.2.1.1 Overvåkingspolitiets oppgaver

Overvåkingspolitiets oppgaver har vært nokså ensartet gjennom hele den perioden innsynsordningen omfatter. Hovedoppgaven har vært å forebygge og motvirke straffbare handlinger og annen virksomhet som kan medføre fare for rikets sikkerhet.

Instruksene fra 1952, 1955 og 1959 nevnte særskilt femtekolonnevirksomhet, som var definert som ”etterretningssvirksomhet, propaganda, infiltrasjon, sabotasje og attentater m.v. for å svekke

landets forsvar og alminnelige motstandsevne". I instruksen fra 1977 brukes ikke begrepet femtekolonnevirksomhet. Her tales i stedet om *"virksomhet som går ut på etterretningsvirksomhet, infiltrasjon, sabotasje og attentater m.v. som kan medføre fare for rikets sikkerhet"*. Begrepet propaganda gikk dermed ut i 1977.

En annen hovedoppgave for overvåkingstjenesten har i hele perioden vært å foreta sikkerhetsundersøkelser av personell for Forsvaret og den sivile forvaltning. Overvåkingstjenesten skal ikke gi råd til klareringsmyndigheten om hvorvidt en person bør sikkerhetsklareres eller ikke, men bare meddele de faktiske opplysninger som er kommet frem ved sikkerhetsundersøkelsen og som er relevante ved avgjørelsen av klareringsspørsmålet. Det er opp til klareringsmyndigheten hvilken vekt opplysningene skal tillegges. Overvåkingstjenesten har hatt denne oppgaven siden 1947, men likevel ble dette først nevnt i overvåkingsinstruksen i 1977.

En tredje hovedoppgave er å forebygge og motvirke terrorisme. Etter overvåkingsinstruksen fra 1977 skal Overvåkingsentralen virke som sentral rådgiver og varslingsinstans og yte etterforskningsbistand i forbindelse med sabotasje- og terrorhandlinger.

En fjerde hovedoppgave som tjenesten er pålagt i overvåkingsinstruksene, er å holde Justisdepartementet orientert om *"alle forhold av betydning for rikets indre sikkerhet"*.

I overvåkingsinstruksen av 1977 regnes også opp en del andre oppgaver, blant annet å gi bistand og råd ved gjennomføring av sikkerhetstiltak i statsadministrasjonen, på samferdselssektoren og i privat virksomhet som har betydning for rikets sikkerhet og beredskap, å virke som sentral rådgiver og varslingsinstans, samt bistå ved etterforskning ved sabotasje- og terrorhandlinger, og å opprette og holde kontakt med tilsvarende tjenester i andre land. Overvåkingsinstruksen av 1994 viderefører disse oppgaver.

3.2.1.2 Overvåkingspolitiets organisering

Overvåkingspolitiets historie går tilbake til 1908, da en politibetjent ved Kristiania politikammer fikk i oppgave å arbeide med utlendingssaker og spionkontroll. I 1914 besluttet Justisdepartementet at Kristianas opdagelsespoliti skulle fungere som sentral for hele landet i arbeidet med spionsaker. Den 6. juli 1937 fastsatte Justisdepartementet den første *"Instruks for Politiets overvåkingstjeneste"*. Offisielt har derfor 1937 vært regnet som tidspunktet for grunnleggelsen av tjenesten.

Overvåkingstjenesten er i Norge en del av det alminnelige politiet og har også gjennomgått organisatoriske endringer i den tidsperiode innsynsordningen gjelder. Det har også blitt gjennomført strukturelle endringer i organisasjonen etter at Innsynsutvalget trådte i funksjon, og dette har i noen grad hatt betydning for den praktiske utførelsen av utvalgets arbeid. Overvåkingstjenesten i de enkelte politidistrikter var frem til 1977 organisert i distriktssentraler. Disse ble da erstattet av landsdelssentraler og avdelinger – for Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Trøndelag og Nord Norge. Etter 1977 fikk tjenesten fire nivåer: Overvåkingsentralen, landsdelssentralene, avdelingene og politikamrene.

De første årene etter krigen var politimesteren i Oslo sjef for overvåkingstjenesten i hele landet. En avdeling ved Oslo politikammer ble i 1952 skilt ut som Overvåkingsentralen, en sentral enhet for tjenesten, og politimesteren fikk gjennom sentralen instruksjonsmyndighet overfor de øvrige politimestrene i overvåkingssakene.

Overvåkingsinstruksen av 1955 fastsatte at overvåkingstjenesten skulle ledes fra Overvåkingsentralen, og at lederen for sentralen hadde instruksjonsmyndighet overfor politimestrene, samtidig som han ble underlagt politimesteren i Oslo for så vidt gjaldt arbeidet innenfor dennes geografiske ansvarsområde.

Ved overvåkingsinstruksen av 1959 ble betegnelsen overvåkingssjef brukt, og han har siden vært leder av overvåkingstjenesten i hele landet.

Overvåkingsinstruksen av 1977 gjorde Overvåkingsentralen også til landsdelssentral for Østlandet, overvåkingsavdeling for Oslo og Akershus og lokalt overvåkingsorgan for Oslo politidistrikt. Politimesteren i Oslo ble derved fritatt for overvåkingsgjøremålene i sitt distrikt.

Gjennomføringen av "Politireform 2000" fra 2002 reduserte antall politidistrikter fra 54 til 27. For overvåkingstjenestens del innebar strukturendringene at regionale ledd ble avvirket og at tjenesten i de enkelte politidistrikter rapporterer direkte til Den sentrale enhet (tidligere Overvåkingsentralen). Politimesteren i Oslo er fortsatt fritatt for tjenestens oppgaver i sitt politidistrikt.

For Innsynsutvalgets virksomhet er en praktisk konsekvens av de seneste strukturendringene at en del av de arkiver og registre som i en tidlig fase av arbeidet var lokalisert i de tidligere politidistriktene, er fysisk flyttet. Dette har nødvendigvis medført endringer i sekretariatets søkemønstre. Følgene av dette er nærmere beskrevet senere der det redegjøres for sekretariatets arkiv- og registersøk.

Øvrige organisatoriske forhold etter 1996 behandles ikke, da dette ligger utenfor innsynsperioden og ikke har betydning for gjennomføringen av innsynsordningen.

I de tilfeller hvor overvåkingspolitiets virksomhet går over fra forebyggende tiltak til strafferettslig etterforskning og straffesaker for domstolene, vil tjenestens virksomhet, i likhet med hva som er tilfellet for norsk politi forøvrig, komme inn under påtalemyndighetens ansvarsområde. I dette ligger både at man rapporterer til høyere påtalemyndighet (statsadvokat og Riksadvokat) og at tjenesten er underlagt påtalemyndighetens kontroll når det gjelder tjenesteutøvelsen. De nærmere generelle påtalemessige direktiver følger av straffeprosessloven, påtaleinstruksen og Riksadvokatens rundskriv.

3.2.2 Arkiv- og registerstruktur

3.2.2.1 Overordnet arkivstruktur

I Overvåkingspolitiets arkiver skulle personopplysninger av betydning for løsningen av tjenestens oppgaver med kontraetterretning og kontrasubversjon, personkontroll og krigsberedskap registreres. Opplysningene skriver seg fra overvåkingsvirksomheten eller er innsamlet fra andre kilder.

Overvåkingspolitiets arkiver har bestått av tre deler. Et *personsakarkiv* som igjen har bestått av *overvåkingsaker* og *observasjonssaker*, et *personkontrollarkiv* og et *emnearkiv*. I tillegg ble ført en postjournal hvor inngående og utgående post ble journalført. Det er etablert et sentralt, elektronisk register ved Overvåkingsentralen.

Overvåkingstjenesten i de enkelte politidistrikter har i tillegg ført egne elektroniske eller manuelle registre.

Oppbyggingen av arkivene eller registrene har ingen betydning for deres reelle innhold, og er gjort ut fra hensiktsmessighetsbetraktninger. En vurdering av den informasjon som ble lagt inn, må foretas isolert ut fra informasjonens innhold, og ikke ut fra hvilket arkiv eller register den er lagt inn i. Det forekommer også at informasjonen ble lagt på feil sted. Man kan også finne at informasjonen ikke er relevant i forhold til det emne eller den person den er lagt under.

3.2.2.2 Personsakarkiv

Personsakarkivet er som nevnt ovenfor inndelt i overvåkingssaker og observasjonssaker. Overvåkingsdelen av personsakarkivet omfatter de egentlige overvåkingsobjekter, de som mer eller mindre kontinuerlig er under kontroll med varierende metoder.

Tjenesten selv har lagt følgende kriterier til grunn for at en personsak skal anses som overvåkingssak:

- at en person på grunnlag av en samlet vurdering av konkrete opplysninger kan mistenkes for å forberede eller foreta handlinger som nevnt i overvåkingsinstruksen § 1, og
- det er anvendt tvangsmiddel med hjemmel i telefonkontrollloven eller straffeprosessloven mot vedkommende.

Hver person er som hovedregel registrert med hver sin mappe. Det har imidlertid forekommet i noen tilfeller at for eksempel ektefeller har hatt felles mappe.

Observasjonsdelen av personsakarkivet inneholder personmapper med opplysninger (notater, rapporter og andre meldinger) som ble ansett relevante i den forebyggende sikkerhetstjeneste eller som kombinert med andre opplysninger kunne få betydning i overvåkingssammenheng uten at opplysningene, slik de forelå, ble ansett tilstrekkelig for å opprette overvåkingssak. Opplysninger om politisk tilhørighet og virksomhet som ble nedtegnet med henblikk på en eventuell senere personkontroll, er arkivert i vedkommende persons mappe i observasjonsarkivet.

Ved beslutning om at aktive overvåkingstiltak skulle iverksettes, ble saken overført fra observasjonsdelen til overvåkingsdelen i personsakarkivet. Dersom de aktive tiltak ble innstilt uten at saken var endelig avklart, ble saken ført tilbake til observasjonsdelen.

3.2.2.3 Personkontrollarkivet.

En av overvåkingspolitiets oppgaver er å gi personkontrollopplysninger ved sikkerhetsundersøkelser. Tjenesten er avhengig av å få en anmodning fra klareringsmyndigheten for å kunne innhente slike opplysninger, og kan ikke gjøre dette på eget initiativ. Etter en slik anmodning vil tjenesten kunne innhente åpne opplysninger om den det gjelder, og også søke i eget eller politiets øvrige registre.

Overvåkingspolitiet skal vurdere hvilke opplysninger som skal gis til klareringsmyndigheten, men skal ikke vurdere opplysningen som sådan. Hver person er registrert med en mappe. Personkontrollarkivet er forutsatt ikke å inneholde opplysninger av overvåkingsmessig interesse, men kan inneholde opplysninger som er egnet til å så tvil om vedkommende bør betros gradert informasjon, da det kan være en sikkerhetsrisiko å ansette personen i den aktuelle stilling.

3.2.2.4 Emnearkiv

Ved overvåkingsentralen eksisterte det tre emnearkiv. Det ene er det gamle prinsipparkivet som var i bruk frem til 1970 da det ble bygget opp et nytt emnearkiv som har vært i bruk siden, men som ble revidert i 1994.

Emnearkivet er tematisk ordnet etter en arkivnøkkel. Denne er, med lokale variasjoner, også lagt til grunn ved oppbyggingen av emnearkiv ved de underordnede regionale og lokale ledd i overvåkingspolitiet. Hvert emne er gitt et nummer i arkivet. Dette kan for eksempel være et miljø, en organisasjon eller et næmere definert tema. Arkivet er ikke systematisk inndelt med henblikk på gjenfinning av opplysninger om enkeltpersoner. I forbindelse med at det ble fastsatt arkivnøkkel for emnearkivet 27. november 1970 ble det sagt at *”hovedregelen er at det ikke skal opprettes mapper på andre forhold enn dem det er behov for og først når antall og volum av materialet gjør opprettelse av egen mappe nødvendig. Person saker og annet arkivmateriale som er å betrakte som en type saker beholder sin nåværende stilling.”*

Ved enkelte regionale og lokale tjenestesteder var det også opprettet eget emnearkiv. Emnearkivet skal kun inneholde opplysninger av generell eller prinsipiell betydning for overvåkings- og sikkerhetsfunksjonen. Det er kun opplysninger som er brukt eller antas å kunne bli brukt i en tjenestehandling som skulle legges inn i emnearkivet.

Om emnearkivene må det sies at de, med enkelte unntak, ikke er systematisk innrettet med henblikk på gjenfinning av opplysninger om enkeltpersoner, og det har prinsipielt ikke skullet finnes henvisninger fra øvrige personregistre til opplysninger om enkeltpersoner i emnearkivet. Det har imidlertid vist seg at det enkelte steder har vært slike henvisninger, og at slike opplysninger i en viss grad også er gjenfinnbare i emnearkivet.

Det er angitt at navn på personer verken elektronisk eller manuelt skal være gjenfinnbart i emneregisteret, med unntak for navn på personer som er med på å opplyse om emnet som sådant. Men i den grad det skulle være lagt inn opplysninger om navngitte personer og vilkårene for opprettelse av personsak er tilfredsstillt, vil ikke en registrering av disse opplysninger anses som instruksstridig registrering, kun oppbevaring på feil sted.

3.2.2.5 Register

I tillegg til de ovenfor nevnte arkiver finnes et betydelig antall personopplysninger lagret i såkalte arbeidsregistre. Det har ikke vært gitt sentrale retningslinjer fra Overvåkingsentralen om innrettingen av arbeidsregistrene, og de lokale variasjoner er betydelige.

Innenfor Overvåkingsentralen har organiseringen av disse arbeidsregistrene variert fra avdeling til avdeling, fra å være ett felles register for hele avdelingen til å omfatte flere fysisk atskilte registre, hvert for et bestemt område av avdelingens virksomhet, som føres av den saksbehandler som har ansvaret for området. Felles for disse arbeidsregistrene er at det ikke har dreiet seg om arbeidsnotater som den enkelte tjenestemann har utarbeidet for sin personlige bruk, men om systematiske registre ført på navn, som har vært tilgjengelig for tjenesten som sådan.

Opprinnelig var det utelukkende tale om manuelle papirregistre (kortbaserte registre), men disse ble i 1991 erstattet av et elektronisk spanings- og arbeidsregister (NCR). I registeret kan det søkes på navn, personnummer, organisasjon m.m. Det benyttes som henvisningsregister. Registeret gir opplysninger om en person er registrert og ved hvilket regionalt eller lokalt ledd i tjenesten personen opprinnelig er registrert. I tillegg gir registeret arkivhenvisninger til personer og

organisasjoner som er registrert, og det fungerer som et rent arbeidsregister i de tilfeller hvor den innlagte opplysningen ikke finnes igjen i noe arkivert dokument.

Ved overvåkingstjenestens lokale tjenestesteder ble det i noen grad utarbeidet egne dataregistre til internt bruk. Forøvrig er det manuelt førte både tema- og henvisningsregistre.

3.2.2.6 Makulering

Fra sentrale myndigheters side har man forutsatt at overvåkingspolitiet, i likhet med politiet forøvrig og andre deler av offentlig virksomhet, fortløpende skulle foreta vurderinger av hvilke deler av arkivene og registrene som var bevaringsverdige, og foretok nødvendige arkivsaneringer. Det er her tale om lovlig makulering, fastsatt i instruks.

Makulering innebærer at alle fysiske og elektroniske spor av registreringene fjernes i arkivene. I den grad makulering er gjennomført skal det ikke finnes spor av eventuelle registreringer. Makulering kan enten innebære at det er fjernet hele person- eller emnemapper eller at det er fjernet enkeltdokumenter fra mapper. I sistnevnte tilfelle vil en makulering svært ofte etterlate seg spor i form av at et dokument er overstrøket fra en dokumentliste. I førstnevnte tilfelle skal det som utgangspunkt ikke finnes spor overhodet.

I forbindelse med oppnevningen av Lund-kommisjonen ble det innført makuleringsstopp i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Dette innebar at arkivene ble "frosset" mens kommisjonens arbeid ble gjennomført. Makuleringsstoppen ble videreført slik at Innsynsutvalget kunne gjennomføre sine arkivsøk i forbindelse med behandlingen av innsynssøknadene.

Det har fra forskjellig hold vært spekulert over omfanget av lovlig makulering i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Innsynsutvalget har gjennom sitt arbeid et svært begrenset erfaringsgrunnlag for å kvantifisere omfanget av lovlig makulering av person- og emnemapper. I mindre enn ti tilfeller har man funnet elektroniske spor som viser at det har foreligget mapper som er makulert. I noen av innsynsvedtakene har man valgt å informere søkeren om at det har foreligget registreringer, selv om det nærmere innholdet ikke har kunnet fastslås og vurderes nærmere i forhold til lov- og instruksmessighet.

3.3 Forberedelse av saker for utvalget

Utgangspunktene for arkivsøkene skal være de opplysninger søkeren selv har gitt om oppholdssted og aktiviteter i ulike tidsperioder. Innsynsutvalgets virksomhet strekker seg tilbake til 1945, og søkene har derfor måttet gjennomføres på en rekke steder i landet og i ulike registre for å få klarlagt hvorvidt vedkommende er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre eller ikke, og hva som i tilfelle er registrert.

Ved eventuelt funn av arkivmateriale ble originaldokumentene oversendt fra Politiets sikkerhetstjeneste til sekretariatet. Når arkivmaterialet var innhentet, gjennomgikk og vurderte saksbehandlerne de enkelte dokumenter med tanke på om vilkårene for innsyn var til stede.

Dette var en grundig gjennomgang av hvert enkelte dokument og av helheten i det foreliggende materialet. I den grad innsynslovens unntaksbestemmelser ble forelått anvendt, ble enten dokumenter unntatt i sin helhet, eller i nødvendig utstrekning sladdet. Deretter ble det utformet utkast til vedtak.

Etter at sakene var ferdigstilt foretok sekretariatsleder annenhåndsbehandling, før sakene ble forelagt Innsynsutvalget for avgjørelse. Annenhåndsbehandlingen var en kvalitetssikring og skulle gi en mest mulig ensartet praksis.

Etter at utvalgets tre medlemmer hadde gjennomgått og tatt stilling til om innsyn skulle gis, og eventuelt i hvilket omfang, ble kopier av de dokumentene det var aktuelt å gi innsyn i, oversendt Politiets sikkerhetstjeneste/Den sentrale enhet med frist for uttalelse. I den grad Politiets sikkerhetstjeneste hadde merknader, avgjorde Innsynsutvalget om innvendinger skulle tas til følge.

Vedtaket om innsyn ble sendt rekommandert til søker med kopi av de dokumenter det ble gitt innsyn. Det vises for øvrig til nærmere beskrivelse under pkt. 3.6.

Innsynsutvalgets sekretariat foretok omfattende arkivsøk ved samtlige tjenestesteder i Norge og på Svalbard, der det i dag finnes arkiver og registre fra innsynsperioden. I de fleste tilfeller dreide det seg om arkivsøk 3-4 ganger pr. år for hver saksbehandler, og hvert søk kunne gjelde fra en til mer enn 100 personer. For en enkelt søker ble det gjennomført søk i 17 politidistrikter.

Totalt har det blitt gjennomført 791 søk.

Innsynsutvalget finner grunn til å understreke at personellet i Politiets sikkerhetstjeneste hele tiden har opptrådt imøtekommende, vært hjelpsomme og lagt forholdene til rette for at arkivøkene skulle kunne gjennomføres rasjonelt. Dette har vært av vesentlig betydning for gjennomføringen av innsynsordningen.

Politiets sikkerhetstjeneste har i de tilfeller hvor den er anmodet om uttalelse, jf. pkt. 3.4 nedenfor, hatt rutiner som har sikret utvalget tilbakemelding innen de fastsatte frister. Dette bidro til å sikre effektiv effektivering av innsynsvedtak.

Omfattende søkevirksomhet og en betydelig mengde dokumenter, medførte at arbeidet ble adskillig mer omfattende og tidkrevende enn antall.

3.4 Politiets sikkerhetstjenestes uttalerett

Innsynsloven § 8 sjette ledd lyder:

”Overvåkingscentralen skal før behandlingsorganet fatter vedtak om rett til innsyn, etter en nærmere frist satt av behandlingsorganet, få uttale seg om innsynsspørsmålet”.

I forarbeidene til loven er dette klargjort nærmere:

”Departementet ser det som naturlig at overvåkingspolitiet får uttale seg om spørsmålet om innsyn i de saker som behandlingsorganet har til vurdering, men at dette begrenses til en uttalerett. Det vil deretter være opp til behandlingsorganet hvorvidt en slik uttalelse skal vektlegges. Det forutsettes at det kun skal bes om uttale i de saker hvor behandlingsorganet har kommet fram til at det skal gis innsyn, ikke en uttalerett i alle saker som behandlingsorganet har til vurdering.”

Politiets sikkerhetstjenestes uttalerett gjaldt også den situasjonen hvor utvalget etter klage valgte å omgjøre eget vedtak til gunst for søker slik at innsyn likevel ble gitt eller hvor Klagenemnda tok en klage til følge og ga merinnsyn.

Uttalelsene fra Politiets sikkerhetstjeneste kan rubriseres i fire kategorier:

1. Merknader vedrørende sladdingsmessige detaljer, som for eksempel journalnummer, initialer, signaturer etc.
2. Merknader vedrørende dokumentenes innhold, som for eksempel forekomsten av personnavn, eksponering av samarbeidsrelasjoner, kilder, arbeidsmetoder og ikke minst vurderinger av skadepotensialet ved innsyn.
3. Merknader knyttet til om en registrering kan anses instruksstridig i hele eller deler av perioden etter 25. november 1977.
4. Merknader knyttet til utvalgets overprøving av grunnlaget for kommunikasjonskontroll.

Sladdingsmessige detaljer

Uttalelser knyttet til sladdingsmessige detaljer som journalnummer, initialer, signaturer og tilsvarende er gjennomgående tatt til følge. Dette er forhold som i stor grad må anses som oversett under forberedelsene av sakene, og spørsmålet om sladding anses lite kontroversielt.

Merknader vedrørende dokumenters innhold

Det store flertallet av disse merknadene gjelder spørsmålet om samarbeidsrelasjoner, kilder, arbeidsmetoder og om skadepotensialet ved å gi innsyn. I realiteten gjelder denne type merknader rekkevidden av unntaksbestemmelsene.

Ved gjennomgang av materiale i en del søkeres mapper, viste det seg at praksis hadde vært registrering av en visumsøknad er knyttet til referansepersonen som søkeobjekt. Kopi av visumsøknaden kunne være lagt på vedkommende referanses mappe eller registrert i NCR som teksttillegg til referansepersonens.

Utvalget regnet dette som instruksstridig, noe Politiets Sikkerhetstjeneste var uenig i.

Utvalget mente at en papirregistrering i en personmappe aldri ville kunne regnes som arbeidsregistrering, men alltid måtte vurderes med hensyn til om den var saklig relevant å registrere på vedkommende person.

Den sentrale enhet ga høsten 2001 tilbakemelding på at opplysninger som var registrert før 8.mai 1996, men faktisk registrert i NCR etter dette tidspunkt, måtte vurderes som registrering foretatt utenfor innsynsperioden og unntas fra innsyn. Utvalget la til grunn at opplysninger som i papirsak er registrert i innsynsperioden, men som senere er lagt inn i NCR ved registerets opprettelse, anses som registrert på papirregistreringstidspunktet. Det at opplysningene ble overført til NCR kunne ikke ses på som en ny registrering.

Utvalget la altså ikke vekt på Den sentrale enhets innvendinger i disse to spørsmålene.

Merknader knyttet til spørsmålet om instruksstridighet

En stor del av merknadene fra Politiets sikkerhetstjeneste gjelder spørsmålet om registreringer skal anses som instruksmessige for hele eller deler av perioden etter 25. november 1977, og hvor uenigheten gjelder forståelse av hva Lund-kommisjonen har lagt til grunn som instruksstridig. Dette vil bli mer omfattende behandlet i tilknytning til unntakene fra innsynsretten annet sted i rapporten.

Merknader vedrørende overprøving av domstolsavgjørelser om kommunikasjonskontroll
Innsyn i dokumenter vedrørende kommunikasjonskontroll er mer omfattende behandlet i tilknytning til unntakene fra innsynsretten annet sted i rapporten, se 4.4.2.7.

3.5. Foreleggelse for andre myndigheter

3.5.1 Utenriksdepartementet

I noen få tilfeller har man forelagt avgraderingsspørsmålet for andre nasjonale myndigheter.

Spørsmål om utenriksmessige konsekvenser av innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre har kun ved et par anledninger vært forelagt Utenriksdepartementet. Det minnes i denne sammenheng om fremstillingen i 4.4 2.3 der det redegjøres nærmere for den sladdepraksis som går ut på ikke å sladde navn på utenlandske personer, representanter eller diplomater. Utenlandsk etterretningsspersonell i Norge vil i mange tilfeller operere under dekke av diplomatisk status.

Utenriksdepartementets svar har vært gitt skriftlig.

3.5.2 Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (tidligere FO/S)

Et mindre antall dokumenter i saker vedrørende sikkerhetsklareringer er forelagt Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) før innsyn ble gitt.

Samtykker fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet har vært gitt skriftlig.

3.5.3 Forsvaret

Spørsmålet om frigivelse av graderte dokumenter fra Forsvaret har rutinemessig vært forelagt Forsvarets sikkerhets avdeling (FSA). Gjennomgående har samtykke vært gitt, men kun muntlig slik at dette er påført saksbehandlingsarket av saksbehandler.

3.5.4 Utenlandske, samarbeidende tjenester

Innsynsloven fastslo i § 8 fjerde ledd at alle dokumenter det gis innsyn i skal være ugraderte, og at Innsynsutvalget kan foreta avgradering av dokumentene det gis innsyn i.

I § 2 første ledd ble det gjort klart at innsyn alltid skal nektes hvis det kan skade forholdet til samarbeidende tjenester.

I proposisjonen om Innsynsloven er spørsmålet om forholdet til samarbeidende tjenester behandlet i et særskilt kapittel (7.3.7.6). Det heter der blant annet:

”Overvåkingspolitiet har et nært samarbeid med sine søsterorganisasjoner i Norden og Nato. Mye av tjenestens arbeid er nettopp basert på et samspill mellom disse tjenestene. Som det ble omtalt ovenfor under innledningen kap.7.3.7.1, er det en spesiell side ved de forbrytelser som tjenesten er satt til på bekjempe, at det ofte står andre stater bak. I svært mange tilfeller er dette også fordekt virksomhet som overvåkningspolitiet vanskelig kan følge med på å avdekke fra norsk territorium. I de senere tiår har det i tillegg forekommet at noen stater direkte eller indirekte har støttet eller vært engasjert i terrorvirksomhet som kan utgjøre en trussel mot Norge. Utveksling av informasjon mellom de respektive tjenester basert på en felles forståelse av dette er informasjon som skal gis videre. Dette vil ofte fremkomme direkte av dokumentet ved at det er tatt inn en setning om at opplysningen kun er gitt til bruk for den respektive tjeneste.

Opplysningen vil da både være gitt og mottatt under denne forutsetning. Det vil derfor være et brudd på en slik forutsetning hvis det ble gitt innsyn i et slikt dokument.

Et annet forhold er at hvis det ble gitt innsyn i slike opplysninger, ville de tjenester overvåkningspolitiet samarbeider med i liten utstrekning være interessert i å gi opplysninger til norsk overvåkningspoliti i fremtiden. Dette er et forhold som klart ville skade tjenestens arbeid. Når det gjelder opplysningens innhold, er departementet av den oppfatning at det vanskelig kan settes opp en absolutt regel om at slikt innsyn ikke skal gis. Dette må imidlertid vurderes konkret i den enkelte sak. Innsyn bør i alle tilfeller kunne gis i de tilfeller hvor opplysningene er av generell karakter. På den annen side bør det som en hovedregel ikke gis innsyn i de tilfeller hvor dette kan skade tjensten.

Det bør som hovedregel ikke gis innsyn i hvor opplysningen kommer fra, dvs at den kommer fra en samarbeidende tjeneste. Det kan opplyses på generelt grunnlag at opplysningene kommer fra en kilde, uten at dette blir nærmere definert.”

Justisdepartementet ga 7.mars 2000 en forskrift der det kreves samtykke fra vedkommende samarbeidende tjeneste dersom det er tale om avgradering av dokumenter som Norge har en folkerettslig plikt til å beskytte. Gjelder det innsyn i dokumenter eller opplysninger som det ikke er noen folkerettslig plikt til å beskytte, skal den samarbeidende tjeneste få uttale seg før Innsynsutvalget avgjør innsynsbegjæringen.

Disse retningslinjer har ligget til grunn for Innsynsutvalgets behandling av slike saker. Når utvalget overveiet hel eller delvis frigivelse av et dokument som stammet fra en utenlandsk samarbeidende tjeneste, ble saken sendt denne tjeneste med forespørsel om samtykke til frigivelse.

Svarene kom i tre kategorier. Noen tjenester avviste enhver frigivelse med kategoriske og prinsipielle begrunnelser. Slik avvisning ble alltid etterkommet av utvalget og oppfattet som en varig beslutning som utvalget la til grunn for å nekte innsyn i alle senere dokumenter fra denne tjenesten. Noen tjenester begrunnet en avvisning av innsyn med konkrete grunner knyttet til det aktuelle dokumentet. Også slike avslag ble etterkommet av utvalget, men disse tjenester ble forespurt også senere når spørsmålet om frigivelse av nye dokumenter meldte seg. Fra flere tjenester kom imidlertid også gjentatte ganger svar om at de ikke hadde innvendinger mot utvalgets forslag til frigivelse.

I følge Innsynsloven hadde utvalget både rett og plikt til å utøve et skjønn i siste instans om en eventuell frigivelse av dokumenter fra samarbeidende tjenester kunne skade overvåkningspolitiets forhold til disse tjenester. Dette førte til bekymring hos enkelte av disse samarbeidende tjenester og også hos Overvåkningspolitiet i Norge. Disse bekymringer ble meddelt Justisdepartementet, og etter drøftinger, også med Innsynsutvalget, ble det i april 2001 fremmet en proposisjon om å ta inn en bestemmelse i innsynsloven om at det alltid skulle innhentes ”*skriftlig samtykke fra vedkommende utenlandske samarbeidende tjeneste før det gis innsyn i et dokument eller opplysning som er gitt av denne.*”

Lovendringen ble vedtatt uten debatt i Stortinget. Den førte ikke til nevneverdig endring i Innsynsutvalgets praksis, men hadde formodentlig en beroligende virkning i de hemmelige tjenester. Behandlingen i Innsynsutvalget ble forenklet ved at en nærmere vurdering av avslag fra samarbeidende tjenester bortfalt.

Denne lovendringen angikk ikke dokumenter eller opplysninger som den norske overvåkingstjenesten sendte til samarbeidende tjenester. Innsynsloven overlot til Innsynsutvalget

å avgjøre hvorvidt slike dokumenter eller opplysninger kunne avgraderes og frigis til søkere. POT ønsket en mer restriktiv linje enn det Innsynsutvalget la til grunn.

3.6 Effektivering av vedtak

3.6.1 Generelt

Innsynslovens § 8 syvende, åttende og niende ledd gir rammene for effektivering av vedtak: *”Søkeren skal få en skriftlig melding om behandlingsorganets vedtak. Hvis det gis innsyn, skal kopi av de aktuelle dokumenter legges ved meldingen.*

Det skal opplyses om adgangen til å påklage behandlingsorganets vedtak, og at søksmålsadgangen tapes hvis ikke vedtaket påklages.

Hvis innsyn gis, skal det også opplyses om retten til å søke erstatning.”

3.6.2 Vedtak i innsynssaker

I tråd med dette har Innsynsutvalget utarbeidet standardiserte vedtaksbrev for hhv. vedtak i saker der det er gjort og ikke gjort funn av dokumenter. I den grad det er gjort funn, men unntaksbestemmelsene etter lovens § 2 er gitt anvendelse slik at det ikke er gitt innsyn i noe, vil vedtaksbrevet ikke nevne dette. Standardiserte vedtaksbrev er inntatt som vedlegg til rapporten.

Den praktiske effektiveringen innebærer at søkeren har fått tilsendt et vedtaksbrev i rekommandert sending. Der hvor det er gjort funn er det vedlagt kopier av de dokumenter det er gitt innsyn i. Dokumentene er kronologisk ordnet og angitt på en dokumentliste som inngår som en del av vedtaksbrevets tekst. Det vil ikke fremgå av dokumentlisten ved hvilket tjenestested eller i hvilket arkiv dokumentet er funnet.

Det vil også fremgå av brevet at dokumentene det gis innsyn i, er avgradert og at de kan brukes av søkeren uten begrensninger. En del personer har selv meddelt media resultatet av sin søknad. (Se vedleggene)

Det har eksempelvis forekommet at personer er blitt identifisert i media som kilder for overvåkingspolitiet med utgangspunkt i andres innsynsvedtak.

I et fåtall tilfeller har arkivsøkene avdekket at det har forekommet registreringer på omsøkte, men at dokumentene har vært makulert på et tidligere tidspunkt som ledd i en lovlig arkivsanering. I disse tilfellene har utvalget opplyst at det har vært registreringer, men har bemerket at man ikke kjenner omfang, grunnlag eller innhold.

Som en følge av lovens bestemmelser skal det overfor søker ikke oppgis at søker ikke er registrert i tidsrommet 1977 til 1996. Dette har ført til at utvalget har gitt samme svar til de som ikke er registrert og de som er helt nektet innsyn etter 1977.

3.6.3 Vedtak i erstatningssaker

Innsynsloven § 10 gir reglene for behandling av søknad om erstatning, og det er de samme regler som gjelder her som for behandling av søknader om innsyn.

I tråd med dette har Innsynsutvalget utarbeidet standardiserte brev for vedtak hvor det gis erstatning og hvor det ikke gis erstatning.

Eksempel på standardisert brev vedligger rapporten.

Søkeren får også når det gjelder erstatningssakene tilsendt et vedtaksbrev i rekommandert sending og med det angitte erstatningsbeløp, en orientering om klageadgangen og fristen for klage.

Både avslag på erstatning og innvilgelse av erstatning er begrunnet av utvalget. Når erstatning ble innvilget, ble beløpet omgående utbetalt, uten å avvete eventuell klage.

3.7 Særlig om klagesaker

Vedtak fra Klagenemnda er individuelt tilpasset og langt mer kortfattet i sin form. Det må ses i sammenheng med at temaet for klagesaksbehandlingen oftest vil være en vurdering av realitetene i en sak. Slike vedtaksbrev vil alltid inneholde opplysninger om at det spørsmål som var gjenstand for klagebehandling nå er endelig avgjort og ikke kan påklages ytterligere.

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967 § 1 fastsetter at forvaltningsloven ”gjelder den virksomhet som drives av forvaltningsorganer når ikke annet er bestemt i eller i medhold av lov.”

Innsynsutvalget er et forvaltningsorgan hvis virksomhet dels er regulert gjennom alminnelige, forvaltningsrettslige regler og prinsipper, og dels gjennom de særskilte regler som er nedfelt i innsynsloven.

Innsynsloven kapittel III fastsetter de særskilte regler som gjelder for saksbehandling og klage vedrørende søknader om innsyn og erstatning etter innsynsloven. Innsynsloven § 6 fastsetter at ”Når ikke annet er bestemt, gjelder forvaltningslovens regler for behandling av saker etter loven her.”

Innsynsloven § 11 første ledd, første pkt. fastsetter at ”Behandlingsorganets vedtak i sak om innsyn eller erstatning, kan påklages til klagenemnda”.

I dette ligger at alle vedtak av Innsynsutvalget i forhold til en søknad om innsyn eller erstatning kan bringes inn for Klagenemnda.

Klagenemndas avgjørelse er endelig og kan ikke gjøres til gjenstand for videre klage.

Klageberettigede etter innsynsloven er den/de som vedtaket retter seg mot, dvs. den som har søkt innsyn, eventuelt erstatning etter innsynsloven.

Innsynsloven § 11 første ledd, annet pkt. bestemmer at ”Fristen for å klage er 2 måneder fra det tidspunkt meldingen om vedtaket er kommet fram til søkeren”.

Etter til innsynsloven § 11 første ledd kan innsynsutvalgets vedtak om innsyn eller erstatning påklages til klagenemnda. Klagenemnda har full kompetanse til å prøve alle sider av vedtakene, både de formelle og de materielle.

I de tilfeller hvor det fremmes klage over Innsynsutvalgets vedtak, kan Innsynsutvalget selv endre vedtaket til gunst for søkeren i medhold av forvaltningsloven § 35. En klage kommer da ikke til formell klagebehandling ved Klagenemnda, og søker har rett til å klage på nytt.

Det vises forøvrig til Klagenemndas egen rapport.

3.8 Dekning av advokatutgifter

Fremgangsmåten ved søknader om innsyn og erstatning er av lovgiver gjort så vidt enkel at det ikke skulle være nødvendig å engasjere advokat.

I de tilfeller hvor spørsmålet om dekning av advokatutgifter ble vært reist, har utvalget vist til forvaltningsloven § 36 som fastsetter at saksomkostninger kan dekkes dersom vedtaket har blitt endret til gunst for en part, og kostnadene har vært nødvendige for å få endret vedtaket. Gjennomgående er disse vilkårene ikke ansett oppfylt.

4. Innsynsutvalgets rettslige forståelse

4.1 Bakgrunnen for innsynsloven

Lund-kommisjonens rapport og Stortingets behandling av denne, som ble avsluttet 16. juni 1997, avdekket at det fra overvåkingspolitiets side hadde foregått regelbrudd overfor norske borgere. Dette skjedde enten ved at den til enhver tid gjeldende instruks ikke ble etterfulgt, eller ved at det ble brukt metoder i strid med gjeldende lover og forskrifter.

Ved Stortingets behandling av Lund-kommisjonens rapport ble regjeringen bedt om å fremme forslag til lov om begrenset rett til innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Ordningen skulle ivareta hensynet til personvernet og den enkeltes rettssikkerhet på den ene side, og hensynet til fellesskapets interesser og rikets sikkerhet på den annen side. Regjeringen ble også bedt om å foreslå regler for hvordan en erstatnings-/oppreisningsordning kunne gjennomføres. Justisdepartementet la i Ot.prp. nr. 6 (1998-1999) frem forslag til en midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Forslaget tok sikte på å kunne bidra til å rette opp den urett som er begått mot enkeltmennesker, samtidig som hensynet til overvåkingstjenesten og det arbeid den er satt til å utføre, ble ivaretatt.

Lund-rapporten dokumenterte kritikkverdige forhold rundt de hemmelige tjenestene, og da særlig i forhold til Politiets overvåkingstjeneste.

Den meget omfattende og grundige rapporten har vært grunnlaget og bakgrunnen for at Innsynsloven etterhvert ble vedtatt, og ble benyttet under utvalgets tolking og bruk av loven.

4.2 Hensynene bak innsynslovens rettslige rammer

Innsynsordningen skulle ivareta flere hensyn hvorav de mest sentrale var:

- Hensynet til den enkelte som skulle gis innsyn
- Hensynet til andre personer som måtte være omtalt i dokumentene
- Hensynet til overvåkingspolitiets ivaretagelse av sine oppgaver
- Hensynet til forholdet til fremmede stater

At det ble trukket et skille ved 25. november 1977, hadde sammenheng med en ny instruks for Politiets overvåkingstjeneste. Videre ville forhold før nevnte dato ligge så langt tilbake i tid at en generell åpning av overvåkingspolitiets arkiver og registre ville være mindre betenkelig.

I forhold til den enkelte søker var det sentralt at vedkommende skulle få innsyn om seg selv når innhenting, registreringen eller bruken manglet hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks. Opplysninger som er registrert i overvåkingspolitiets registre vil ikke alltid være fullstendige og korrekte. Hensikten med et arbeidsregister for tjenesten er å være et verktøy i arbeidet med å forebygge og etterforske kriminalitet. Det vil ikke være opplysningens korrekthet som skal danne grunnlag for innsyn eller økonomisk kompensasjon, men bl.a. om opplysningen var berettiget å registrere i henhold til gjeldende regelverk, og om den senere eventuelt skulle vært makulert.

Det ble videre ansett viktig at den enkelte kunne føle tillit til at forespørselen om innsyn ville bli behandlet på en betryggende måte etter lovens vilkår.

I mange av de dokumenter det ville være aktuelt å gi innsyn i, ville andre personer i større eller mindre grad kunne være omhandlet - ofte på en meget detaljert og nærgående måte. Klare personvern hensyn tilsa at deres personlige forhold ble skjermet for andres innsyn. Det kan være andre personer som er omhandlet i dokumentet eller kilder eller samarbeidende tjenester. Dette kunne ivaretas ved at dokumentene i nødvendig grad ville bli sladdet før innsyn ble gitt. Dette har medført at enkelte dokumenter inneholder svært lite, i en del tilfeller kun navnet på den som gis innsyn. Dette er naturligvis lite opplysende for den det gjelder, og i noen tilfeller har det også medført frustrasjon og forundring fra vedkommende.

Politiets overvåkingstjeneste har, i likhet med alle andre deler av politiet, mottatt opplysninger fra ulike kilder. Dels gjelder dette personer, dels gjelder det informasjon fra samarbeidende tjenester. Ofte vil de registrerte opplysningene være gitt under den forutsetning at kilden for opplysningen ikke skal røpes. I mange tilfeller vil opplysningen være av en slik art at selv om navn blir utelatt, vil opplysningen kunne spores tilbake til kilden. Opplysningen er da søkt gitt i en slik form at dette ikke vil være mulig.

Rettsikkerhetsmessige og personvernmessige hensyn må for det første ivaretas med hensyn til den enkeltes rett til å få vite hva som er registrert om vedkommende. På den måten vil det bli mulig å ivareta hensynet til individets integritet i forhold til det offentlige. Dernest må opplysninger om andre personer skjermes for innsyn, for på den måten å ivareta hensynet til deres rettsikkerhet og personvern.

Enkelte typer opplysninger bør det heller ikke gis innsyn i av hensyn til overvåkingstjenestens oppgaver. Overvåkingstjenesten har bl.a. til oppgave å beskytte samfunnet mot visse former for særlig alvorlig kriminalitet. Dette vil være kriminalitet som direkte kan influere på vår sikkerhet som nasjon, eller true større grupper av personer som bor i Norge. Slike hensyn skulle innsynsordningen også ivareta.

Ut fra de forhold som fremkommer av Lund-kommisjonens rapport, ville det i et noe lengre perspektiv også være viktig at en innsynsordning kunne bidra til å rense luften i forholdet mellom tjenesten og samfunnet.

4.3 Innsyn

4.3.1 Generelle rammer

4.3.1.1 Innsynsperioden

Innsynsloven § 1 fastsetter at man kan søke og få innsyn i materiale fra overvåkingspolitiets arkiver og registre i tidsrommet mellom 8. mai 1945 og 8. mai 1996. Loven hjemler ikke utvalget adgang til å gi innsyn i registrert informasjon utenfor nevnte periode.

4.3.1.2 Søkeberettigede

I forhold til innsynsloven, er det i hovedsak tre typer søkere:

- Personlige søkere (herunder fullmaktssøkere)
- Nærstående søkere
- Andre (bl.a. organisasjoner, partier, firmaer mv.)

Personlige søkere

Personlige søkere har som utgangspunkt et rettslig krav på å få realitetsbehandlet sin søknad så sant det kan dokumenteres at vedkommende er den han/hun gir seg ut for. For utenlandske statsborgere kan det også være et spørsmål om å kunne dokumentere eller sannsynliggjøre tilknytning til Norge.

Lovens forarbeider legger følgende til grunn hva angår personlige søkere:

”Retten til innsyn er avgrenset til norsk borger eller person hjemmehørende i Norge, jf. første ledd. Med norsk borger menes norsk statsborger, jf. lov om norsk riksborgarrett av 8. desember 1950 nr. 3. Med person hjemmehørende i Norge menes personer som for det første ville ha kunnet fått norsk statsborgerskap om de hadde søkt. Dette vil f. eks. være personer som har bodd i Norge i lang tid, men som har beholdt sitt opprinnelige statsborgerskap. Det vil også kunne være personer som i lengre tid har bodd i Norge uten å tilfredstille vilkårene til norsk statsborgerskap, men likevel må anses å ha en nær tilknytning til Norge. Departementet vil imidlertid presisere at dette ikke omfatter utenlandsk personell ved ambassadene eller utenlandsk personell tilknyttet utenlandske bedrifter med kontorer i Norge. I forbindelse med vurderingen av «hjemmehørende» bør det særlig legges vekt på familieforhold og arbeidsforhold.”

Utvalget aksepterte søknader pr. e-post, men krevde at de som søkte etter fullmakt fra andre, fremla underskrevet fullmakt for at realitetsbehandling kunne finne sted. Man har imidlertid ikke hatt noen prosedyrer, utover undersøkelser i folkeregisteret, for å verifisere at fullmakten faktisk var undertegnet av den det ble søkt for.

Nærstående

Søknader fra nærstående til avdøde personer, var fra lovgivers side tenkt som en snevrere innsynsadgang enn for personlige søkere. I tillegg til å dokumentere nødvendig slektskap måtte søkeren angi nærmere hvorfor søknaden burde imøtekommes.

Lovens forarbeider angir kriteriene for realitetsbehandling slik:

”Det gis en rett til innsyn i opplysninger om en selv i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Man kan ikke søke om innsyn i opplysninger om andre.

Det er imidlertid gjort unntak for nærstående til avdøde når det finnes rimelig etter en samlet vurdering, jf. annet ledd. Med nærstående menes nære familiemedlemmer som ektefelle eller samboer, barn og barnebarn av avdøde. På samme måte må forstås foreldre av den avdøde.

Departementet legger til grunn at det skal mye til før det åpnes for et slikt innsyn. Ved vurderingen må det legges vekt på at det ville bli ansett som urimelig at slik søknad ikke ble mottatt og behandlet. Som eksempel kan nevnes at den avdødes mulige «sak» er omtalt i media. Dette må også sees i forhold til en mulig erstatningssøknad og den avdødes ettermæle.”

Departementet la i forarbeidene til grunn at søkere ikke var forpliktet til å tilkjenne hvilken virksomhet de mente kunne ha fått overvåkingspolitiet til å innhente og registrere opplysninger om dem. En nærstående måtte imidlertid begrunne hvorfor vedkommende mente ha en rett til innsyn.

Hvor det er søkt på avdød fraskilt eller fraseparert ektefelle, har utvalget avslått behandling under henvisning til at de ikke kunne anses som nærstående til i lovens forstand.

Når en nærstående ble gitt innsyn, fikk vedkommende frigitt dokumenter i samme omfang som den avdøde ville fått. I forbindelse med at nærstående på denne måte fikk til dels svært sensitive opplysninger, er spørsmålet om nærståendes innsyn blitt debattert i media. (se vedlegg) Utvalget har forholdt seg til de vurderinger som lå i Stortingets vedtak.

Innsynsutvalget har hatt en relativt liberal praksis når det gjelder nærståendes adgang til å få realitetsbehandlet søknad om innsyn.

Partier, organisasjoner etc.

Det fremgår direkte av lovens forarbeider at det ikke er noen adgang til å søke om innsyn for andre enn den opplysningene direkte gjelder eller nærstående til denne, jf. fremstillingen ovenfor. I merknadene til innsynsloven heter det: ”*Partier eller organisasjoner gis ikke en rett til innsyn. Det vil kun være det enkelte medlem som kan få et slikt innsyn.*”

Det har imidlertid innkommet søknader fra partilag, organisasjoner etc. Alle slike saker er avvist av utvalget under henvisning til at den som fremmer søknaden, ikke er søkeberettiget.

Andre søkere

I en del tilfeller er det fremmet søknader fra andre. Dette er for eksempel fra venner av omsøkte eller personer som ikke har oppgitt verken familiemessig tilknytning eller fullmakt fra omsøkte.

Slike saker er rutinemessig avvist.

I en sak ble en søker gitt innsyn i dokument som senere ble hevdet å kunne belyse forhold rundt saken om Nordsjødykkerne. Etter det man forstår stilte søkeren det aktuelle dokumentet til rådighet for Offshoredykkerunionen. Denne saken vil bli nærmere beskrevet senere i rapporten. (se vedlegg)

4.3.1.3 Fristen for å søke innsyn

Midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre trådte i kraft 1. januar 2000. Lovens § 1 siste ledd fastsatte at ”*Søknad om innsyn må settes fram innen 3 år etter ikrafttreden av loven her*”, dvs. innen 31. desember 2002 kl. 2400.

Det har fra tid til annen vært tatt opp overfor Stortinget og departementet spørsmålet om forlengelse av fristen for å søke innsyn.

Storingsrepresentantene Åslaug Haga og Endre Skjørestad (begge Sp) fremmet 09.01.03 forslag om å gjeninnføre den midlertidige loven om rett til innsyn i overvåkingspolitiets arkiver frem til

31. desember 2003. De viste til at tusenvis av søknader om innsyn kom inn umiddelbart før fristens utløp, og at dette var en klar indikasjon på at 3-årsfristen var for knapp. Det ble også argumentert med at etterhvert som enkeltpersoner hadde fått oversikt over hva som lå i deres mapper, og dette ble kjent, følte stadig flere at også de burde be om innsyn. Mange var heller ikke klar over at fristen var i ferd med å gå ut.

Stortingets flertall ønsket imidlertid ikke å forlenge fristen utover som opprinnelig var fastsatt. I forbindelse med at fristen for å søke om innsyn utløp 31. desember 2002 måtte utvalget foreta en vurdering med hensyn til om søknader kunne anses som rettidig levert. Søknader mottatt etter fristens utløp ble ansett som for sent og ble avvist.

Forvaltningslovens § 30 jf. domstolsloven kap. 8 er lagt til grunn ved vurderingen av når fristen ble ansett utløpt.

For brev var det nok at søknaden var framsatt til postoperatør eller offentlig tjenestemann som er bemyndiget til å motta den. Som postoperatør ble også ansett post i butikk. Som offentlig tjenestemann ble ansett ansatte i politiet, Justisdepartementet eller Innsynsutvalget. Andre offentlige tjenestemenn ble ikke ansett som bemyndiget til å motta søknader rettidig. Hovedregelen er at søknaden skulle være postlagt innen fristens utløp. Som et utgangspunkt trengte den ikke være levert til selve postkontoret. Men i de tilfeller hvor det kunne reises tvil om dette, ville bevis for rettidighet i denne sammenheng enten være poststempel, post i butikk levert stemplet, eller at søknaden var registrert sendt rekommandert innen fristen.

Utvalget la til grunn at søknader poststemplet 2. januar 2003 kunne være levert innen 31. desember 2002 og ble regnet som rettidig levert. Søknader poststemplet 3. januar 2003 eller senere ble avvist som for sent levert.

I ett konkret tilfelle har utvalget realitetsbehandlet en sak hvor innsynssøknaden var innsendt pr. telefax 31. januar 2003, dvs. en måned etter fristens utløp. Ved en inkurie var det sendt ut saksbehandlingsbrev som tilkjennega realitetsbehandling, og man valgte da å fortsette behandlingen.

I årene etter søknadsfristens utløp er det innkommet enkelte søknader om innsyn. Utvalget har imidlertid ikke akseptert søknader som er fremsatt etter fristens utløp. I tråd med dette har man fra sekretariatets side underrettet disse søkerne om at søknadsfristen var utløpt, og at søknadene ikke kunne behandles.

Før utvalget kom i virksomhet mottok Justisdepartementet og PST ca 450 søknader. Disse ble ved utvalgets etablering oversendt utvalget og er behandlet der på vanlig måte.

4.3.1.4 Formelle krav til en søknad

Etter innsynsloven § 7 skal søknad om innsyn ”*være skriftlig og inneholde søkers navn, fødselsdato og bopeladresse*”. Tilsvarende krav stilles til søknad fra nærstående, jf. § 7. I en tidlig fase av behandlingen av innsynssakene ble det lagt til grunn en relativt streng fortolkning av hvilke krav som måtte være oppfylt dersom en søknad skulle realitetsbehandles. Dette gjaldt blant annet der hvor en søker hadde unnlatt å oppgi fødselsdato. I disse tilfellene ble vedkommende tilskrevet fra sekretariatet og administrativt underrettet om at søknaden ikke tilfredstilte lovens krav, og gitt mulighet til å gi de nødvendige opplysninger.

På et relativt tidlig stadium av behandlingen besluttet utvalget at:

”Sekretariatet skal søke opp fødselsdato til søker såfremt dette ikke er oppgitt i søknaden. Det skal kun sendes mangelsbrev til søker ved ikke oppgitt fødselsdato såfremt det er tvil om søkers identitet.”

4.3.2 Registrering av informasjon

Utvalget definerte registrering som fellesbetegnelsen på den aktivitet som overvåkingstjenesten utførte da den la opplysninger inn i sine arkiver og registre.

Det må skilles mellom spørsmålet om en opplysning er å anse som registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre, og når en opplysning etter den til enhver tid gjeldende instruks kan registreres.

Lund-kommisjonen la slik definisjon til grunn for at en opplysning anses for å være registrert: *”Med registrering mener kommisjonen enhver nedtegning eller oppbevaring av opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner, grupper eller organisasjoner, der opplysningene er lagret systematisk med sikte på at de skal kunne gjenfinnes og brukes av tjenesten som sådan, jf. definisjonen i lov om personregistre § 1. Hvorledes registrene er betegnet av tjenesten er således ikke avgjørende.”*

Personregisterloven § 1 annet ledd som Lund-kommisjonen viste til, lyder:

”Med personopplysninger er ment opplysninger og vurderinger som direkte eller indirekte kan knyttes til identifiserbare enkeltpersoner, sammenslutninger eller stiftelser. Med personregistre er ment registre, fortegnelser m.m der personopplysninger er lagret systematisk slik at opplysninger om den enkelte person kan finnes igjen.”

Såfremt de inneholder personopplysninger som er lagret systematisk med sikte på å bli gjenfunnet av tjenesten, er overvåkingspolitiets arkiver og registre å regne som et personregister.

Men også personopplysninger som er nedtegnet i registre som ikke tilfredstiller kravene i personregisterloven, vil være registrerte opplysninger i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Dette kan være rapporter, notater o.a. hvor navn kan forekomme, som bare er gjenfinnbare etter et på forhånd definert søk.

Avisartikler og annen dokumentasjon fra såkalte åpne kilder som er vurdert som relevante etter overvåkingsinstruksen av 1994 § 5, jf. §§ 1 og 3, og som ble klippet ut eller kopieret for oppbevaring i overvåkingspolitiets ulike saksmapper, vil også måtte antas å være registrert såfremt de er gjenfinnbare. De personer som måtte være omtalt i artiklene må anses å være registrert såfremt de er gjenfinnbare. I stor grad er det gitt innsyn i slike avisklipp.

Også andre opplysninger enn opplysninger om personer vil være å anses som registrert såfremt de er gjenfinnbare. Dette kan være opplysninger om organisasjoner, miljøer og lignende. Utvalget har lagt til grunn at alt som finnes av materiale i overvåkingspolitiets arkiver og registre vil være relevant som søkegrunnlag ved forespørsel på person, sak eller emne, og følgelig også være registrerte opplysninger, i den grad de er gjenfinnbare.

Ikke alt som finnes av nedtegnede opplysninger i overvåkingspolitiet vil kunne være søkegrunnlag. Arbeidsnotater utarbeidet av den enkelte tjenestemann for vedkommendes bruk under det forberedende arbeidet, forutsettes ikke å være en del av overvåkingspolitiets arkiver eller registre. Opplysninger som kan finnes i slike arbeidsnotater, vil følgelig ikke være

registrerte opplysninger i overvåkingsinstruksens forstand, med mindre de gjøres tilgjengelige for de øvrige tjenestemennene. Dette kan f.eks. skje ved at de legges inn på fellesområdet på en PC, eller ordnes i en ringperm til felles avbenyttelse. Det presiseres at alle utarbeidede rapporter og notater som den enkelte tjenestemann har levert fra seg, skal journalføres, og disse vil følgelig være en del av de søkbare dokumentene.

Ved arkivsøk på rene emnemapper er det funnet avisklipp uten at en persons navn er understreket eller på annen måte anmerket. Navnet fremkommer bare som en del av den opprinnelige teksten i avisklippet uten at det på noen måte er foretatt noe fra overvåkingspolitiets side som tilkjennegir at dette spesielle avisklippet knyttes opp til en konkret person. I disse tilfellene har vedkommende ikke vært formelt registrert og det synes åpenbart at det ikke på noe tidspunkt har vært foretatt noen relevansvurdering av avisutklippet opp mot person. Denne situasjonen har forekommet i noen tilfeller hvor det overhodet ikke forekommer annet materiale knyttet til vedkommende person.

En registrert opplysning regnes som registrert frem til den er makulert/slettet.

4.3.3 Kriteriet "gjenfinnbarhet"

Såfremt en opplysning finnes ved et direkte eller indirekte søk i et dataregister, er den gjenfinnbar. Indirekte kan opplysninger være gjenfinnbar ved at det f. eks. søkes på en organisasjon, og det der er nedtegnet opplysninger om personen. De fleste dataregistre vil i dag ha fritekstsøk, slik at det vil være mulig å søke på opplysningen direkte. Dette er imidlertid ikke tilfelle for det edb-baserte sentrale registeret ved Overvåkingsentralen.

Dernest kan et søk foretas manuelt ved søk i et papirregister eller ved fysisk gjennomgang av en dokumentmappe. Dette kan enten være en personmappe eller en emnemappe. Kriteriet for gjenfinnbarhet tilsier imidlertid at et slikt manuelt søk må være avgrenset med hensyn til dokumentmengden det må søkes i. Om opplysningen er manuelt gjenfinnbar er avhengig av hvor detaljert utarbeidet arkivnøkkel som foreligger. En svært detaljert arkivnøkkel vil gjøre opplysningen lettere gjenfinnbar.

Reelt sett vil gjenfinnbarheten langt på vei avhenge av den kunnskap man har på forhånd om hvor opplysningene kan være lagret. I tillegg til kunnskap hos den som skal lete frem opplysningen, vil søkbarheten også avhenge av de opplysninger den som ønsker innsyn gir i sin søknad. For den som i sin søknad angir i hvilken sammenheng vedkommende antar at den ulovlig registrering har skjedd, vil opplysningen kunne være gjenfinnbar, mens konklusjonen for den som sender en «ren» anmodning om innsyn, kan bli den motsatte.

Da innsynsloven trådte i kraft ble det lagt til grunn at overvåkingspolitiets arkiver var "frosset" i den forstand at de ble oppbevart i den stand de forelå ved innføringen av makuleringsstoppen. Dette har ikke for alle politidistrikter vist seg å holde stikk.

I enkelte politidistrikter er i ettertid de foreliggende arkiver gjennomgått og aktuelle navn listeført med henvisning til aktuelle dokumenter hvor vedkommende omhandles. Realiteten er at mye informasjon er gjort søkbar eller gjort søkbar i en helt annen grad enn det ville vært slik arkivet opprinnelig forelå. I forhold til saksforberedelsen av innsynssakene ble det lagt til grunn at "hvis gjort søkbart nå, er det søktbart etter innsynsloven".

Den praksis som er beskrevet ovenfor, har nok hatt til følge at det i større grad har vært mulig å gi innsyn enn om arkivene var blitt "frosset" slik som opprinnelig forutsatt.

4.4 Kriteriene for innsyn i perioden 8. mai 1945 til 8. mai 1996

4.4.1 Innsynsloven § 1

Innsynsloven trekker opp et skille ved 25. november 1977 fordi man da innførte en ny instruks for Politiets overvåkingstjeneste.

Retten til innsyn før denne dato er generell. Innsyn etter nevnte dato avhenger av at innhenting, registreringen eller bruken av opplysninger mangler hjemmel i lov, forskrift eller instruks, eller at innhenting av opplysninger er skjedd ved telefonkontroll besluttet av retten, og det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontroll var oppfylt.

For hele innsynsperioden gjelder en rekke unntaksbestemmelser som behandles nedenfor.

4.4.2 Unntakene

Loven avgrensar innsynsretten for dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert etter ikrafttreden av overvåkingsinstruksen av 1977, 25. november 1977. Innsynsretten er etter dette tidspunkt avgrenset til dokumenter eller opplysninger i dokumenter hvor innhenting, registreringen eller bruken av opplysningen manglet hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks.

På samme måte har vedkommende etter dette tidspunkt rett til innsyn hvor det er iverksatt telefonkontroll med rettens beslutning, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta kontrollen forelå. Innsynsutvalget skal kun vurdere muligheten av å åpne for innsyn på bakgrunn av de tilgjengelige dokumentene. Det skal ikke foretas en vurdering av om kontrollen var lovlig.

4.4.2.1 Sikkerhetsmessige hensyn

Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som kan skade rikets sikkerhet. Det må foreligge en trussel som enten truer demokratiet direkte ved angrep på dets institusjoner eller ved angrep på personer eller bedrifter, hvor anslag mot disse vil kunne skape kaos for eksempel overfor kommunikasjonssentra, helsestell og mat/drikkeforsyning. Det er det norske rikets sikkerhet det gjelder, både den indre og den ytre sikkerhet (trussel fra et annet land).

Det skal ikke gis innsyn i opplysninger eller dokumenter hvor det vil kunne skade overvåkingspolitiets arbeid med å etterforske og forebygge lovbrudd slik det er nevnt i overvåkingsinstruksen.

4.4.2.2 Tjenestemenn i overvåkingspolitiet

En eksponering av identiteten til tjenestemenn i overvåkingspolitiet innebærer dels en trussel mot tjenestens muligheter til ivareta sine oppgaver innenfor forebygging og etterforskning, og dels en trussel mot den enkelte tjenestemann som person. Hva det siste angår, vises det til at enkelte av de miljøene tjenesten er forutsatt å rette sin virksomhet mot, er av voldelig karakter, og man kan ikke utelukke anslag mot enkeltpersoner.

I tråd med føringene i lovforarbeidene, har utvalget har derfor gjennomført at navn på tjenestemenn og personopplysninger om dem er utelatt fra de dokumenter det er gitt innsyn i.

4.4.2.3 Personvernmessige hensyn

Andre personer enn de som ber om innsyn vil også være omtalt i de dokumenter som det som et utgangspunkt vil kunne være aktuelt å gi innsyn i. Dette kan være personer som er omhandlet i samme sak og som derfor er omtalt i samme dokument, eller det kan være kilder eller personer som nevnes ut fra hensynet til en helhetlig fremstilling eller som rene faktaopplysninger.

Etter innsynsloven § 1 har søkeren rett til opplysninger om seg selv.

Ut fra rene personvern hensyn skal søkeren ikke ha tilgang til opplysninger om andre personer. Slik informasjon er på mange andre samfunnsområder tilsvarende skjernet for tredjepersons innsikt.

Utvalget har i sin praksis unntatt navn på nordiske borgere, mens andre utlendingers navn er frigitt. Utvalget har heller ikke unntatt navn på offentlige personer som har opptrådt i åpne møter eller liknende.

Søkeren skal heller ikke ha opplysninger om andre personer i overvåkingspolitiets søkelys, da denne type informasjon på urette hender vil kunne motvirke tjenestens nødvendige virksomhet.

4.4.2.4 Kilder.

Overvåkingspolitiet benyttet seg i stor utstrekning av opplysninger fra kilder i sitt arbeid. Dette kan være opplysninger fra samarbeidende tjenester eller enkeltpersoner med kontakt eller tilknytning til de miljøer/personer tjenesten arbeider opp mot. Det kan også være tilfeldige enkeltpersoner som har rapportert hendelser til politiet.

Slike opplysninger vil ofte være gitt under den forutsetning at kilden for opplysningen ikke skal røpes. Innsyn i en slik opplysning vil i første omgang en belastning for den som har gitt opplysningen. I neste omgang vil dette kunne føre til at tjenesten ikke får denne type opplysninger, fordi eventuelle kilder ikke vil ta merbelastning ved å stå frem som åpen kilde. Eksponering av en kildes identitet vil også kunne føre til at vedkommende persons sikkerhet vil kunne bli truet.

Fra lovgiver var det derfor en klar føring at navn på kilder i overvåkingspolitiets dokumenter skulle utelates før innsyn gis. I mange tilfeller kan opplysningen være av en slik art at selv om navn blir utelatt, vil den kunne spores tilbake til kilden. Opplysningen måtte da gis i en slik form at dette ikke vil være mulig. I enkelte saker har dette ført til at hele eller større deler av dokumenter ble unntatt fra innsyn.

4.4.2.5. Metodebruk

Der det er benyttet ulovlig metode til innhenting av opplysninger, skal det gis innsyn i den metode som er brukt.

Men opplysninger om de metoder overvåkingspolitiet har brukt i bekjempelsen av enkelte miljøer, kan gi disse miljøer et bedre spillerom dersom metodene ble gjort kjent. Det kan skje både ved at miljøene får en oversikt over de metoder tjenesten bruker generelt for å følge med, men i enkelte tilfeller også konkret informasjon om hvilken metode som er brukt konkret for å innhente den enkelte opplysning. Derved vil miljøene kunne innrette seg etter dette og vesentlig vanskeliggjøre overvåkingspolitets utførelse av de oppgaver det er pålagt.

Slike forhold vil kunne berettige unntak fra innsyn i metodebruk.

I forbindelse med en konkret sak konkluderte Innsynsutvalget slik om provokasjon som etterforskningsmetode:

”Dette vil være ulovlig såfremt den straffbare handling som blir framprovosert ikke ville ha blitt begått uten provokasjonen fra politiets side. Det ble i det aktuelle tilfellet ikke framprovosert et våpenkjøp overfor søker. Det var kun en mulig interesse for våpen og mulig kjøp av disse som ble forsøkt framprovosert. En slik provokasjon må anses som lovlig etterforskningsmetode En person eller gruppe som provokasjonen var rettet mot, vil ikke på bakgrunn av politiets handlemåte ha begått straffbare handlinger. Resultatet av provokasjonen vil kunne danne utgangspunkt for andre etterforskningsmetoder som spaning/telefonkontroll o.a. for derigjennom å avsløre straffbare handlinger.

Det er et vilkår for bruk av provokasjon at det dreier seg om alvorlig kriminalitet. Ulovlig våpenkjøp må anses som slik alvorlig kriminalitet.”

4.4.2.6 Instruksstridighet

En stor del av merknadene fra Politiets sikkerhetstjeneste gjelder spørsmålet om registreringer skal anses som instruksmessige for hele eller deler av perioden etter 25. november 1977, og hvor uenigheten gjelder forståelse av hva Lund-kommisjonen har lagt til grunn som instruksstridig.

Politiets sikkerhetstjenestes merknader om slike forhold har hatt følgende ordlyd:

”Det skal ikke gis innsyn i dokument 3. Dokumentet er ikke instruksstridig registrert. Vi viser til at Lund-kommisjonen ikke hadde”... vesentlige bemerkninger til at praksis stort sett fortsatte som før tilfremleggelsen av St. meld. nr. 18 (1980-81) i juni 1980”. Når Lund-kommisjonen ikke fant grunn til å kritisere tjenesten for den registreringspraksis som ble fulgt fram til juni 1980, stiller vi spørsmål ved om det er hjemmel i innsynsloven for å gi innsyn.”

Politiets sikkerhetstjenestes har videre bemerket:

”Det skal ikke gis innsyn i dokumentene. Dokumentet er ikke instruksstridig registrert. Vi viser til at Lund-kommisjonen ikke hadde”... vesentlige bemerkninger til at praksis stort sett fortsatte som før tilfremleggelsen av St. meld. nr. 18 (1980-81) i juni 1980”. Når Lund-kommisjonen ikke fant grunn til å kritisere tjenesten for den registreringspraksis som ble fulgt fram til juni 1980, stiller vi spørsmål ved om det er hjemmel i innsynsloven for å gi innsyn. Vi viser i denne sammenheng til at utvalget i en parallell sak ikke ga innsyn i dokumenter fra perioden 25. november 1977 og fram til juni 1980”.

POT har vist til brev fra Justisdepartementet i august 1981, hvor departementet viser til at Stortinget gjennom sin behandling av St.meld.nr 18 (1980-1981) ”har gitt tilslutning til at overvåkingspolitiet kan fortsette sin virksomhet etter de retningslinjer som er fastsatt i overvåkingsinstruksen av 1977 og i samsvar med den forståelse av instruksen som har vært lagt til grunn hittil.”

Instruks for Overvåkingspolitiet av 25. november var på tre viktige måter forskjellig fra de eldre instruks fra 1937, 1952, 1955 og 1959. Disse var alle fastsatt av Justisdepartementet og ikke offentlige.

Instruksen av 1977 ble fastsatt ved kongelig resolusjon og offentliggjort. Om dette skrev Lund-kommisjonen: ”Dette innebærer den endring at justisministeren ikke lenger har myndighet til å pålegge eller godkjenne virksomheter som ligger utenfor

overvåkingsinstruksens rammer.” Om instruksen skulle bli endret ville det måtte skje ved ny kongelig resolusjon. At den gjeldende instruks var blitt endret ville i tilfelle også måtte kunngjøres.

Instruksens paragraf fire hadde denne ordlyden:

”Overvåkingstjenesten skal innhente opplysninger om personer, grupper og organisasjoner som kan mistenkes for å forberede eller foreta handlinger som nevnt i § 2. I samarbeid med den sentrale fremmedkontrollmyndighet og fremmedkontrolltjenesten for øvrig skal det legges vekt på kontrollen med tilreisende og fastboende utlendinger.

Opplysninger som er innhentet i medhold av første ledd eller i forbindelse med personkontrolltjenesten og som er relevante i forhold til gjeldende bestemmelser for denne tjenesten, kan registreres og oppbevares dersom det antas at opplysningene kan få betydning senere.

Medlemskap i lovlig politisk organisasjon eller lovlig politisk virksomhet kan ikke i seg selv danne grunnlag for innhenting og registrering av opplysninger.”

Det siste ledd var den viktigste innholdsmessige forandring. Den stod uendret til 1994. Da ble den slik formulert i den nye instruks: *”Medlemskap i politisk eller annen lovlig organisasjon eller virksomhet gir ikke grunnlag for innhenting og registrering av opplysninger.”* Det ble gitt klart uttrykk for at den nye formulering ikke innebar noen reell endring.

Lund-kommisjonen foretok en omfattende undersøkelse av registreringspraksis opp gjennom 1980-tallet og en grundig vurdering av rekkevidden av forbudet mot registrering på grunnlag av *”medlemskap i lovlig politisk organisasjon eller lovlig politisk virksomhet”* i siste ledd av § 4 i 1977-instruksen. Dette munnet ut i en konklusjon om at Politiets overvåkingstjeneste ut gjennom 1980-årene foretok instruksstridige registreringer i stort omfang.

I innstillingen om Lund-rapporten fra Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité (Innst. S. nr. 240 1996-97) viste komitéen til at *”det i ettertid har stått strid”* om rapportens vurderinger av rekkevidden av bestemmelsen i siste ledd i paragraf 4 i overvåkingsinstruksen. På denne bakgrunn gikk Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité inngående inn på dette spørsmål både i sine omfattende høringer og i sin innstilling. Komitéens flertall – alle unntatt representanten fra Fremskrittspartiet – konkluderte med i hovedsak å slutte seg til vurderingene fra Lundkommisjonen.

Innsynsutvalget har derfor basert seg på dette i sine vurderinger av hva som skulle forstås som instruksstridig i henhold til instruksens av 1977.

Overvåkingstjenesten har derimot hele tiden fortsatt å hevde at den hadde hjemmel i en forståelse med Justisdepartementet om at den kunne fortsette sin registreringspraksis som før.

Utvalget på sin side gav allerede i september 2000 en generell redegjørelse til Overvåkingstjenesten om grunnlaget for sin praktisering av innsynslovens bestemmelse om instruksstridig registrering. Uoverensstemmelsen mellom Innsynsutvalget og Overvåkingstjenesten på dette punkt har således vært av varig karakter.

4.4.2.7 Telefon- og kommunikasjonskontroll

I 1915 ble det vedtatt en forskrift med regler om kontroll med post og telegrafforsendelser i krigs- og fredstid, men dette omfattet ikke kontroll av telefon. Etterhvert som bruk av telefon ble mer vanlig, ble det ansett hensiktsmessig at det også skulle kunne foretas kontroll av telefonsamtaler. I forslag til ny krigslov i 1950 ble det foreslått å utvide loven av 1915 til også å omfatte bruk av

telefoner. Endringen ble vedtatt, men nye forskrifter til loven, som også omfattet telefonkontroll, ble først gitt av Justisdepartementet 19. august 1960.

Bruk av telefonkontroll før nødvendige forskrifter ble gitt i 1960 må anses ulovlig. Dette følger av legalitetsprinsippet. I tillegg ble det vedtatt endring av straffeloven i 1958 som satte straff for den som avlyttet telefonsamtaler der en ikke selv deltok.

Utvalget har lagt til grunn at all bruk av telefonavlytting før 1960 således var ulovlig og derved ville gi grunnlag for innsyn dersom slik kontroll var gjennomført.

Forskriften av 1960 krevde som utgangspunkt rettens beslutning før telefonkontroll kunne iverksettes. Uten slik beslutning vil kontrollen også etter 1960 være ulovlig.

Både før og etter 1960 kunne telefonkontroll iverksettes dersom det forelå en nødrettssituasjon. Etter 1960 er nødrettssituasjonen regulert i forskriften ved at kontrollen kan iverksettes uten rettens beslutning i påtrengende tilfeller. Dette vil gjelde dersom det anses nødvendig for å redde liv eller betydelige økonomiske verdier.

Rettens beslutning må da straks innhentes.

Loven så ble endret i 1995 i forbindelse med telekommunikasjonsloven.

Etter loven av 1915 kunne kontroll i fredstid settes i gang dersom det var mistanke om overtredelse av de straffebud som var oppstilt i loven, dernest måtte kontrollen rette seg mot navngitte personer, og kontrollen måtte anses påkrevet av hensyn til rikets sikkerhet. Alle tre vilkår måtte være oppfylt samtidig.

Da loven i 1950 ble endret til også å gjelde telefonkontroll, ble vilkårene for gjennomføring av kontrolltiltak fra loven av 1915 videreført. Det ble presisert at slik kontroll bare kan besluttes når det antas påkrevet av hensyn til rikets sikkerhet. Rettens beslutning skal angi kontrollens grunnlag, gjenstand, øyemed og varighet

Det skal straks etter iverksettelsen vurderes om den informasjon som mottas ved avlyttingen er relevant for etterforskningen, dvs om den styrker eller avkrefter mistanken.

Overskuddsinformasjon skal tilintetgjøres. Overskuddsinformasjon er informasjon om andre enn den kontrollen gjelder, og som ikke er relevante for den etterforskning som begrunnet avlyttingen.

Registrering av overskuddsinformasjon før 1960 anses som innhentet ved ulovlig metode.

Det er et vilkår for telefonkontroll at det foreligger en mistanke om en overtredelse av et straffebud. Denne mistanken må være forankret i objektive forhold, for eksempel vitneforklaringer eller lignende, men det er ikke behov for skjellig grunn, det er nok med ”grunn”, dvs at mistanken ikke behøver å være kvalifisert. Telefonkontroll kan bare iverksettes når det er påkrevet av hensyn til rikets sikkerhet. Det er her det norske rikets sikkerhet det er snakk om, og det er snakk om både rikets indre og ytre sikkerhet, som vil si både trussel som går på å svekke eller bryte ned demokratiet og samfunnsordenen eller trussel fra et annet land.

Trussel mot vitale norske interesser behøver ikke å være helt spesifikke før loven kan anvendes.

Utvalget har ikke vurdert lovligheten av de beslutninger retten har tatt i telefonkontrollsaker, men har vurdert vilkårene opp mot de opplysninger som var tilgjengelige på tidspunktet for vurdering av innsyn. Det har i en del tilfeller vært lite tilgjengelige opplysninger og som derved har gitt grunnlag for innsyn.

Beslutning om telefonkontroll kan forlenges for fastsatt tidsrom, men vilkårene er de samme. Etter 1960 kan overskuddsinformasjon kun registreres såfremt disse er relevante for den etterforskning som var grunnlaget for telefonkontrollen. Hvis vilkårene ellers er til stede, skulle det vært fremmet egen begjæring om telefonkontroll mot angjeldende person.

4.4.2.8 Forholdet til fremmed stat

Enkelte dokumenter omhandlet forhold knyttet til det tidligere Øst-Tyskland og dennes representasjon i Norge. Før Øst-Tyskland ble anerkjent som selvstendig stat av Norge (1949-1973), var det opprettet et handelskammer i Norge (1957-1973). I forbindelse med dokumenter som er registrert i denne perioden, sendte utvalget (25.05.2001) et brev til Utenriksdepartementet for å få en vurdering rundt disse spørsmål.

Departementet svarte (26.10.2001) at DDR ikke kvalifiserte som en folkerettslig stat da landets grunnlov ble vedtatt i 1949:

”Således var DDR på det aktuelle tidspunkt – og i de første derpå følgende år – et rent ”underbruk” av Sovjetunionen uten den selvstendighet som kreves for statsdannelse. Det er imidlertid klart at DDR som følge av utviklingen landet gjennomgikk etter 1949 – før norsk anerkjennelse i 1973 – materielt oppfylte vilkåret om selvstendighet. Det nærmere skjæringspunktet i tid for når dette skjedde, er allikevel vanskelig å fastsette. Det legges imidlertid til grunn at dette skjedde på begynnelsen av 1960-tallet.

Hva angår Handelskammeret og dets folkerettslige stilling, er svarene mer opplagte. Verken Handelskammeret eller dets representasjon hadde før 1973 folkerettslige rettigheter/plikter sammenlignbare med diplomatiske stasjoner og diplomatisk personale”.

Utvalget bestemte etter dette at det skulle gis innsyn i opplysninger fra telefonkontroll av person tilsatt ved handelskammeret i perioden 1957 til 1973.

I enkelte saker som berører Norges forhold til annen stat, har utvalget unntatt informasjon eller dokumenter hvis eksponeringen antas å kunne skade Norges forhold til annen stat.

For to stater som opphørte å eksistere før utvalget trådte i kraft, er unntaksbestemmelsen i § 2 benyttet på lik linje med eksisterende stater. (Sovjetunionen og DDR)

4.4.2.9 Samarbeidende tjenester

De oppgaver som er tillagt Politiets overvåkingstjeneste/Politiets sikkerhetstjeneste kan ikke ivaretas tilfredsstillende av tjenesten alene med egen kunnskap og ressurser. Samarbeid med andre nasjonale tjenester og tilsvarende tjenester i andre land har derfor vært sentralt. Politiets overvåkingstjeneste har derfor i årene etter 1945 bygget opp en rekke samarbeidsrelasjoner. Omfanget og det nærmere innhold av disse er det ikke naturlig å komme nærmere inn på i denne oppsummeringsrapporten. Hvilke land og hvilke lands tjenester Politiets overvåkingstjeneste samarbeider med, har i alminnelighet ikke har vært eksponert.

Det sentrale element i denne type samarbeidsrelasjoner er gjensidig informasjonsutveksling som bygger på en felles forståelse av at denne type informasjon ikke skal gis videre til utenforstående, dvs. andre enn den mottakende tjeneste. Forholdet til andre samarbeidspartnere er således tillitsbasert hvor trygghet og forutberegnelighet er sentrale faktorer. Se for øvrig under pkt 3.5.4.

I tråd med lovforarbeidene har utvalget lagt til grunn at det ikke er adgang til å gi innsyn i informasjon fra en samarbeidende tjeneste med mindre vedkommende tjeneste samtykker.

Utvalget har i rettet henvendelse til samarbeidende tjenester i flere land med forespørsel om frigivelse av dokumenter.

4.5 Registrering av mindreårige

I en del saker er det gitt innsyn i dokumenter som indikerer at personer har blitt registrert av overvåkingspolitiet lenge før fylte 18 år. Utvalget har gjennomgående ansett slike registreringer som instruksstridige, og en typisk vurdering fra utvalget har vært formulert slik:

”Barn bør ha et sterkt vern mot å bli oppfattet som mulige samfunnsfiender ved at de for eksempel deltar på møter, reiser eller annet sammen med sine foreldre. Det at det ble opprettet egen sak på søker på dette tidspunktet ser utvalget som et klart brudd på det vern som barn bør ha i et demokratisk samfunn. Utvalget ser det også som mer sannsynlig enn ikke sannsynlig at dette kan ha medført en alvorlig skade for søker ved at han som så ung ville være en person som var søkbar i overvåkingspolitiets arkiver og registre med muligheter for bruk av informasjon på et svært tidlig tidspunkt i søkers liv”.

Ingen av de aktuelle instruksene for tjenesten har hatt særskilte regler om registrering av personer under 18 år og personer kunne straffes for handlinger forøvet fra fylte 14 år (strafferettslig lavalder). Grunnlaget for registreringen kunne således i en gitt situasjon føre til straffeforfølgelse og dom, men utvalget har ikke vektlagt dette i sin vurdering når det gjennomgående har lagt til grunn at registrering av personer under 18 år skulle anses instruksstridig.

4.6 Erstatning

4.6.1 Generelt om erstatningsadgangen

Erstatningsordningen er ment som en billighetserstatning. Det skulle være mulig å søke om erstatning selv om det ikke kunne påvises et økonomisk tap, og det ble forutsatt en enklere saksbehandling enn en domstolsbehandling vil være. Tanken bak erstatningsordningen var at de som har lidd grov urett skulle gis en form for oppreisning/erstatning.

Retten til erstatning er regulert i innsynsloven § 3.

Det følger av bestemmelsens første ledd at det er et vilkår for å søke om erstatning at søkeren har fått melding fra behandlingsorganet om at vedkommende etter lovens vilkår er gitt innsyn i aktuelle dokumenter. I de tilfeller nærstående etter § 1 første ledd annet punktum er gitt innsyn, er det den det er gitt innsyn på vegne av, som må fylle lovens vilkår.

Ethvert innsyn vil imidlertid ikke automatisk betinge en erstatning. Overvåkingspolitiets virksomhet må ha medført alvorlig skade for vedkommende. Det er søkeren som må sannsynliggjøre slik skade. Det kreves ikke kvalifisert grad av sannsynlighet, det er nok at det er mer sannsynlig enn ikke sannsynlig at overvåkingspolitiets virksomhet har medført alvorlig skade for vedkommende.

Andre personer det måtte være innhentet, registrert eller brukt opplysninger om uten nødvendig hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks, men som det kun er innhentet, registrert eller brukt opplysninger om uten nødvendig hjemmel i gjeldende lovbestemmelser forskrift eller instruks, som følge av «hovedpersonen», vil etter omstendighetene i utgangspunktet

ikke ha krav på erstatning. Som eksempel nevner forarbeidene nærstående personer med felles telefon - f. eks. ektefeller/samboere/kjæresten til «hovedpersonen», og eventuelle barn. Dette kan imidlertid vektlegges ved vurderingen av erstatningssummen, hvor innhentingens eller registreringens art, bruk, omfang, varighet og sannsynlige skade skal vektlegges. Hovedregelen er at det kun er den som kontrollen er rettet mot, som vil ha krav på erstatning.

Ved avlytting av arbeidstelefon vil også andre faste brukere av denne komme i tilsvarende stilling. Disse personene må eventuelt selv søke om erstatning. Det vil klart være en fordel ved en slik søknad om erstatning at det ble vist til de dokumenter som «hovedpersonen» er gitt innsyn i, såfremt disse er kjent. En utbetalt erstatningssum til «hovedpersonen» vil ikke frata andre retten til selv å søke om erstatning.

Personer som kun har ringt til en telefon som har vært avlyttet, vil ikke uten videre ha krav på erstatning.

I de tilfeller hvor nærstående er gitt rett til innsyn etter § 1, vil denne overta avdødes rett til erstatning såfremt vilkårene foreligger.

Innsynsloven § 10 regulerer behandlingen av søknad om erstatning. Det er i første ledd gitt generelle bestemmelser om søknadsbehandlingen. Behandlingen forutsetter skriftlighet. Innsynsutvalget skal etter annet ledd ta stilling til om søkeren oppfylder vilkårene for erstatning og vurdere om det er mer sannsynlig enn ikke sannsynlig at overvåkingspolitiets virksomhet har medført alvorlig skade for vedkommende.

Innsutvalget er ved vurdering av erstatning ikke bundet av kun de opplysninger søkeren selv gir i sin søknad. I noen tilfeller har utvalget ved gjennomgang av erstatningssaken funnet erstatningsbetingede forhold som søkeren ikke har påberopt, og som har medført erstatningsutbetaling til vedkommende.

Det skal legges en objektiv vurdering av skaden til grunn. At vedkommende selv mener at overvåkingspolitiets virksomhet har medført en alvorlig skade, er i utgangspunktet ikke nok. Opplysninger fra ulovlig romavlytting er alltid blitt ansett erstatningsbetingende. Det samme gjelder i de tilfeller hvor det er iverksatt telefonkontroll uten rettens beslutning, eller hvor kontrollen fortsatte uten lenger å ha hjemmel.

I de tilfeller hvor rettens beslutning om telefonkontroll foreligger, vil det ikke være foretatt noen lovmessig vurdering av om grunnlaget for å iverksette kontrollen var tilstede. For å sikre at personer som faktisk ble avlyttet uten at det nødvendige lovgrunnlaget forelå skal få en rett til erstatning, har utvalget lagt til grunn at vilkåret om å ha «lidd alvorlig skade» alltid skal anses å være oppfylt i de tilfeller hvor det gis innsyn i opplysninger om telefonkontroll etter 25. november 1977. Før dette tidspunktet må en slik vurdering tas på erstatningsvurderingstidspunktet.

Dersom Innsynsutvalget kom frem til at en søker oppfylte vilkårene, ble det fastsatt en erstatningssum, hvor det ble tatt hensyn til innhentingens eller registreringens art, bruk, omfang, varighet og sannsynlige skader for den enkelte.

For å lette vurderingen er følgende lagt til grunn i lovens forarbeider:

Det ble trukket opp fire kategorier for erstatningsfastsettelsen.

- 1- Skade ved ulovlig romavlytting
- 2- Skade ved ulovlig telefonkontroll

3 -Skade ved andre aktive ulovlige overvåkingsmetoder

4- Skade ved instruksstridig registrering og /eller instruksstridig bruk, men hvor det ikke er brukt aktive ulovlige overvåkingsmetoder. Eller hvor det er gitt innsyn i telefonkontroll besluttet av retten, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontrollen forelå.

For kategori 1 skal det som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 50 000,- og ikke mindre enn kr. 30 000,-.

For kategori 2 som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 40 000,- og ikke mindre enn kr. 20 000,-.

For kategori 3 som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 30 000,- og ikke mindre enn kr. 10 000,-.

For kategori 4 som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 20 000,- og ikke mindre enn kr. 10 000,-.

For å kunne ivareta individuelle hensyn i forhold til innhentingens eller registreringens art, bruk, omfang, varighet og sannsynlige skader for den enkelte, vil det for alle fire kategoriene kunne utmåles en erstatning begrenset oppad til kr. 100 000,-.

For personer som omfattes av flere kategorier skal det ikke foretas en sammenslåing av slike, men det skal ved vurderingen av høyeste kategori også legges vekt på andre forhold (innhentingens eller registreringens art, bruk, omfang, varighet og sannsynlige skader) som tilsier at erstatningssummen kan økes ut over den enkelte kategori begrenset oppad til kr. 100 000,-.

Behandlingsorganet skal skriftlig gi søkeren en melding om vedtaket. Det skal opplyses om muligheten for å klage behandlingsorganets vedtak inn for klageorganet, med hensyn til at erstatning er avslått, eller til selve erstatningsfastsettelsen. Frist for klage er 2 måneder fra det tidspunkt melding om vedtak om erstatning er kommet frem til søkeren.

Vedtaket om erstatning eller avslag ble sendt rekommandert til søkeren, og erstatningsbeløpet ble utbetalt.

4.6.2 Kravet til innsyn

Det følger av § 3 første ledd at det er vilkår for å søke om erstatning at søkeren har fått innsyn i aktuelle dokumenter. Innsynsutvalget har i sine vedtaksbrev uttrykt dette slik:

”Generelt vil utvalget peke på at erstatning bare kan tildeles direkte til den som har lidd skaden. Det er en forutsetning at den som har lidd alvorlig skade har fått innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre”,

eller

”Det er et krav til innholdet av en søknad om erstatning at det blant annet ved et tidligere vedtak av Innsynsutvalget er gitt innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre. En søknad om erstatning uten forutgående vedtak om innsyn vil derfor måtte bli å avslå uten realitetsbehandling i henhold til innsynsloven, jf. lovens § 3.”

Klagenemnda har i sin klagesaksbehandling lagt til grunn en forståelse som samsvarer ved utvalgets forståelse når den i klagesak uttaler: *”Grunnlaget for erstatning bygger på de dokumenter det er gitt innsyn i. Siden De ikke har fått innsyn, vil det heller ikke være grunnlag for Deres krav om erstatning.”*

Med dette som utgangspunkt har Innsynsutvalget også gjennomgående lagt til grunn at man ved vurdering av krav om erstatning ikke kan vektlegge makulerte dokumenter. Dette er gjerne uttrykt slik:

”Vedrørende de dokumenter som er overstrøket i dokumentlisten, er disse lovlig makulert på

et tidligere tidspunkt i samsvar med overvåkingspolitiets retningslinjer for dette, jf. Lund-kommisjonens rapport (Dokument nr. 15 1995-96) side 142-144. Det vil derfor ikke være mulig å fremskaffe opplysninger om innholdet av det som er makulert. Innsynsretten vil således kun omfatte opplysninger som i dag er tilgjengelig. Erstatningsgrunnlaget vil være de dokumenter som det er gitt innsyn i. Dokumenter som har vært registrert på saken og som er lovlig makulert, kan således ikke vektlegges ved vurdering av erstatningsspørsmålet.”

En søker vil ikke kunne få erstatning på grunnlag av dokumenter vedkommende kjenner til, men som gjelder en annen sak enn sin egen.

4.6.3 Frister

Etter innsynsloven § 9 annet ledd måtte krav om erstatning framsettes innen tre måneder etter at søkeren mottok vedtak om rett til innsyn. Dersom søkeren har klaget over vedtak om innsyn, var fristen for å søke erstatning to måneder etter at klagenemndas vedtak er kommet frem til søkeren.

4.6.4 Begrepet ”alvorlig skade”

Behandlingsorganet skal etter § 3 annet ledd ta stilling til om søkeren oppfylder vilkårene for erstatning. Det er behandlingsorganet som må foreta en vurdering av om det er mer sannsynlig enn ikke sannsynlig at overvåkingspolitiets virksomhet har medført alvorlig skade for vedkommende. Det er kun skade påført ved overvåkingspolitiets virksomhet som skal tillegges vekt.

Innsynsutvalget har i sine vurderinger lagt til grunn at i de tilfeller hvor det ikke er brukt aktive overvåkingsmetoder, men foretatt registrering av opplysninger om vedkommende i strid med gjeldende instruks, skal erstatningsspørsmålet vurderes konkret i den enkelte sak. I noen tilfeller har overvåkingspolitiet i strid med gjeldende instruks registrert opplysninger om en person og gitt disse til klareringsmyndigheten i forbindelse med en sikkerhetsklarering, eller på annen måte gitt dem til den ansvarlige i en ansettelsessak. Der det i slike tilfeller er funnet sannsynlig at de gitte opplysninger har virket negativt inn på ansettelsesavgjørelsen, stillingsplasseringen, fordeling av arbeidsoppgaver på arbeidsplassen eller annen innvirkning på vedkommendes arbeidssituasjon, har utvalget ansett lovens vilkår oppfylt. Det vil være nok at det er sannsynlig at dette har virket inn.

På samme måte må vurderes de tilfeller hvor overvåkingspolitiet i strid med gjeldende instruks har registrert opplysninger om vedkommede og disse er gitt videre til bedrifter, samarbeidende tjenester eller andre.

Tilsvarende må vilkåret også anses å være oppfylt hvis overvåkingspolitiet har viderebragt instruksmessige opplysninger instruksstridig til parter som tjenesten etter instruksen har taushetsplikt overfor, og disse opplysningene er brukt på en slik måte at vedkommende f.eks er blitt utestengt fra et arbeidsmarked eller på annen måte har virket negativt på vedkommendes arbeidssituasjon.

4.6.5 Betydningen av generelle opplysninger

Innsynsutvalget har som hovedregel ikke sett hen til generell informasjon om overvåkingspolitiets virksomhet. Eksempelvis har dette kommet til uttrykk slik i Innsynsutvalgets vedtaksbrev:

”Utvalget kan heller ikke ved sine vurderinger legge vekt på generelle opplysninger om overvåkingspolitiets eller samfunnets virksomhet for øvrig overfor erstatningssøker såfremt det ikke finnes noen holdepunkter for dette i de dokumenter det er gitt innsyn i.”

Tilsvarende er lagt til grunn av Klagenemnda.

I enkelte saker har utvalget vist til publikasjoner som tilleggsbegrunnelse for erstatningsvedtak. Gjennomgående er det Lund-kommisjonens rapport, men også andre publikasjoner som for eksempel boken ”Den hemmelige krigen”.

4.6.6 Vurderingstidspunktet

Innsynsutvalget har lagt til grunn at vurderingen av virkningen av den informasjon som er innhentet, må foretas ut fra innhentingstidspunktet.

I et erstatningsvedtak har Innsynsutvalget eksempelvis uttalt:

”Det er også lagt vekt på at vurdering av den informasjon som er innhentet må foretas ut fra innhentingstids-punktet, at informasjon senere skulle vise seg å være irrelevante eller av mindre betydning, kan ikke vektlegges såfremt den måtte oppfattes som relevant på registreringstidspunktet.”

4.6.7 Særlig om erstatningsutmålinger for familier

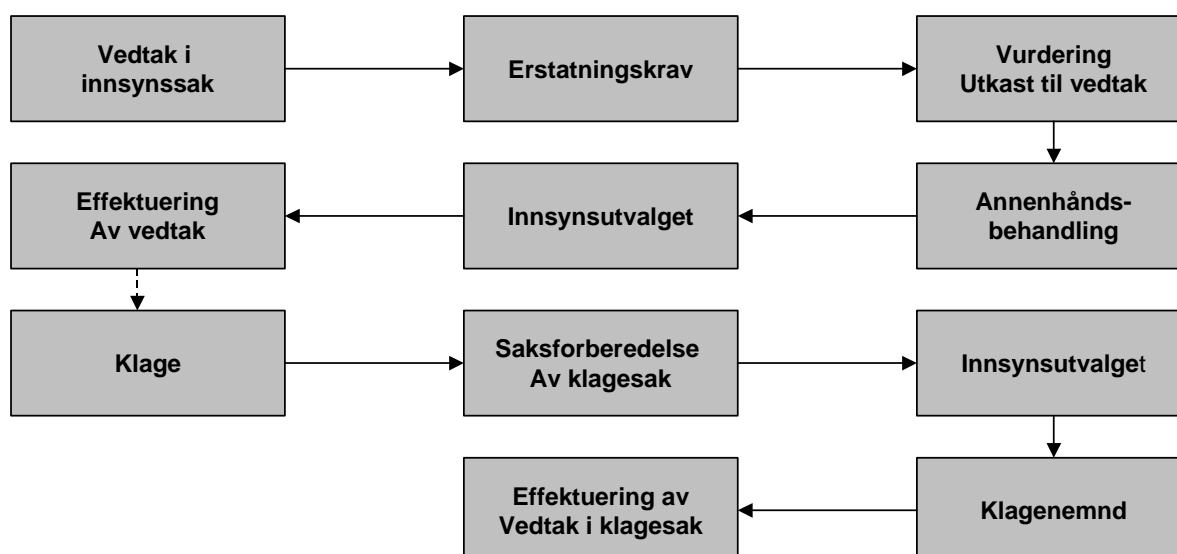
Utvalget har ansett at når erstatning utmåles for en søker, anses erstatningen å dekke den skade ektefelle og barn må ha lidd ved de samme aktivitetene fra overvåkingspolitiets side.

Eksempelvis kommer det slik til uttrykk i vedtaksbrevet fra Innsynsutvalget: *”Såfremt det gis innsyn i telefonkontroll der det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontrollen var oppfylt, og det derigjennom gis erstatning, vil det i utmålingen av erstatningen til den som kontrollen er rettet mot, bli tatt hensyn til om andre personer har vært berørt av kontrollen, som ektefeller og barn i felles bopel”.*

Derimot vil ektefeller og barn kunne få tildelt særskilt erstatning dersom de selv er registrert og har fått innsyn i egen mappe.

Dersom flere nærstående søkte på samme person, er erstatningbeløpet fordelt i henhold til arvelovens bestemmelser.

4.7 Saksflyt i erstatningssak (med klage)

4.8 Reaksjoner fra søkere.

Vedtak om innsyn og erstatning, eventuelt avslag på slike, har vakt en rekke reaksjoner, og enkelte har meddelt sine reaksjoner til utvalget eller til media.

I vedlegg til rapporten er det etter ønske fra to utvalgsmedlemmer tatt inn reaksjoner fra søkere, som har vært omtalt i media.

5. Saksstatistikk

Totalt er det innkommet 12 764 søknader om innsyn. Av disse er 8 918 menn og 3 805 kvinner, samt at det er 41 søknader fra organisasjoner, firma eller liknende eller hvor det ikke er oppgitt fødselsnummer slik at det kan sjekkes mot folkeregister og avklares.

Det er 12500 norske borgere som har søkt, 130 utlendinger, og for 134 er det ikke avklart om de er norske eller ikke.

11442 personer har søkt selv om innsyn, av disse er 17 søkt ved fullmektig. Det er 1281 nærstående som har søkt, og av disse har 54 søkt ved fullmektig.

66 av søkerne er døde etter at de har søkt, men før vedtak er effektivt. I disse tilfellene er det ikke sendt vedtak til nærstående. 6 søknader er avvist og 161 er trukket.

5.1 Avviste søknader

5.1.1 Mottatte, men ikke registrerte søknader

Innsynsutvalget mottok innenfor søknadsfristen 2 innsynssøknader som ble lagt i en såkalt "ukjent-mappe" uten at søknadene verken ble registrert inn i saksbehandlingssystemet eller undergitt noen form for realitetsbehandling.

I det ene tilfellet var søknaden fremmet pr. e-post fra e-postadresse tilhørende en større virksomhet, men etter søk i folkeregisteret konkluderte man med at det var flere med samme navn.

I det andre tilfellet er det tale om en henvendelse fra utlending i utlandet med familiebilder og omtale av forhold som ligger utenfor Innsynsutvalgets ansvarsområde.

Ettersom navn/adresseopplysningene ble ansett som mangelfulle, ble disse søkerne ikke gitt noen underretning om at søknadene deres ikke ble realitetsbehandlet, da det ikke ble ansett mulig å foreta en underretning.

5.1.2 Administrativ avvising

Det har forekommet at søknader er avvist administrativt uten utvalgsbehandling. Dette gjelder søknader fra nærstående eller hvor det har vært ansett nødvendig med fullmakt, og slik fullmakt ikke forelå.

Det har forekommet at klager har blitt avvist rent administrativt uten at klagen ble forelagt verken for Innsynsutvalget eller Klagenemnda. Dette var klager som åpenbart var for sent fremsatt.

5.1.3 Avvisningsvedtak

I de tilfeller der søknaden ble ansett formelt ikke å fylle vilkårene, for eksempel manglet fødselsdato, fullmakt, dokumentasjon for slektskap eller begrunnelse fra nærstående, ble vedkommende tilskrevet fra sekretariatet og administrativt underrettet om at søknaden ikke tilfredstilte lovens krav, og det ble gitt en frist for retting. Dersom vedkommende ikke rettet manglene, ble saken lagt frem for Innsynsutvalget med underretning om at søkeren ikke hadde besvart henvendelsen, og at søknaden således måtte anses som trukket. Nærmere underretning til søkeren ble ikke gitt. I forhold til registrering av saksavgjørelse ble slike saker ”ansett som trukket”. Nedenfor gjengis eksempel på slikt brev:

”Det bekreftes hermed at vi har mottatt Deres søknad om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre.

Deres søknad tilfredsstiller imidlertid ikke lovens krav til en søknad. I henhold til loven skal det opplyses om: navn, adresse og fødselsdato i søknaden. I henhold til Deres søknad er fødselsdato ikke oppgitt.

Såfremt søknaden opprettholdes må søknaden utfylles med de ovennevnte krav og returneres til utvalget innen

Ved retur av øvrige krav til søknaden vil det bli opplyst om forventet saksbehandlingstid.

Såfremt fristen blir oversittet, men De fremdeles ønsker en behandling fra Innsynsutvalgets side, må en ny fullstendig søknad sendes utvalget.”

I saker hvor søknaden ble ansett trukket, jf. ovenfor, ble det normalt ikke utsendt noen ytterligere underretning til søker. Det har imidlertid forekommet i noen saker at det likevel er sendt ut særskilt avslagsbrev fra Innsynsutvalget med opplysning om klagerett.

I saker hvor søker døde under behandlingen av saken ble søknaden ansett som bortfalt.

5.2 Intet funn

Denne sakskategorien omfatter flere typer realitetsvurderinger:

- saker hvor det overhodet ikke er gjort noe funn
- saker hvor det er gjort funn, men hvor man likevel ikke anså vedkommende som registrert
- saker hvor det er gjort funn, men hvor det ikke foreligger sikker identifisering
- saker med personkontroll hvor det ikke foreligger noe instruksstridig

Saksstatistikk.

Til sammen mottok Innsynsutvalget 12764 søknader om innsyn. Derav var 1281 fra nærstående.

Som vist i tabell 1 bortfalt et antall av søknadene før realitetsbehandling ble foretatt.

Tabell 1**Bortfall av søknader uten realitetsbehandling**

	Alle søknader	Derav nærstående
	12764	1281
Bortfalt på grunn av:		
Død før vedtak	66	
Avvist	6	
Trukket	161	
Nektet realitetsbehandling	545	545
Realitetsbehandlet	11986	736

Tabell 2**Resultat av realitetsbehandlede søknader fordelt på funn og intet funn av registreringer**

	Alle søkere?		Nærstående?	
	Funn	Intet funn	Funn	Intet funn
Antall	4614	7372	394	342
Prosent	38,4	61,6	53,5	46,5

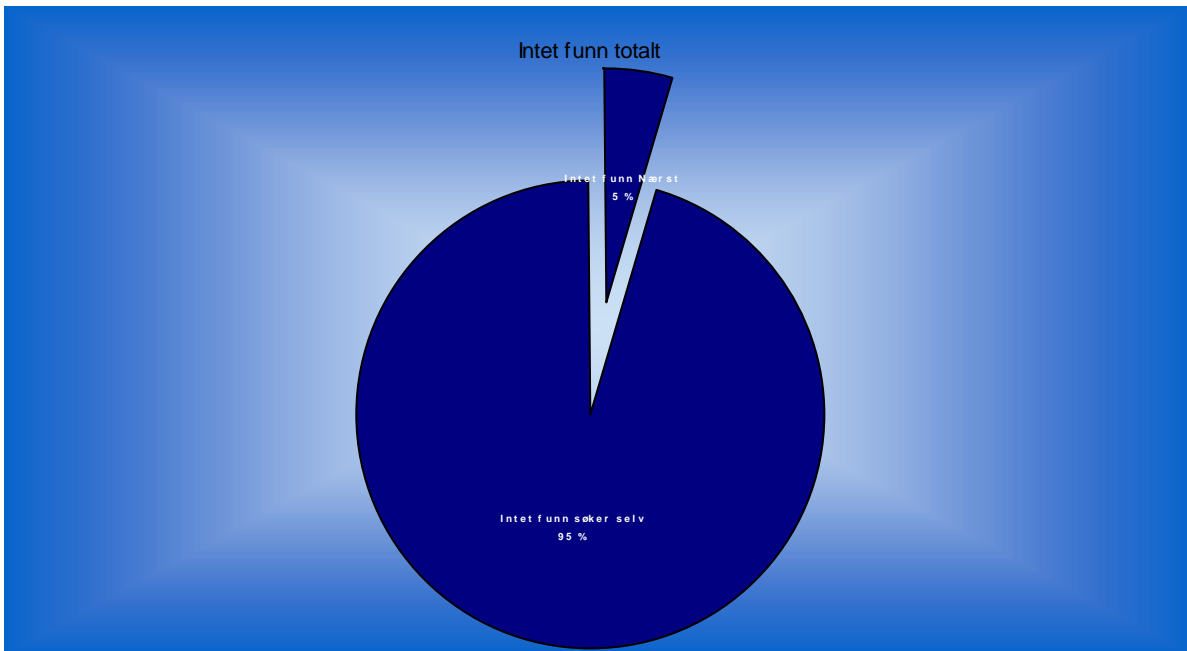
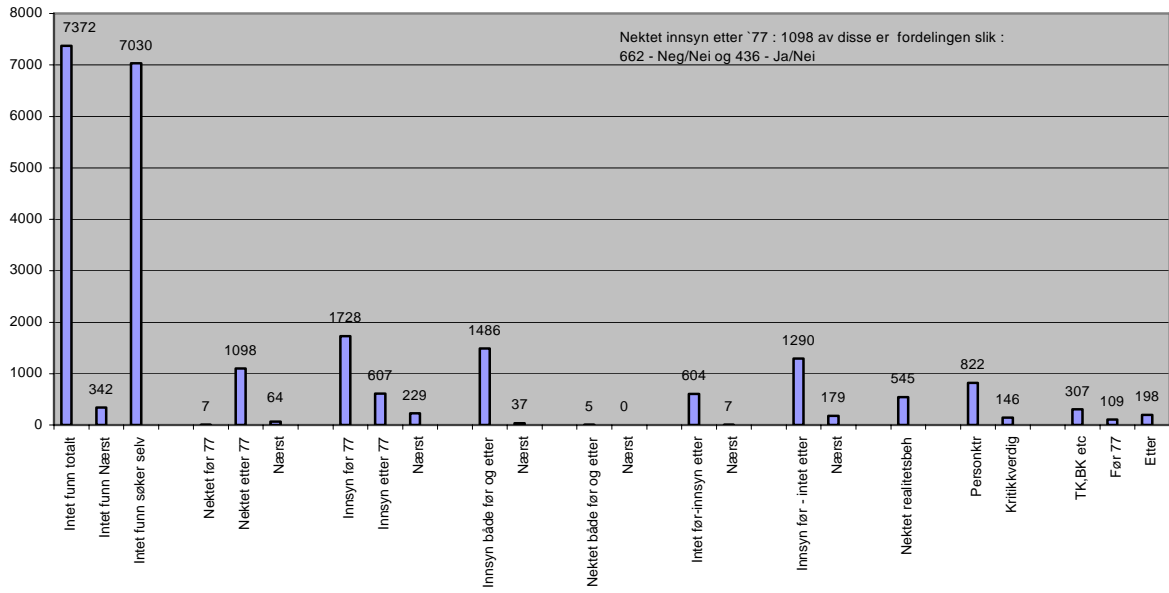
Tabell 3**Saker med funn fordelt på innvilgelse og nektelse av innsyn for hele innsynsperioden**

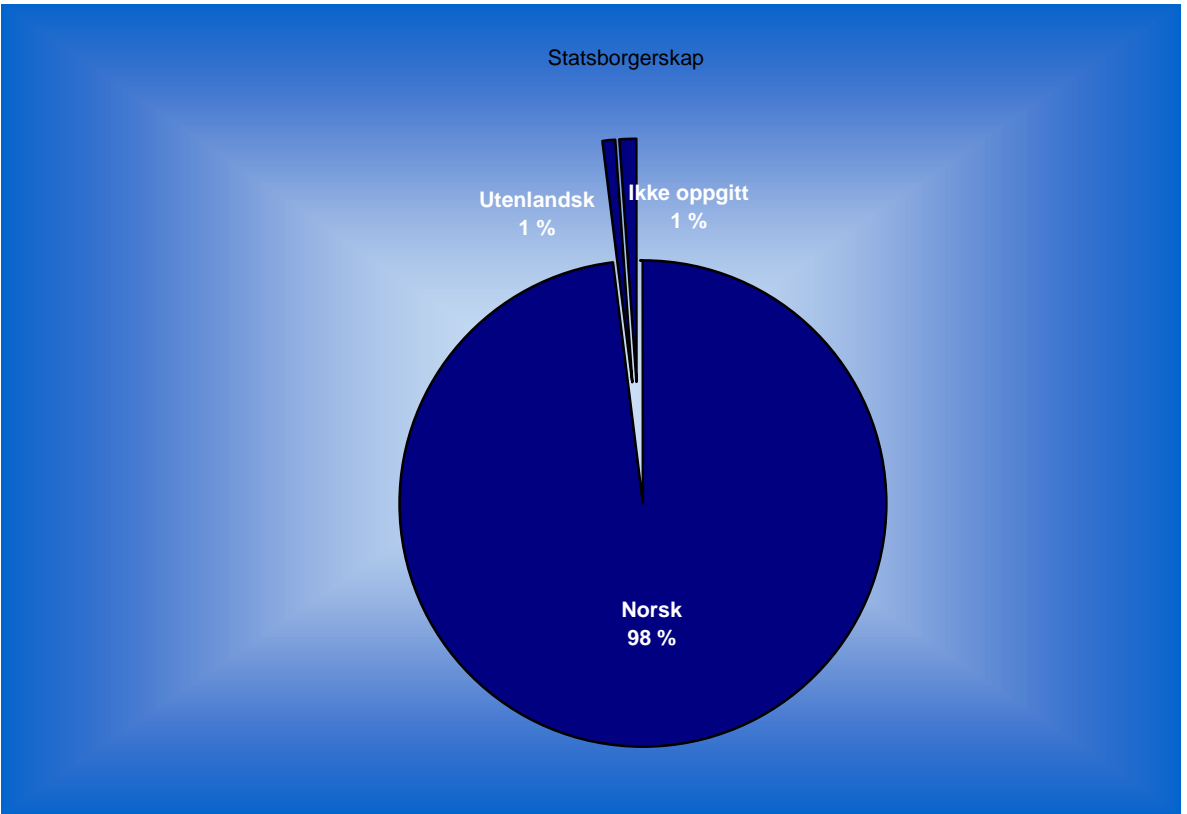
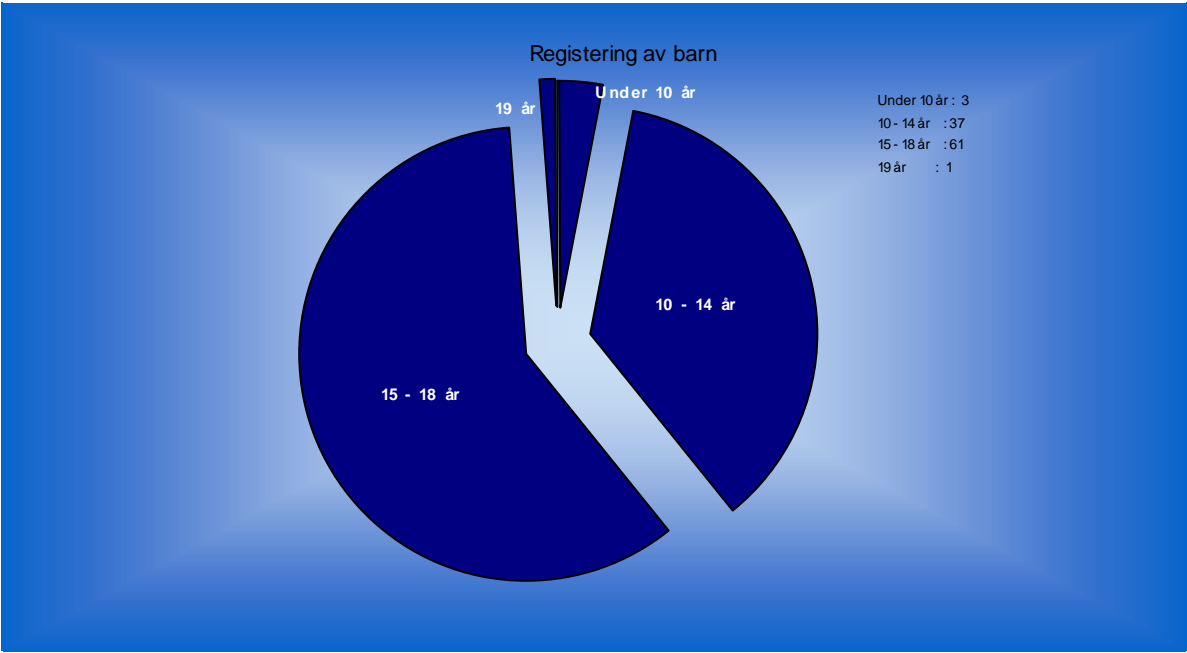
	Alle søkere		Nærstående	
	Innvilget	Nektet	Innvilget	Nektet
Antall	3821	793	330	64
Prosent av saker med funn	82,8	17,8	83,8	16,2

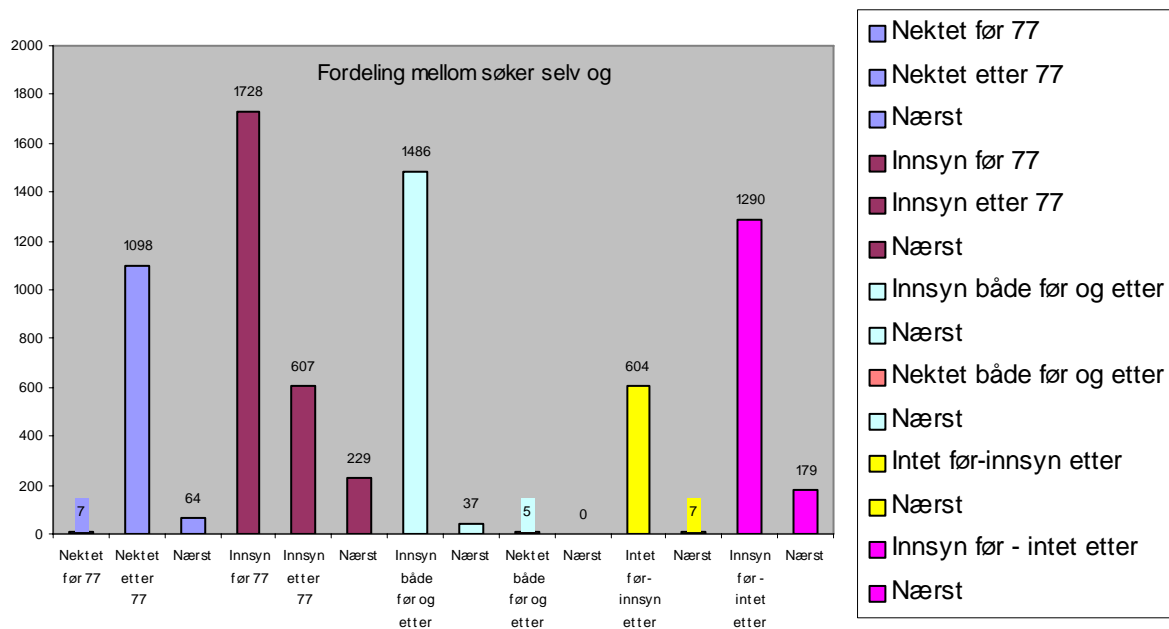
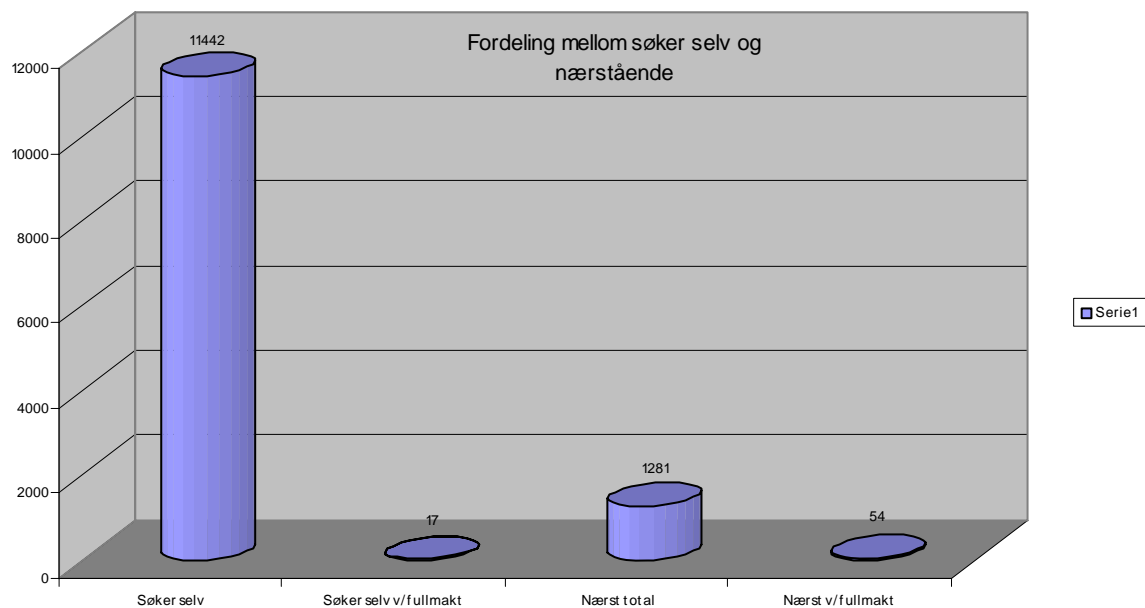
Tabell 4**Innvilgelse av innsyn før og etter november 1977**

Alle søkere	Antall	Prosent av saker med funn
Innsyn både før og etter	1486	38,9
Innsyn før	1728	45,8
Innsyn etter	607	15,9
I alt	3821	100

Totaloversikt

5.3 Erstatning

5.3.1 Erstatninger generelt

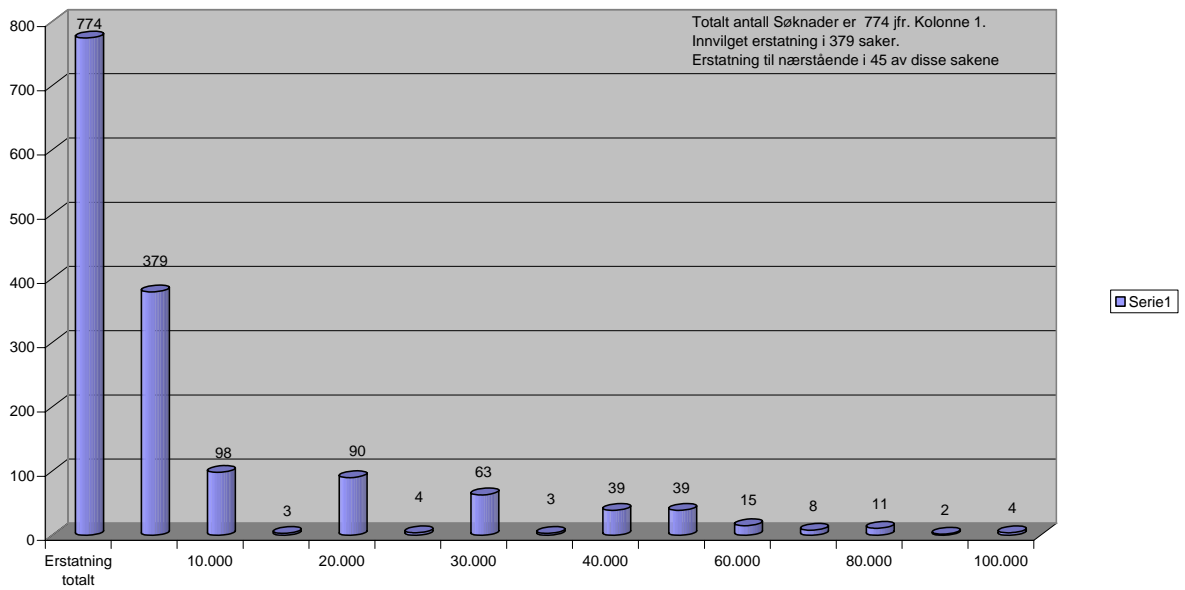
774 har søkt om erstatning, og 379 har fått innvilget erstatning, av disse var 45 nærstående. I alt er utbetalt kr 11 230 000.

5.3.2 Positive erstatningsvedtak

Innvilgede og utbetalte erstatninger fordeler seg slik:

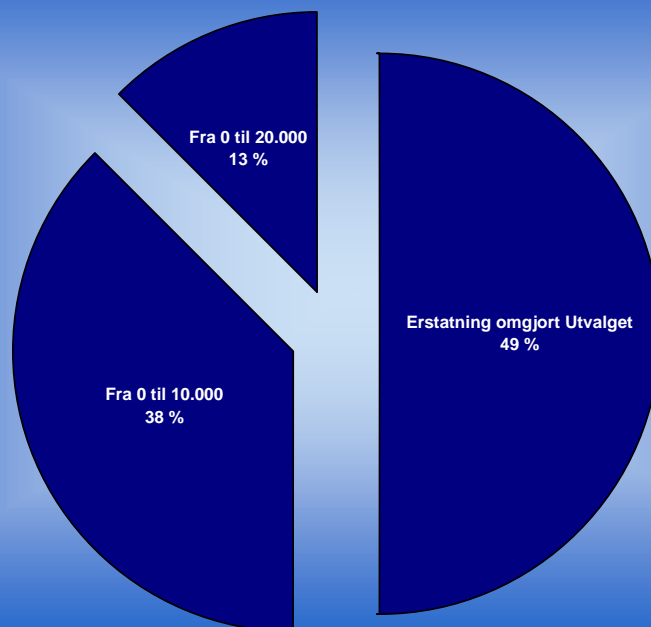
10.000	98
15.000	3
20.000	90
25.000	4
30.000	63
35.000	3
40.000	39
50.000	39
60.000	15
70.000	8
80.000	11
90.000	2
100.000	4

Erstatninger

Erstatninger omgjort av Utvalget

Omgjort av Utvalget 4 hvor av
3 fra 0 til 10.000 og 1 fra til
20.000

5.3.3 Negative erstatningsvedtak

395 søkere har fått endelig avslag på søknad om erstatning.

120 søkere har klaget i erstatningssakene. Utvalget har selv omgjort fire saker, og seks søkere har fått medhold av Klagenemnda. Dette gjelder klager både på avslag på erstatning og over at det innvilgede beløp er for lite

Utvalget har i tre klagesaker gitt erstatning på kr 10 000 der det i utgangspunktet ikke var gitt erstatning og i en slik sak gitt kr 20 000. Omgjøringene her skyldes nye opplysninger fra søkerens side.

Klagenemnda har gitt medhold i 6 klager. Det vises for øvrig til Klagenemndas sluttrapport.

6. Særlige spørsmål

6.1 Overvåking av samer

I 2001 og 2002 fremkom det oppslag i media med påstander om at samer var overvåket på etnisk grunnlag. Bakgrunnen var at søkere som var gitt innsyn, sto frem med påstander om at årsakene til at de var blitt overvåket hadde sammenheng med at de var samer.

I brev til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité skrev statsråd Odd Einar Dørum bl.a.: *”Det har i pressen vært fokusert enkeltsaker som har kommet opp gjennom innsynsordningen. Enkeltsaker vil på forskjellig vis belyse det som tidligere gjennomganger har behandlet på en noe mer overordnet måte, men det betyr nødvendigvis ikke at hovedkonklusjonene er feil eller mangelfulle. Etter min vurdering foreligger det imidlertid noe pr. i dag som rokker ved hovedkonklusjonene fra tidligere gjennomganger.*

På denne bakgrunn ser jeg fortsatt ikke behov for at det igangsettes noen særskilt gransking/undersøkelse av overvåkingspolitiets virksomhet opp mot samer eller samiske miljøer. Etter at Innsynsutvalget har avsluttet sitt arbeid vil jeg be sekretariatet gi en redegjørelse for antallet samer som har søkt om innsyn og av behandlingen av disse sakene på generelt grunnlag. Dette forutsetter imidlertid at deres samiske identitet er kjent”.

09.12.02 drøftet Stortinget en innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vedrørende gransking av opplysninger om overvåking av samer på etnisk grunnlag (Innst.S.nr.60(2002-2003)).

I komiteen var det, med lederens dobbeltstemme, flertall for et forslag om at ”Stortinget anmoder kontrollutvalget for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) å undersøke om det er grunnlag for å foreta gransking om overvåking av samer på etnisk grunnlag”.

Forslaget falt med 54 mot 48 stemmer.

Hva viser erfaringsmaterialet fra innsynsordningen

En problemstilling som burde klargjøres for å besvare departementets spørsmål er hvem som rettslig sett anses som same. Lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) § 2-6 omhandler samemantallet og hvem som kan kreve seg innført i dette:

"Alle som avgir erklæring om at de selv oppfatter seg selv som same, og som enten

a) har samisk som hjemmespråk, eller

b) har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk hjemmespråk, eller

c) er barn av person som står eller har stått i manntallet

kan kreve seg innført i samemantallet".

Samelovens definisjon er relativt vid og ikke nødvendigvis særlig klargjørende som kriterium for å trekke ut informasjon fra Innsynsutvalgets saker. Dette gjelder i særlig grad fordi man ikke har foretatt noen særskilt registrering av samiske søkere eller har hatt tilgang til samemantallet.

Da Innsynsutvalget sendte sin fremdriftsplan 21. juni 2005 ga man følgende foreløpige vurdering mht. mulighetene for å si noe om eventuell overvåking av samer på etnisk grunnlag: *"I media har det fra tid til annen vært reist problemstillinger vedrørende eventuell overvåking av samer. I forbindelse med spørsmål i Stortingets spørretime ble det uttalt følgende:*

"Som følge av Lund-kommisjonen har vi fått et innsynsutvalg. Det er ikke kjent for Justisdepartementet hvor mange samer som har søkt om innsyn. Etter at Innsynsutvalget har avsluttet sitt arbeid, vil jeg vurdere om sekretariatet kan gi en redegjørelse for antallet samer som har søkt om innsyn, og behandlingen av disse sakene på generelt grunnlag, forutsatt at deres samiske identitet er kjent."

Departementet er i brev herfra av 12. mars 2002 gjort kjent med hvilke utfordringer dette oppdraget representerer for så vidt som man ikke har hatt anledning til å registrere søkere på etnisk grunnlag. Det er heller ikke slik at man lett kan utlede samisk opprinnelse av navn. Det vil derfor ikke være enkelt å foreta vurdering av i hvilken grad det er skjedd overvåking ut fra etnisitet alene. På denne bakgrunn kan det reises spørsmål om det vil være rasjonelt å bruke særlig mye ressurser på å komme til bunns i problematikken rundt sameovervåking.

Departementet har selv ved flere anledninger vist til det arbeid som allerede er foretatt gjennom Lund-kommisjonen og historikerprosjektet."

I forbindelse med den avsluttende gjennomgang og rydding av Innsynsutvalgets saksarkiv før avlevering til Riksarkivet, har man søkt å trekke ut blant annet statistisk materiale med tanke på sluttrapporten. Ut fra de forhold som ble påpekt i brevet til departementet ville mulighetene for å kvantifisere andelen av søkere med samisk opprinnelse være beheftet med store usikkerhetsfaktorer. Dette vil igjen være en viktig premiss for besvaringen av spørsmålet om samer ble overvåket på etnisk grunnlag alene.

Innsynsutvalgets eneste mulige tilnærming til problematikken ville være å finne ut hvor mange av søkerne som enten selv hevdet å være same og/eller hevdet tilknytning til samisk organisasjon, og

deretter foreta en konkret vurdering av disse søkeres saker. Dette er imidlertid en tilnærming så arbeidskrevende og med så store metodiske svakheter at den ikke kan anbefales.

6.2 Makulering.

Samme dag som Stortinget vedtok innsynsloven, ble det også vedtatt et forslag om at ”Stortinget ber Regjeringen fremme forslag som gir den som er gitt innsyn etter innsynsloven mulighet til å kreve makulering/sletting av uriktige eller ulovlig innhentede opplysninger.”

Dette ble vedtatt 29.mai 2001, men bestemmelsen ble ikke iverksatt, bl.a. på grunn av Innsynsutvalgets innvendinger.

18. januar 2007 bestemte Stortinget at alle som hadde fått innsyn i sin saksmappe skulle få anledning til å komme med supplerende opplysninger ved å påpeke feil eller mangler, eller gi sin versjon av saksforholdet. Disse opplysningene skulle så legges inn i sakens dokumenter uten noen form for kontroll.

Som vedlegg til Innsynsutvalgets sluttrapport ligger (vedlegg 2)en gjennomgang av de vurderinger på ulike hold som førte til endring av makuleringsretten og adgang til supplerende opplysninger, samt en redegjørelse for hvordan utvalget effektuerte vedtaket.

7. Økonomi

I forbindelse med gjennomføringen av innsynsloven, har Innsynsutvalget vært tildelt eget budsjett for drift av innsynsordningen samt for tildeling av erstatning etter innsynsloven. Sistnevnte er overslagsbevilgning.

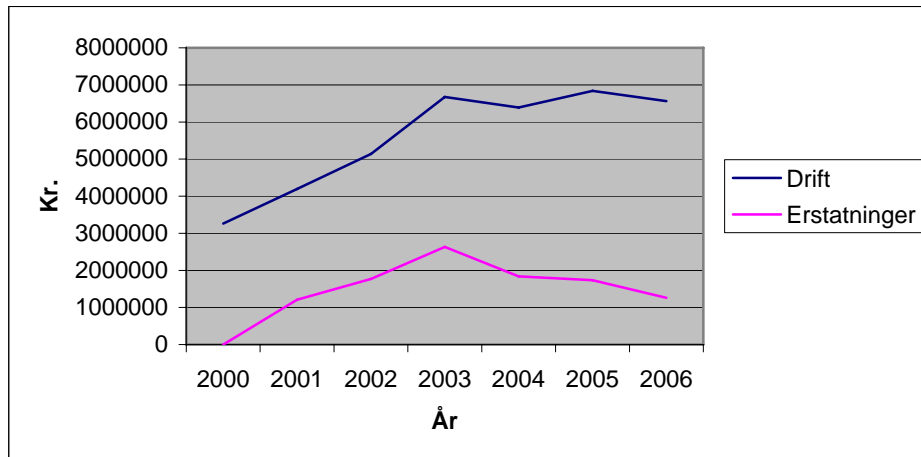
Tabellen nedenfor viser tildelt budsjett, fordelt på driftsmidler og midler til erstatning, samt regnskapsført forbruk for den enkelte år.

	Kap. 443, Post 01 Driftsutgifter		Kap. 443, Post 70 Erstatninger	
	Tildelt budsjett	Forbruk	Tildelt budsjett	Forbruk
2000	6.000.000,-	3.260.643,-	4.000.000,-	0,-
2001	4.810.000,-	4.193.935,-	4.120.000,-	1.210.000,-
2002	5.112.000,-	5.137.510,-	2.000.000,-	1.770.000,-
2003	5.467.000,-	6.674.179,-	2.000.000,-	2.630.000,-
2004	7.332.000,-	6.389.190,-	2.500.000,-	1.839.997,-
2005	7.366.000,-	6.839.463,-	2.585.000,-	1.734.997,-
2006	7.399.000,-	6.563.652,-	2.668.000,-	1.259.666,-
2007	5.200.000,-	4.475.566,-*	2.769.000,-	910.000,-

*Gjelder forbruk pr 1.12.2007.

I oversikten ovenfor inngår ikke overførte, ubrukte budsjettmidler og refusjoner. De reelt disponible budsjettmidlene for flere av virksomhetsårene ligger således noe høyere enn hva oversikten gir inntrykk av.

Forbruk i årene 2000 - 2006

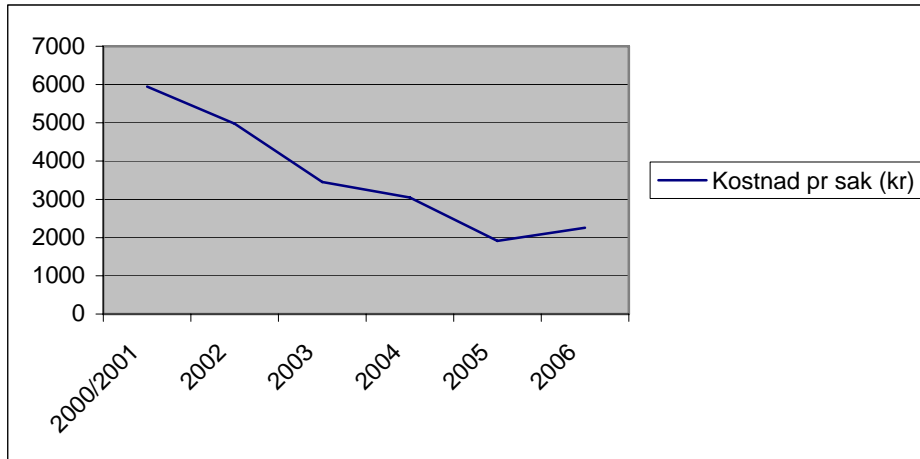
Innsynsutvalgets budsjettsituasjon har vært god.

I de enkelte år har tildelt erstatning ligget noe høyere enn hva som faktisk ble utbetalt i samme år. Når noen av erstatningene ikke kunne utbetales før årets utløp, henger det sammen med mangel på opplysninger om hvilken konto pengene skulle utbetales til, eller mangel på opplysninger om arveberettigede.

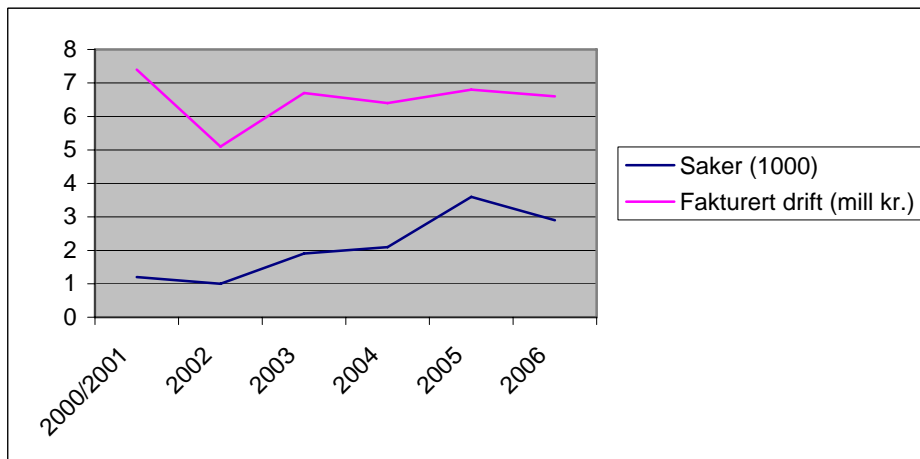
I en sak er deler av erstatningsbeløpet holdt tilbake etter pålegg fra namsmannen i anledning verserende utleggssak mot søkeren. Denne delen av erstatningen er senere overført til namsmannen.

Gjennom rasjonell planlegging av arbeidet har man gradvis redusert kostnadene pr. ferdig behandlet innsynssøknad. Det må i denne sammenheng også nevnes at i de første virksomhetsårene var antallet saker lavere, men i alminnelighet noe mer omfattende enn mot slutten.

I 2000/2001 utgjorde de gjennomsnittlige kostnadene pr. ferdigbehandlet innsynssak ca. kr. 6.000, mens gjennomsnittlige kostnader i 2006 utgjorde i overkant av kr. 2.000.

Sett under ett har fakturerte driftskostnader holdt seg relativt stabilt, mens antallet ferdigbehandlede saker har hatt en relativt sett sterk vekst.

Vedlegg 1 Vedtaksbrev

Innsynsutvalget
Postboks 8891 Youngstorget, 0028
Oslo

Besøksadresse: Møllergata 16, 5 et.
Tlf.: 22 24 08 94 - Faks: 22 24 06 29
Mail: innsynsutvalget@jd.dep.no

Vår referanse:
Deres dato/ref:

Oslo,

INNSYN I OVERVÅKINGSPOLITIETS ARKIVER OG REGISTRE

Det vises til Deres søknad om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre av ().

Deres søknad er nå ferdigbehandlet av Innsynsutvalget. Utvalget har foretatt søk i overvåkingspolitiets arkiver og registre på Dem med følgende resultat i henhold til innsynsloven:

Følgende dokumenter er registrert på Dem i overvåkingspolitiets arkiver og registre i perioden 8. mai 1945 til 25. november 1977:

Følgende dokumenter er registrert på Dem i overvåkingspolitiets arkiver og registre i perioden 25. november 1977 til 8. mai 1996 uten at innhenting, registreringen eller bruken av opplysningen hadde hjemmel i gjeldende lov, forskrift eller instruks eller innhenting av opplysningen er skjedd ved telefonkontroll besluttet av retten, og det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontrollen var oppfylt:

Kopi av dokumentene følger vedlagt. Dokumentene er ugraderte og kan behandles uten restriksjoner.

Det er ikke registrert opplysninger om Dem i personkontrollsammenheng.

(De er registrert i forbindelse med personkontroll i ...En slik registrering innebærer at det er søkt om sikkerhetsklarering på Dem. Det er ikke funnet kritikkverdige forhold ved undersøkelsen.)

Innsynsutvalgets avgjørelse kan påklages til utvalgets klageorgan innen 2 mnd. En slik klage sendes til Innsynsutvalgets adresse. En oversittelse av klagefristen vil også medføre at adgangen til å reise søksmål vedrørende utvalgets vedtak tapes, jf. tvistemålsloven § 435, jf. § 437 som innebærer at klageordningen må være benyttet før søksmål reises.

Bakgrunnen for vedtaket

Formålet med midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) er i henhold til Stortinget, jf. Innst. O. nr. 30 (1998-99), jf. Ot. prp. nr. 6 (1998-99) og Stortingsforhandlinger nr. 4, 18. februar 1999 sesjonen 1998-99, å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner i Norge på bakgrunn av overvåkingspolitiets virksomhet, ved å gi disse enkeltpersoner en mulighet til få innsyn i dokumenter hvor opplysninger om dem har blitt nedtegnet, samt en rett til erstatning såfremt vedkommende har lidd alvorlig skade som følge av overvåkingspolitiets virksomhet. Samtidig skal loven ta hensyn til overvåkingstjenesten og det arbeid den er satt til å utføre, samt ta hensyn til personvernet.

Innsynsretten er begrenset til perioden fra frigjøringen 8. mai 1945 og fram til Lund-kommisjonens rapport ble oversendt og avgradert av Stortinget 8. mai 1996. Ordningen er delt i to tidsperioder med et skille ved 25. november 1977. Tidsskillet 25. november 1977 er satt fordi det først var ved overvåkingsinstruksen av denne dato at det ble instruksfestet at det ikke kunne innhentes og registreres opplysninger alene på grunnlag av medlemskap i politisk organisasjon eller virksomhet.

Ordningen innebærer at alle norske borgere og andre personer som er hjemmehørende i Norge, gis rett til innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert om dem mellom 8. mai 1945 og fram til overvåkingsinstruksen av 25. november 1977. For perioden 25. november 1977 til 8. mai 1996 vil innsyn være betinget av at innhenting, registrering eller bruken av opplysningen manglet hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks. Innsynsretten innebærer også at det for perioden etter 25. november 1977 kan gis innsyn i saker hvor det er iverksatt telefonkontroll, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta kontrollen forelå.

For hele perioden (8. mai 1945 til 8. mai 1996) er innsyn betinget av at det ikke foreligger unntak fra innsynsretten.

- Det skal ikke gis innsyn såfremt dette vil kunne skade Norges forhold til en fremmed stat.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt sikkerhetsmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt personvernmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som oppgir kilder eller navn på tjenestemenn i overvåkingspolitiet eller dommere.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som er av en slik karakter at innsyn kan skade forholdet til samarbeidende tjenester eller i opplysninger om metoder når dette kan skade overvåkingstjenestens pålagte oppgaver, medmindre dokumentet er innhentet ved en ulovlig metode.

Det skal gis delvis innsyn i et dokument, hvis det kan gis på en slik måte at opplysninger av de ovennevnte beskyttelsesverdige grunner skjermes fra innsyn.

For dokumenter eller opplysninger i dokument som er registrert etter 8. mai 1996 gir loven ikke rett til innsyn.

Såfremt unntaksbestemmelsen i lovens § 2 som det er redegjort for ovenfor kommer til anvendelse eller man er instruksmessig registrert etter 25. november 1977, er det ikke hjemmel til å opplyse om dette.

Erstatning

Alle personer som er gitt innsyn har en rett til å søke om erstatning begrenset oppad til kr. 100 000,-. En slik søknad må inneholde søkers navn, fødselsdato og adresse samt en begrunnelse som sannsynliggjør at søkeren har lidd alvorlig skade som følge av overvåkingspolitiets virksomhet. En slik sannsynliggjøring må skje ved henvisning til de dokumenter det er gitt innsyn i og de forhold søker mener faktisk har funnet sted. Så langt skaden kan dokumenteres skal slike dokumenter vedlegges søknaden. Det kreves ikke kvalifisert grad av sannsynlighet for at skade har funnet sted. Det er nok at det er mer sannsynlig enn usannsynlig at skade har funnet sted.

Justiskomiteén i Stortinget har i Innst. O. nr. 30 (1998-99) uttalte følgende vedrørende vilkår for erstatning og erstatningsberegningen:

«Komitéens flertall...er enig i at det skal kunne gis en billighetserstatning begrenset oppad til 100 000 kroner for personer som har lidd alvorlig skade som følge av at opplysninger er innhentet, registrert eller brukt uten hjemmel i gjeldende lov, forskrift eller instruks eller ved telefonkontroll der det ut fra en fornyet vurdering synes tvilsomt om vilkårene for kontrollen forelå. Dersom det er foretatt ulovlig romavlytting eller telefonkontroll uten beslutning i retten er flertallet enig med departementet i at det skal legges til grunn at dette har ført til alvorlig skade for vedkommende uavhengig av de faktiske skadevirkningene for søkeren.

Flertallet er enig i at erstatningens størrelse må vurderes opp mot hvilke skadevirkninger overvåkingspolitiets virksomhet har medført for vedkommende sett i relasjon til hvilke feil som er begått, og at erstatning skal gis både for økonomisk og ikke økonomisk skade. Flertallet vil presisere at det må ha forekommet alvorlig skade før det gis erstatning.»

Justisdepartementet har i Ot.prp. nr. 6 (1998-99) s. 87 - 88 lagt følgende til grunn vedrørende utmåling av erstatningssummen:

«Det opprettes fire kategorier for erstatningsfastsettelsen.

1- Skade ved ulovlig romavlytting

2- Skade ved ulovlig telefonkontroll

3- Skade ved andre aktive ulovlige overvåkingsmetoder

4- Skade ved instruksstridig registrering og /eller instruksstridig bruk, men hvor det ikke er brukt aktive ulovlige overvåkingsmetoder. Eller hvor det er gitt innsyn i telefonkontroll besluttet av retten, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontrollen forelå.

For kategori 1 foreslås det at det som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 50 000,- og ikke mindre enn kr. 30 000,-.

For kategori 2 foreslås det at det som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 40 000,- og ikke mindre enn kr. 20 000,-.

For kategori 3 foreslås det at det som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 30 000,- og ikke mindre enn kr. 10 000,-.

For kategori 4 foreslås det at det som en hovedregel gis en erstatning på ikke mer enn kr. 20 000,- og ikke mindre enn kr. 10 000,-.

For å kunne ivareta individuelle hensyn i forhold til innhentingens eller registreringens art, bruk, omfang, varighet og sannsynlige skader for den enkelte, vil det for alle fire kategoriene kunne utmåles en erstatning begrenset oppad til kr. 100 000,-. For personer som omfattes av flere kategorier skal det ikke foretas en sammenslåing av slike, men det skal ved vurderingen av høyeste kategori også legges vekt på andre forhold (overvåkingens eller registreringens art, omfang, varighet og sannsynlige skader) som tilsier at erstatningssummen kan økes ut over den enkelte kategori begrenset oppad til kr. 100 000,-.»

Ved kategori nr. 1 Skade ved ulovlig romavlytting, nr. 2 Skade ved ulovlig telefonkontroll og nr. 4 med hensyn til hvor det er gitt innsyn i telefonkontroll besluttet av retten, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontrollen forelå, skal det alltid legges en objektiv vurdering av skaden til grunn, dvs at et slikt innsyn alltid berettiger erstatning, men hvor vilkåret ”lidd alvorlig skade” vil få betydning med hensyn til størrelsen på erstatningsbeløpet.

Søknaden om erstatning må sendes Innsynsutvalget innen 3 mnd. etter at vedtak om innsyn er mottatt.

Med vennlig hilsen

Randi Carlstedt
utvalgsleder

Vedlegg

Innsynsutvalget
Postboks 8891 Youngstorget, 0028
Oslo

Besøksadresse: Møllergata 16, 5 et.
Tlf.: 22 24 08 94 - Faks: 22 24 06 29
Mail: innsynsutvalget@jd.dep.no

Adresse

Vår referanse:
Deres dato/ref:

Oslo,

INNSYN I OVERVÅKINGSPOLITIETS ARKIVER OG REGISTRE

Det vises til Deres søknad om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre av ().

Deres søknad er nå ferdigbehandlet av Innsynsutvalget. Utvalget har foretatt søk i overvåkingspolitiets arkiver og registre på Dem med følgende resultat i henhold til innsynsloven:

De er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre i perioden 8. mai 1945 til 25. november 1977. Innsynslovens unntaksbestemmelser i § 2 er imidlertid gitt anvendelse for opplysninger registrert i denne perioden og lovens vilkår gir derfor ikke rett til innsyn i de registrerte opplysningene.

Såfremt innsynslovens unntaksbestemmelser gir anvendelse, gir lovens vilkår ikke rett til å opplyse om hvilken unntaksbestemmelse som er kommet til anvendelse eller en nærmere redegjørelse for innholdet av opplysningene.

Etter 25. november 1977 og fram til 8. mai 1996 gir ikke lovens vilkår rett til å opplyse om De er registrert eller ikke i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Såfremt unntaksbestemmelsene i lovens § 2 er gitt anvendelse eller De er instruksmessig registrert etter 25. november 1977 eller De ikke er registrert etter dette tidspunkt, er det ikke anledning til å opplyse om dette. Loven gir etter dette tidspunkt kun anledning til å opplyse om forhold hvor overvåkingspolitiet har handlet i strid med lov, forskrift eller instruks.

Innsynsutvalget vil presisere at utvalgets vedtak ikke nødvendigvis innebærer at De er registrert etter 25. november 1977. I svært mange tilfeller vil det være slik at det ikke er gjort funn. Se for øvrig nedenfor under – Vedrørende en bekreftelse på at man ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre – side 3-4.

Det er ikke registrert opplysninger om Dem i personkontrollsammenheng.

(De er registrert i forbindelse med personkontroll i ...En slik registrering innebærer at det er søkt om sikkerhetsklarering på Dem. Det er ikke funnet kritikkverdige forhold ved undersøkelsen.)

Innsynsutvalgets avgjørelse kan påklages til utvalgets klageorgan innen 2 mnd. En slik klage sendes til Innsynsutvalgets adresse. En oversittelse av klagefristen vil også medføre at adgangen til å reise søksmål vedrørende utvalgets vedtak tapes, jf. tvistemålsloven § 435, jf. § 437 som innebærer at klageordningen må være benyttet før søksmål reises.

Bakgrunnen for vedtaket

Formålet med midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) er i henhold til Stortinget, jf. Innst. O. nr. 30 (1998-99), jf. Ot. prp. nr. 6 (1998-99) og Stortingsforhandlinger nr. 4, 18. februar 1999 sesjonen 1998-99, å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner i Norge på bakgrunn av overvåkingspolitiets virksomhet, ved å gi disse enkeltpersoner en mulighet til få innsyn i dokumenter hvor opplysninger om dem har blitt nedtegnet, samt en rett til erstatning såfremt vedkommende har lidd alvorlig skade som følge av overvåkingspolitiets virksomhet. Samtidig skal loven ta hensyn til overvåkningstjenesten og det arbeid den er satt til å utføre, samt ta hensyn til personvernet.

Innsynsretten er begrenset til perioden fra frigjøringen 8. mai 1945 og fram til Lund-kommisjonens rapport ble oversendt og avgradert av Stortinget 8. mai 1996. Ordningen er delt i to tidsperioder med et skille ved 25. november 1977. Tidsskillet 25. november 1977 er satt fordi det først var ved overvåkingsinstruksen av denne dato at det ble instruksfestet at det ikke kunne innhentes og registreres opplysninger alene på grunnlag av medlemskap i politisk organisasjon eller virksomhet.

Ordningen innebærer at alle norske borgere og andre personer som er hjemmehørende i Norge, gis rett til innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert om dem mellom 8. mai 1945 og fram til overvåkingsinstruksen av 25. november 1977. For perioden 25. november 1977 til 8. mai 1996 vil innsyn være betinget av at innhenting, registreringen eller bruken av opplysningen manglet hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks. Innsynsretten innebærer også at det for perioden etter 25. november 1977 kan gis innsyn i saker hvor det er iverksatt telefonkontroll, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta kontrollen forelå.

For hele perioden (8. mai 1945 til 8. mai 1996) er innsyn betinget av at det ikke foreligger unntak fra innsynsretten.

- Det skal ikke gis innsyn såfremt dette vil kunne skade Norges forhold til en fremmed stat.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt sikkerhetsmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt personvernmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som oppgir kilder eller navn på tjenestemenn i overvåkingspolitiet eller dommere.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som er av en slik karakter at innsyn kan skade forholdet til samarbeidende tjenester eller i opplysninger om metoder når dette kan skade overvåkingstjenestens pålagte oppgaver, medmindre dokumentet er innhentet ved en ulovlig metode.

Det skal gis delvis innsyn i et dokument, hvis det kan gis på en slik måte at opplysninger av de ovennevnte beskyttelsesverdige grunner skjermes fra innsyn.

For dokumenter eller opplysninger i dokument som er registrert etter 8. mai 1996 gir loven ikke rett til innsyn.

Vedrørende en bekreftelse på at man ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre uttalte Justisdepartementet i lovforslaget, Ot.prp. nr. 6 (1998-99) s. 70-71:

«Spørsmålet om retten til å få bekreftet eller avkreftet at man har en "mappe" hos overvåkingspolitiet, er ikke tatt opp av Stortinget. Kontroll- og konstitusjonskomiteen har derimot sagt at alle skal gis en rett til å kunne be om innsyn. Men heller ikke komiteen har tatt opp eller tatt stilling til spørsmålet om en person kun skal få bekreftet eller avkreftet at vedkommende er registrert hos overvåkingspolitiet.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen uttaler på side 107 (Innst. S. nr. 240 1996-97) i forbindelse med komiteens vurdering av innsynsspørsmålet og om det skulle gjennomføres en innsynsrett:

"Flertallet legger i denne sammenheng særlig vekt på de som det måtte ha blitt begått en urett mot. Flertallet mener derfor at det må gis en begrenset innsynsrett."

Som det fremgår av komiteens uttalelse ovenfor og formålet med innsynsretten som er omtalt under kap. 7.1, har intensjonen helt fra oppnevningen av Lund-kommisjonen, vært at man først skulle granske om det var begått urett mot norske borgere for dernest å rette opp denne uretten.»

Departementet uttalte videre:

«Det foreslås å åpne for fullt innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre før ikrafttredelsen av instruksens av 25. november 1977. Det foreslås således at det skal gis innsyn i slike opplysninger med mindre unntaksregelen i forslaget § 2 kan gjøres gjeldende. Dette innebærer også at personer som ikke er registrert bør gis en rett til en slik negativ opplysning med hensyn til registrering før 25. november 1977.»

Og videre:

«Departementet ser imidlertid problemer med å gi en slik generell rett til alle også etter 1977, om å få vite om man er registrert eller ikke. Såfremt mange benytter seg av denne retten, vil dette kunne blottlegge hele overvåkingspolitiets arkiver og registre med hensyn til hvilke personer overvåkingspolitiet finner grunn til å følge med på. Det vil også kunne være uheldig at visse personer får bekreftet at de ikke er registrert av overvåkingspolitiet. Miljøer som det er berettiget å følge med på, vil da kunne innrette sin virksomhet etter dette.»

Og videre:

«Departementet har etter en vurdering av de ovennevnte hensyn kommet til at det ikke bør åpnes for at personer som søker om innsyn også i opplysninger etter tidsskillet skal kunne få som svar at de ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Departementet har særlig lagt vekt på at intensjonen med ordningen er å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner, samt at en utvidet rett vil kunne undergrave overvåkingspolitiets arbeid særlig med hensyn til forebygging mot terrorvirksomhet. Disse personene må derfor få en melding om at det ikke er hjemmel for innsyn, på samme måte som de som måtte være instruksmessig registrert etter tidsskillet.

I de tilfeller hvor vedkommende er registrert, men hvor det kun er registrert opplysninger i personkontrollsammenheng på vedkommende, bør det kun opplyses om at det er registrert opplysninger om vedkommende i personkontrollsammenheng. Dette vil jo søkeren også være kjent med. Men det bør ikke gis et videre innsyn enn en slik bekreftelse. Med unntak av de tilfeller hvor det nettopp er i personkontrollsaken at opplysninger er instruksstridig registrert eller innhentet eller brukt uten nødvendig hjemmel.»

Stortinget sluttet seg til departementets vurderinger i Innst. O. nr. 30 (1998-99) s. 15.

Såfremt unntaksbestemmelsen i lovens § 2 som det er redegjort for ovenfor kommer til anvendelse eller man er instruksmessig registrert etter 25. november 1977, er det ikke hjemmel til å opplyse om dette. En slik opplysning vil derfor bli behandlet på samme måte som om man ikke var registrert etter 25. november 1977.

Arkivene i overvåkingspolitiet har inntil makuleringsstopp ble innført i forbindelse med at Lund-kommisjonen ble nedsatt i juni 1994, vært gjenstand for lovlig sanering i henhold til instruks eller øvrige retningslinjer. Et betydelig antall personsaker vil derfor være makulert i overvåkingspolitiets arkiver. Ved en makulering av saken vil også navnet på personen være slettet fra henvisningsregisteret. Et slikt navn vil derfor ikke lenger være søkbart i overvåkingspolitiets arkiver og registre og således ikke være registrert i henhold til innsynsloven. Hvis søker får en negativ bekreftelse på at han/hun ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre, innebærer dette kun en negativ bekreftelse på at søker ikke er registrert i henhold til innsynsloven på vedtakstidspunktet.

Med vennlig hilsen

Randi Carlstedt
utvalgsleder

Innsynsutvalget
Postboks 8891 Youngstorget, 0028
Oslo

Besøksadresse: Møllergata 16, 5 et.
Tlf.: 22 24 08 94 - Faks: 22 24 06 29
Mail: innsynsutvalget@jd.dep.no

Adresse

Vår referanse:
Deres dato/ref:

Oslo,

INNSYN I OVERVÅKINGSPOLITIETS ARKIVER OG REGISTRE

Det vises til Deres søknad om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre av ().

Deres søknad er nå ferdigbehandlet av Innsynsutvalget. Utvalget har foretatt søk i overvåkingspolitiets arkiver og registre på Dem med følgende resultat i henhold til innsynsloven:

De er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre i perioden 8. mai 1945 til 25. november 1977. Innsynslovens unntaksbestemmelser i § 2 er imidlertid gitt anvendelse for opplysninger registrert i denne perioden og lovens vilkår gir derfor ikke rett til innsyn i de registrerte opplysningene.

Såfremt innsynslovens unntaksbestemmelser gir anvendelse, gir lovens vilkår ikke rett til å opplyse om hvilken unntaksbestemmelse som er kommet til anvendelse eller en nærmere redegjørelse for innholdet av opplysningene.

Etter 25. november 1977 og fram til 8. mai 1996 gir ikke lovens vilkår rett til å opplyse om De er registrert eller ikke i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Såfremt unntaksbestemmelsene i lovens § 2 er gitt anvendelse eller De er instruksmessig registrert etter 25. november 1977 eller De ikke er registrert etter dette tidspunkt, er det ikke anledning til å opplyse om dette. Loven gir etter dette tidspunkt kun anledning til å opplyse om forhold hvor overvåkingspolitiet har handlet i strid med lov, forskrift eller instruks.

Innsynsutvalget vil presisere at utvalgets vedtak ikke nødvendigvis innebærer at De er registrert etter 25. november 1977. I svært mange tilfeller vil det være slik at det ikke er gjort funn. Se for øvrig nedenfor under – Vedrørende en bekreftelse på at man ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre – side 3-4.

Det er ikke registrert opplysninger om Dem i personkontrollsammenheng.

(De er registrert i forbindelse med personkontroll i ...En slik registrering innebærer at det er søkt om sikkerhetsklarering på Dem. Det er ikke funnet kritikkverdige forhold ved undersøkelsen.)

Innsynsutvalgets avgjørelse kan påklages til utvalgets klageorgan innen 2 mnd. En slik klage sendes til Innsynsutvalgets adresse. En oversittelse av klagefristen vil også medføre at adgangen til å reise søksmål vedrørende utvalgets vedtak tapes, jf. tvistemålsloven § 435, jf.

§ 437 som innebærer at klageordningen må være benyttet før søksmål reises.

Bakgrunnen for vedtaket

Formålet med midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) er i henhold til Stortinget, jf. Innst. O. nr. 30 (1998-99), jf. Ot. prp. nr. 6 (1998-99) og Stortingsforhandlinger nr. 4, 18. februar 1999 sesjonen 1998-99, å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner i Norge på bakgrunn av overvåkingspolitiets virksomhet, ved å gi disse enkeltpersoner en mulighet til få innsyn i dokumenter hvor opplysninger om dem har blitt nedtegnet, samt en rett til erstatning såfremt vedkommende har lidd alvorlig skade som følge av overvåkingspolitiets virksomhet. Samtidig skal loven ta hensyn til overvåkingstjenesten og det arbeid den er satt til å utføre, samt ta hensyn til personvernet.

Innsynsretten er begrenset til perioden fra frigjøringen 8. mai 1945 og fram til Lund-kommisjonens rapport ble oversendt og avgradert av Stortinget 8. mai 1996. Ordningen er delt i to tidsperioder med et skille ved 25. november 1977. Tidsskillet 25. november 1977 er satt fordi det først var ved overvåkingsinstruksen av denne dato at det ble instruksfestet at det ikke kunne innhentes og registreres opplysninger alene på grunnlag av medlemskap i politisk organisasjon eller virksomhet.

Ordningen innebærer at alle norske borgere og andre personer som er hjemmehørende i Norge, gis rett til innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert om dem mellom 8. mai 1945 og fram til overvåkingsinstruksen av 25. november 1977. For perioden 25. november 1977 til 8. mai 1996 vil innsyn være betinget av at innhenting, registreringen eller bruken av opplysningen manglet hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks. Innsynsretten innebærer også at det for perioden etter 25. november 1977 kan gis innsyn i saker hvor det er iverksatt telefonkontroll, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta kontrollen forelå.

For hele perioden (8. mai 1945 til 8. mai 1996) er innsyn betinget av at det ikke foreligger unntak fra innsynsretten.

- Det skal ikke gis innsyn såfremt dette vil kunne skade Norges forhold til en fremmed stat.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt sikkerhetsmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt personvernmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som oppgir kilder eller navn på tjenestemenn i overvåkingspolitiet eller dommere.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som er av en slik karakter at innsyn kan skade forholdet til samarbeidende tjenester eller i opplysninger om metoder når dette kan skade overvåkingstjenestens pålagte oppgaver, medmindre dokumentet er innhentet ved en ulovlig metode.

Det skal gis delvis innsyn i et dokument, hvis det kan gis på en slik måte at opplysninger av de ovennevnte beskyttelsesverdige grunner skjermes fra innsyn.

For dokumenter eller opplysninger i dokument som er registrert etter 8. mai 1996 gir loven ikke rett til innsyn.

Vedrørende en bekreftelse på at man ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre uttalte Justisdepartementet i lovforslaget, Ot.prp. nr. 6 (1998-99) s. 70-71:

«Spørsmålet om retten til å få bekreftet eller avkreftet at man har en "mappe" hos overvåkingspolitiet, er ikke tatt opp av Stortinget. Kontroll- og konstitusjonskomiteen har derimot sagt at alle skal gis en rett til å kunne be om innsyn. Men heller ikke komiteen har tatt opp eller tatt stilling til spørsmålet om en person kun skal få bekreftet eller avkreftet at vedkommende er registrert hos overvåkingspolitiet.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen uttaler på side 107 (Innst. S. nr. 240 1996-97) i forbindelse med komiteens vurdering av innsynsspørsmålet og om det skulle gjennomføres en innsynsrett:

"Flertallet legger i denne sammenheng særlig vekt på de som det måtte ha blitt begått en urett mot. Flertallet mener derfor at det må gis en begrenset innsynsrett."

Som det fremgår av komiteens uttalelse ovenfor og formålet med innsynsretten som er omtalt under kap. 7.1, har intensjonen helt fra oppnevningen av Lund-kommisjonen, vært at man først skulle granske om det var begått urett mot norske borgere for dernest å rette opp denne uretten.»

Departementet uttalte videre:

«Det foreslås å åpne for fullt innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre før ikrafttredelsen av instruksens av 25. november 1977. Det foreslås således at det skal gis innsyn i slike opplysninger med mindre unntaksregelen i forslaget § 2 kan gjøres gjeldende. Dette innebærer også at personer som ikke er registrert bør gis en rett til en slik negativ opplysning med hensyn til registrering før 25. november 1977.»

Og videre:

«Departementet ser imidlertid problemer med å gi en slik generell rett til alle også etter 1977, om å få vite om man er registrert eller ikke. Såfremt mange benytter seg av denne retten, vil dette kunne blottlegge hele overvåkingspolitiets arkiver og registre med hensyn til hvilke personer overvåkingspolitiet finner grunn til å følge med på. Det vil også kunne være uheldig at visse personer får bekreftet at de ikke er registrert av overvåkingspolitiet. Miljøer som det er berettiget å følge med på, vil da kunne innrette sin virksomhet etter dette.»

Og videre:

«Departementet har etter en vurdering av de ovennevnte hensyn kommet til at det ikke bør åpnes for at personer som søker om innsyn også i opplysninger etter tidsskillet skal kunne få som svar at de ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Departementet har særlig lagt vekt på at intensjonen med ordningen er å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner, samt at en utvidet rett vil kunne undergrave overvåkingspolitiets arbeid særlig med hensyn til forebygging mot terrorvirksomhet. Disse personene må derfor få en melding om at det ikke er hjemmel for innsyn, på samme måte som de som måtte være instruksmessig registrert etter tidsskillet.

I de tilfeller hvor vedkommende er registrert, men hvor det kun er registrert opplysninger i personkontrollsammenheng på vedkommende, bør det kun opplyses om at det er registrert opplysninger om vedkommende i personkontrollsammenheng. Dette vil jo søkeren også være kjent med. Men det bør ikke gis et videre innsyn enn en slik bekreftelse. Med unntak av de tilfeller hvor det nettopp er i personkontroll-saken at opplysninger er instruksstridig registrert eller innhentet eller brukt uten nødvendig hjemmel.»

Stortinget sluttet seg til departementets vurderinger i Innst. O. nr. 30 (1998-99) s. 15.

Såfremt unntaksbestemmelsen i lovens § 2 som det er redegjort for ovenfor kommer til anvendelse eller man er instruksmessig registrert etter 25. november 1977, er det ikke hjemmel til å opplyse om dette. En slik opplysning vil derfor bli behandlet på samme måte som om man ikke var registrert etter 25. november 1977.

Arkivene i overvåkingspolitiet har inntil makuleringsstopp ble innført i forbindelse med at Lund-kommisjonen ble nedsatt i juni 1994, vært gjenstand for lovlig sanering i henhold til instruks eller øvrige retningslinjer. Et betydelig antall personsaker vil derfor være makulert i overvåkingspolitiets arkiver. Ved en makulering av saken vil også navnet på personen være slettet fra henvisningsregisteret. Et slikt navn vil derfor ikke lenger være søkbart i overvåkingspolitiets arkiver og registre og således ikke være registrert i henhold til innsynsloven. Hvis søker får en negativ bekreftelse på at han/hun ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre, innebærer dette kun en negativ bekreftelse på at søker ikke er registrert i henhold til innsynsloven på vedtakstidspunktet.

Med vennlig hilsen

Randi Carlstedt
utvalgsleder

Innsynsutvalget
Postboks 8891 Youngstorget, 0028
Oslo

Besøksadresse: Møllergata 16, 5 et.
Tlf.: 22 24 08 94 - Faks: 22 24 06 29
Mail: innsynsutvalget@jd.dep.no

Adresse

Vår referanse:
Deres dato/ref:

Oslo,

INNSYN I OVERVÅKINGSPOLITIETS ARKIVER OG REGISTRE

Det vises til Deres søknad om innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre av ().

Deres søknad er nå ferdigbehandlet av Innsynsutvalget. Utvalget har foretatt søk i overvåkingspolitiets arkiver og registre på Dem med følgende resultat i henhold til innsynsloven:

De er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre i perioden 8. mai 1945 til 25. november 1977. Innsynslovens unntaksbestemmelser i § 2 er imidlertid gitt anvendelse for opplysninger registrert i denne perioden og lovens vilkår gir derfor ikke rett til innsyn i de registrerte opplysningene.

Såfremt innsynslovens unntaksbestemmelser gir anvendelse, gir lovens vilkår ikke rett til å opplyse om hvilken unntaksbestemmelse som er kommet til anvendelse eller en nærmere redegjørelse for innholdet av opplysningene.

Etter 25. november 1977 og fram til 8. mai 1996 gir ikke lovens vilkår rett til å opplyse om De er registrert eller ikke i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Såfremt unntaksbestemmelsene i lovens § 2 er gitt anvendelse eller De er instruksmessig registrert etter 25. november 1977 eller De ikke er registrert etter dette tidspunkt, er det ikke anledning til å opplyse om dette. Loven gir etter dette tidspunkt kun anledning til å opplyse om forhold hvor overvåkingspolitiet har handlet i strid med lov, forskrift eller instruks.

Innsynsutvalget vil presisere at utvalgets vedtak ikke nødvendigvis innebærer at De er registrert etter 25. november 1977. I svært mange tilfeller vil det være slik at det ikke er gjort funn. Se for øvrig nedenfor under – Vedrørende en bekreftelse på at man ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre – side 3-4.

Det er ikke registrert opplysninger om Dem i personkontrollsammenheng.

(De er registrert i forbindelse med personkontroll i ...En slik registrering innebærer at det er søkt om sikkerhetsklarering på Dem. Det er ikke funnet kritikkverdige forhold ved undersøkelsen.)

Innsynsutvalgets avgjørelse kan påklages til utvalgets klageorgan innen 2 mnd. En slik klage sendes til Innsynsutvalgets adresse. En oversittelse av klagefristen vil også medføre at adgangen til å reise søksmål vedrørende utvalgets vedtak tapes, jf. tvistemålsloven § 435, jf.

§ 437 som innebærer at klageordningen må være benyttet før søksmål reises.

Bakgrunnen for vedtaket

Formålet med midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre (innsynsloven) er i henhold til Stortinget, jf. Innst. O. nr. 30 (1998-99), jf. Ot. prp. nr. 6 (1998-99) og Stortingsforhandlinger nr. 4, 18. februar 1999 sesjonen 1998-99, å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner i Norge på bakgrunn av overvåkingspolitiets virksomhet, ved å gi disse enkeltpersoner en mulighet til få innsyn i dokumenter hvor opplysninger om dem har blitt nedtegnet, samt en rett til erstatning såfremt vedkommende har lidd alvorlig skade som følge av overvåkingspolitiets virksomhet. Samtidig skal loven ta hensyn til overvåkingstjenesten og det arbeid den er satt til å utføre, samt ta hensyn til personvernet.

Innsynsretten er begrenset til perioden fra frigjøringen 8. mai 1945 og fram til Lund-kommisjonens rapport ble oversendt og avgradert av Stortinget 8. mai 1996. Ordningen er delt i to tidsperioder med et skille ved 25. november 1977. Tidsskillet 25. november 1977 er satt fordi det først var ved overvåkingsinstruksen av denne dato at det ble instruksfestet at det ikke kunne innhentes og registreres opplysninger alene på grunnlag av medlemskap i politisk organisasjon eller virksomhet.

Ordningen innebærer at alle norske borgere og andre personer som er hjemmehørende i Norge, gis rett til innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert om dem mellom 8. mai 1945 og fram til overvåkingsinstruksen av 25. november 1977. For perioden 25. november 1977 til 8. mai 1996 vil innsyn være betinget av at innhenting, registreringen eller bruken av opplysningen manglet hjemmel i gjeldende lovbestemmelser, forskrift eller instruks. Innsynsretten innebærer også at det for perioden etter 25. november 1977 kan gis innsyn i saker hvor det er iverksatt telefonkontroll, men hvor det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta kontrollen forelå.

For hele perioden (8. mai 1945 til 8. mai 1996) er innsyn betinget av at det ikke foreligger unntak fra innsynsretten.

- Det skal ikke gis innsyn såfremt dette vil kunne skade Norges forhold til en fremmed stat.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt sikkerhetsmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn såfremt personvernmessige hensyn tilsier at det ikke er berettiget at slikt innsyn gis.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som oppgir kilder eller navn på tjenestemenn i overvåkingspolitiet eller dommere.
- Det skal ikke gis innsyn i opplysninger som er av en slik karakter at innsyn kan skade forholdet til samarbeidende tjenester eller i opplysninger om metoder når dette kan skade overvåkingstjenestens pålagte oppgaver, medmindre dokumentet er innhentet ved en ulovlig metode.

Det skal gis delvis innsyn i et dokument, hvis det kan gis på en slik måte at opplysninger av de ovennevnte beskyttelsesverdige grunner skjermes fra innsyn.

For dokumenter eller opplysninger i dokument som er registrert etter 8. mai 1996 gir loven ikke rett til innsyn.

Vedrørende en bekreftelse på at man ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre uttalte Justisdepartementet i lovforslaget, Ot.prp. nr. 6 (1998-99) s. 70-71:

«Spørsmålet om retten til å få bekreftet eller avkreftet at man har en "mappe" hos overvåkingspolitiet, er ikke tatt opp av Stortinget. Kontroll- og konstitusjonskomiteen har derimot sagt at alle skal gis en rett til å kunne be om innsyn. Men heller ikke komiteen har tatt opp eller tatt stilling til spørsmålet om en person kun skal få bekreftet eller avkreftet at vedkommende er registrert hos overvåkingspolitiet.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen uttaler på side 107 (Innst. S. nr. 240 1996-97) i forbindelse med komiteens vurdering av innsynsspørsmålet og om det skulle gjennomføres en innsynsrett:

"Flertallet legger i denne sammenheng særlig vekt på de som det måtte ha blitt begått en urett mot. Flertallet mener derfor at det må gis en begrenset innsynsrett."

Som det fremgår av komiteens uttalelse ovenfor og formålet med innsynsretten som er omtalt under kap. 7.1, har intensjonen helt fra oppnevningen av Lund-kommisjonen, vært at man først skulle granske om det var begått urett mot norske borgere for dernest å rette opp denne uretten.»

Departementet uttalte videre:

«Det foreslås å åpne for fullt innsyn i dokumenter eller opplysninger i dokumenter som er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre før ikrafttredelsen av instruksen av 25. november 1977. Det foreslås således at det skal gis innsyn i slike opplysninger med mindre unntaksregelen i forslaget § 2 kan gjøres gjeldende. Dette innebærer også at personer som ikke er registrert bør gis en rett til en slik negativ opplysning med hensyn til registrering før 25. november 1977.»

Og videre:

«Departementet ser imidlertid problemer med å gi en slik generell rett til alle også etter 1977, om å få vite om man er registrert eller ikke. Såfremt mange benytter seg av denne retten, vil dette kunne blottlegge hele overvåkingspolitiets arkiver og registre med hensyn til hvilke personer overvåkingspolitiet finner grunn til å følge med på. Det vil også kunne være uheldig at visse personer får bekreftet at de ikke er registrert av overvåkingspolitiet. Miljøer som det er berettiget å følge med på, vil da kunne innrette sin virksomhet etter dette.»

Og videre:

«Departementet har etter en vurdering av de ovennevnte hensyn kommet til at det ikke bør åpnes for at personer som søker om innsyn også i opplysninger etter tidsskillet skal kunne få som svar at de ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre. Departementet har særlig lagt vekt på at intensjonen med ordningen er å rette opp den urett som måtte være begått mot enkeltpersoner, samt at en utvidet rett vil kunne undergrave overvåkingspolitiets arbeid særlig med hensyn til forebygging mot terrorvirksomhet. Disse personene må derfor få en melding om at det ikke er hjemmel for innsyn, på samme måte som de som måtte være instruksmessig registrert etter tidsskillet.

I de tilfeller hvor vedkommende er registrert, men hvor det kun er registrert opplysninger i personkontrollsammenheng på vedkommende, bør det kun opplyses om at det er registrert opplysninger om vedkommende i personkontrollsammenheng. Dette vil jo søkeren også være kjent med. Men det bør ikke gis et videre innsyn enn en slik bekreftelse. Med unntak av de tilfeller hvor det nettopp er i personkontrollsakene at opplysninger er instruksstridig registrert eller innhentet eller brukt uten nødvendig hjemmel.»

Stortinget sluttet seg til departementets vurderinger i Innst. O. nr. 30 (1998-99) s. 15.

Såfremt unntaksbestemmelsen i lovens § 2 som det er redegjort for ovenfor kommer til anvendelse eller man er instruksmessig registrert etter 25. november 1977, er det ikke hjemmel til å opplyse om dette. En slik opplysning vil derfor bli behandlet på samme måte som om man ikke var registrert etter 25. november 1977.

Arkivene i overvåkingspolitiet har inntil makuleringsstopp ble innført i forbindelse med at Lund-kommisjonen ble nedsatt i juni 1994, vært gjenstand for lovlig sanering i henhold til instruks eller øvrige retningslinjer. Et betydelig antall personsaker vil derfor være makulert i overvåkingspolitiets arkiver. Ved en makulering av saken vil også navnet på personen være slettet fra henvisningsregisteret. Et slikt navn vil derfor ikke lenger være søkbart i overvåkingspolitiets arkiver og registre og således ikke være registrert i henhold til innsynsloven. Hvis søker får en negativ bekreftelse på at han/hun ikke er registrert i overvåkingspolitiets arkiver og registre, innebærer dette kun en negativ bekreftelse på at søker ikke er registrert i henhold til innsynsloven på vedtakstidspunktet.

Med vennlig hilsen

Randi Carlstedt
utvalgsleder

Vedlegg 2 Makuleringsrett

Historikk

Justisdepartementet foreslo i høringsutkastet til Innsynsloven at dokumenter eller opplysninger i dokumenter som det ble gitt innsyn i, kunne kreves makulert eller på annen måte slettet av den som fikk innsyn. Riksarkivaren var i sin høringsuttalelse sterkt uenig i forslaget:

«Det materialet som tenkes omfattet av den foreslåtte midlertidige innsynsloven, representerer en svært viktig og spesiell samfunnsprosess og kjede av begivenheter over en svært lang årrekke. Både prosessen og begivenhetene synes så sentrale i den politiske utvikling og debatt i etterkrigstida at materialet bør bevares i sin helhet. Det bør bevares i sin helhet uavhengig av om det blir forlangt og gitt innsyn til mulige parter. Innsyn vil kunne føre til at innholdet i dokumentene før eller senere blir kjent på tross av mulige taushetspliktbestemmelser. Det kan være grunn til å tro at parter vil kunne se seg tjent med en eller annen form for offentliggjøring. Det kan tenkes både politiske og økonomiske grunner til slik offentliggjøring. For at de eventuelt skadelidte for all framtid skal ha pålitelig dokumentasjon om hva de ble utsatt for, og for at statsforvaltningen selv skal ha muligheter til å svare for hva som egentlig har skjedd, vil det være viktig at alt materiale som kan danne grunnlag for slik offentliggjøring, lar seg konsultere senere. Det vil også knytte seg klare og viktige langsiktige forskningsinteresser til slikt materiale fra mange forskjellige faglige hold. Statsvitenskap, sosiologi, jus (flere fag), medisin, psykiatri og historie representerer bare en del av mulige fag som det vil være relevant for. Materialet bør undergis etisk oppbevaring slik at det ikke lar seg misbruke i noen retning så lenge det er personvernmessige aspekter knyttet til materialet. Riksarkivaren vil sterkt tilrå at man som alternativ til sletting/makulering avleverer alt materialet i forseglet stand til Riksarkivet, og at det dessuten vedtas forlenget taushetsplikt for materialet utover 60 år. I og med at materialet blir bevart, vil det ikke kunne sperres for rettslig og forvaltningsmessig bruk f.eks. nye undersøkelseskommisjoner.»

Kulturdepartementet støttet Riksarkivarens synspunkter.

Sletting av uriktige/ulovlig innhentede opplysninger

Justisdepartementet kom etter dette til at de fleste hensyn talte for at det ikke ble gitt en rett for den enkelte til å få makulert dokumenter eller opplysninger i dokumenter, og la da særlig vekt på at en slik makuleringsrett måtte anses å skade mulighetene for i fremtiden å studere og eventuelt granske epoker i det norske overvåkingspolitiets historie. Departementet forutsatte derfor i proposisjonen (Ot.prp. nr. 6 1998-1999), at materialet ble behandlet etter nærmere etiske retningslinjer som sikrer at de personvernmessige og sikkerhetsmessige hensyn ble ivaretatt. Makuleringsretten ble knyttet opp mot uriktige opplysninger og opplysninger innhentet ved ulovlige metoder.

I det opprinnelige forslag til Innsynsloven foreslo departementet at den som ble gitt innsyn skulle få en rett til å få makulert de opplysninger som det ble gitt innsyn i. Spørsmålet om makulering eller sletting av uriktige eller ulovlig innhentede opplysninger ble behandlet av Justiskomiteen. Der ble det blant annet vist til at det materiale som kan overlates Riksarkivet, under ingen omstendighet vil gi et fullstendig bilde av situasjonen, og at materialets historiske verdi dermed forringes. Det ble også fremholdt at det vil være urimelig om de som etter

mange år får bekreftet en mistanke om ulovlig overvåking må akseptere at de innsamlede opplysningene fortsatt skal finnes i offentlige arkiver, og at det i lovverket bør gis en mulighet til å kreve makulering.

Samme dag som Stortinget fattet vedtak om Innsynsloven, ble det i plenum med 75 mot 30 stemmer vedtatt et forslag fra Arbeiderpartiet med følgende ordlyd: «Stortinget ber Regjeringen fremme forslag som gir den som er gitt innsyn etter innsynsloven mulighet til å kreve makulering/sletting av uriktige eller ulovlig innhentede opplysninger.»

Vedtaket ble fulgt opp av Justisdepartementet i Ot.prp. nr. 59 (2000-2001) gjennom forslag om endring i Innsynsloven. Forslaget til ny § 3a var i samsvar med Stortingets endringsforslag, og gikk ut på at den som har fått innsyn etter innsynsloven § 1 jf. § 2, kan kreve at uriktige opplysninger eller opplysninger som er innhentet ved ulovlig metode, blir makulert. Forslaget var ikke sendt ut til høring. I departementets merknader til bestemmelsen het det at *”nærmere kriterier for de vurderinger som må foretas bør utarbeides av innsynsutvalget”*.

Innsynsutvalget kommenterte dette med å fremholdet at det hadde vært ønskelig om departementet på forhånd også hadde spurt utvalget om hvordan det vurderte de foreslåtte kriterier, og sendte på eget initiativ (24.06. 2002) et brev for å gjøre departementet kjent med enkelte merknader til forslaget. De viktigste punktene var:

Kriteriet om rett til makulering av «uriktige» opplysninger synes ikke å være knyttet opp mot de eksisterende kriteriene for rett til innsyn eller erstatning etter innsynsloven. Utvalget må i så fall foreta helt nye vurderinger av denne retten.

Uklarhet med hensyn til hvordan en opplysnings riktighet skal verifiseres. Hvordan kan man for eksempel bedømme sannhetsgehalten når det i et dokument fremholdes at søker anses for å være ”en manipulerende og farlig person”? Og – vil det være mulig å verifisere alle opplysninger?

Uklarhet med hensyn til om det vil være søker eller utvalget som må innhente materiale til sannhetsvurdering.

Kriteriet rett til makulering av «ulovlig» innhentede opplysninger er uklart i forhold til om det skilles mellom instruksstridighet og ulovlighet.

Utvalget vil ikke foreta en vurdering av ulovligheter ved dokumenter registrert før 25. november 1977 før ved en eventuell erstatningssøknad. Det vil derfor ved alle disse søknadene måtte foretas en utvidet vurdering såfremt det ikke søkes om erstatning.

Praktiske problemer og arbeidskrevende prosesser ved gjennomføringen av makuleringsretten.

Utvalgets konklusjon var:

”Det formulerte forslag ”vil innebære at det i mange tilfelle gis rett til makulering av opplysninger som er instruksmessig registrert, men uriktige. Mens det på den annen side ikke gis rett til makulering av opplysninger som er instruksstridig registrert, men korrekte, særlig da med hensyn til registrering a v politisk aktivitet. Dette vil stride mot den allerede vedtatte innsynsloven og de hensyn som tilsa at innsyn ble gitt”.

Under forhandlingene i Stortinget 21. mai 2001 ga daværende justisminister Hanne Harlem en kommentar til de usikkerhetsfaktorer som var omtalt i brevet. Hun ga der også uttrykk for at hun om nødvendig ville komme tilbake til Stortinget dersom lovendringen skulle vise seg å medføre problemer i forhold til den praktiske oppfølgingen.

Stortingets vedtak av 29. mai 2001 ble sanksjonert i statsråd 15. juni samme år. Det ble imidlertid ikke fastsatt tidspunkt for ikrafttredelse, verken ved denne anledning eller senere, og bestemmelsen ble ikke iverksatt.

Supplerende opplysninger

Etter hvert viste det seg at man ikke fant noen praktiske løsninger på nettopp de problemstillingene Innsynsutvalget hadde pekt på. I Ot.prp.nr.4 (2006-2007) erkjente departementet at *"en i større grad skulle ha vektlagt innsynsutvalgets betenkeligheter"*. Departementet konstaterte at siden kriteriet «uriktige opplysninger» ikke tilsvarte kriteriene for å få innsyn eller erstatning etter innsynsloven, ville en ikraftsetting av endringsloven innebære at man måtte foreta nye vurderinger i allerede ferdigbehandlede saker med henblikk på om den registrerte har krav på makulering. Ved krav om makulering ville det dessuten bli nødvendig å gå inn på nytt i allerede behandlede saker..

Departementet valgte å foreslå en endring av innsynsloven § 3a, fordi en opphevelse av bestemmelsen uten erstatning fremsto som svært lite tilfredsstillende. Forslaget gikk ut på å gi alle som har fått innsyn i sin saksmappe anledning til å komme med supplerende opplysninger ved å påpeke feil eller mangler, eller gi sin versjon av saksforholdet, med en frist på to måneder. Opplysningene legges inn i sakens dokumenter uten noen form for kontroll. *"Ved at påståtte uriktige opplysninger derved ikke blir stående uimotsagt, vil det bli skapt et mer nyansert og helhetlig bilde av de opplysninger som befinner seg i sakens dokumenter"*.

I sin innstilling la Justisdepartementet vekt på at en full avlevering til Riksarkivet ikke vil gi det fulle og hele «bildet» av hva som har funnet sted, *"all den tid overvåkingspolitiet gjennom hele perioden har makulert dokumenter i henhold til gjeldende overvåkingsinstruks."*

Makuleringsprosessen i overvåkingspolitiet har ikke vært en prioritert arbeidsoppgave. Det vil derfor også være noe tilfeldig hvilke dokumenter som er makulert, og hvilke som fortsatt finnes i arkivene."

Departementet la videre vekt på at overvåkingspolitiets innhenting av opplysninger og registrering ikke stiller de samme krav til fullstendighet som et personregister etter personregisterloven, og vil derfor være basert på et annet vurderingsgrunnlag enn ved et personregister etter personregisterloven. Departementet kom likevel til at de fleste hensyn talte for at det ikke gis en rett til den enkelte til å få makulert dokumenter eller opplysninger i dokumenter, i overvåkingspolitiets arkiver og registre, og legger da særlig vekt på at en slik makuleringsrett vil skade mulighetene for i framtiden å studere og eventuelt granske enkeltsaker eller epoker i norsk overvåkingspolitisk historie. Departementet presiserte at en fullstendig avlevering til Riksarkivet *"forutsetter at materialet blir behandlet etter nærmere etiske retningslinjer som sikrer at de personvernmessige hensyn blir ivaretatt. På den annen side må også sikkerhetsmessige hensyn ivaretas med hensyn til avlevering av graderte dokumenter."*

Datatilsynet mente i sin høringsuttalelse det var lite sannsynlig at det materiale som det er gitt innsyn i, er relevant for PST i dag, og at en videre oppbevaring av materialet må baseres på den enkelte overvåkede persons samtykke. Tilsynet hadde forståelse for de forskningsmessige interessene som knytter seg til materialet, men mener likevel at det er sterke grunner som taler for oppbevaring kun etter aktivt informert samtykke fra den opplysningene gjelder. *"Dette er den beste måten å håndtere en meget kritisert epoke i det norske overvåkingspolitiets historie og samtidig imøtekomme Stortingets vedtak. En videre oppbevaring vil kunne oppfattes som en fortsatt krenkelse av den overvåkedes personvern"*.

Datatilsynet hadde ingen prinsipielle innvendinger mot at en person som er innrømmet innsyn i opplysninger om seg selv i overvåkingspolitiets arkiver også innrømmes en rett til å inngi supplerende opplysninger. Tilsynet pekte likevel på at det for mange kan oppfattes som en plikt til å inngi supplerende opplysninger selv om man kanskje primært ønsker å legge overvåkningshistorien bak seg. *"Plikten kan være forankret i en følelse av at det som blir stående uimotsagt vil ha en større "sannhetsverdi" enn om man tar til motmæle."*

Stortinget vedtok Justisdepartementets endringsforslag. Deretter ble Innsynsutvalgets sekretariat bedt om å gi beskjed om vedtaket til alle som har fått innsyn. Dette ble gjort, og i det brev som ble sendt til alle som hadde fått innsyn, het det:

”Rett til å inngi supplerende opplysninger har den som ved vedtak av Innsynsutvalget gitt innsyn i overvåkingspolitiets arkiver og registre, enten vedrørende seg selv eller som nærstående til død person. Med innsyn menes i denne sammenheng at vedkommende har fått tilsendt kopier av dokumenter fra overvåkingspolitiets arkiver og registre. I de tilfeller hvor det ikke har vært gjort funn eller hvor det etter innsynsloven ikke har vært anledning til å gi innsyn, vil det ikke være adgang til å inngi supplerende opplysninger.

Det er ikke gitt noen begrensninger med hensyn til hva supplerende opplysninger kan inneholde. Det vil derfor ikke bare være adgang til å innsende egen saksfremstilling og nedtegnelser, men også eventuell dokumentasjon og annet skriftlig materiale. Supplerende opplysninger skal imidlertid være skriftlig og inneholde den registrertes navn, fødselsdato og bopelsadresse. I de tilfellene der nærstående er gitt innsyn, må også deres personalia oppgis. Det innsendte materialet vil i sin helhet bli lagt til sakens dokumenter uten noen form for innholdsmessig kontroll eller vurdering før et samlet materiale overføres Riksarkivet. Kravet om skriftlighet innebærer at det ikke vil være anledning til å meddele opplysninger muntlig med anmodning om bistand til å få opplysningene nedskrevet.”

Vedlegg 3 Effektivering av adgangen til supplerende opplysninger

Effektivering av adgangen til å inngi supplerende opplysninger har i sin helhet vært overlatt til Innsynsutvalgets sekretariat, som har rapportert særskilt til Justisdepartementet. I sin oppsummering av 6. desember 2007 har sekretariatslederen skrevet:

”I samsvar med loven § 3a har Innsynsutvalgets sekretariat underrettet de berettigede pr. rekommandert brev om adgangen til å inngi supplerende opplysninger. Underretningene ble sendt ut i tidsrommet ultimo januar – primo mars 2007.

Det er totalt sendt ut 3648 underretninger. Dette er 170 færre enn antallet positive innsynsvedtak og har sin årsak i at 149 søkere er registrert død etter innsynsvedtaket og 21 ikke lenger har noen kjent adresse som underretningen kunne sendes til.

464 underretninger er kommet i retur som ikke avhentes. En underretning er nektet hentet.

Man har mottatt supplerende opplysninger i 120 saker, hvilket tilsvarer 3,3 % av underretningene.

Ingen henvendelser er avvist.

Det er fra vår side kun foretatt kontroll mht. at de som sendte inn supplerende opplysninger var berettiget etter § 3a, ikke noen innholdsmessig kontroll.

De mottatte supplerende opplysningene er lagt på de respektive sakene før disse er overført Riksarkivet.

Effektivering av innsynsloven § 3a anses avsluttet fra Innsynsutvalgets sekretariat”.

Ut fra sekretariatslederens rapport, må det kunne sies at interessen for å inngi supplerende opplysninger har vært svært liten og gjennomføringen ressurskrevende i forhold til hva som kom ut av ordningen. Det vises i den forbindelse også til at effektivering av innsynsloven § 3a i en periode på ca. 1 ½ måned bandt opp det alt vesentlige av sekretariatets ressurser og forsinket arkivavviklingen.

VEDLEGG 4 Nordsjødykkerne

Et av de dokumenter som Innsynsutvalget friga, førte til stor medieaktivitet, spørsmål i Stortinget, og ble senere en faktor i en erstatningssak reist av Nordsjø-dykkere.

Søkeren offentliggjorde dokumentet, og dette vakte oppsikt fordi det i et notat het at ifølge Norsk Undervannsinstitutt fantes det *”pr.dato ingen offentlige utdanningstilbud eller sertifiseringsordning for dypdykkere i Norge. Det er heller intet utdannelsetilbud for helsepersonell på områder som fordrer behandling under trykk. Dessuten eksisterer det heller intet beredskap for ilandføring av nevnte pasientkategor.”*

Søkeren stilte det aktuelle dokumentet til rådighet for Offshoredykkerunionen. Formannen brukte de siterte formuleringer som belegg for en påstand om at tette bånd mellom NUI og overvåkingen ikke kom fram hos kommisjonen som gransket forholdene for dykkerne fra 1975 til 1978 (Lossius-kommisjonen, NOU 2003:5), og at *”både Regjering og Justisdepartementet har villedet Stortinget til å fatte beslutning på feil grunnlag.”* (St.meld. nr. 47 (2002-2003).

Lederen av stortingets kontroll- og konstitusjonskomite, Ågot Valle, uttalte (Stavanger Aftenblad 27.11.2004) at *”de hemmeligstemplede opplysningene tyder på at i alle fall deler av de norske myndighetene visste hvor farlig nordsjødykkernes virksomhet var.”*

Lederen av Stortingets kommunalkomite, Magnhild Meltveit Kleppa, sa samtidig at *”mye tyder på at Stortinget ikke hadde god nok informasjon da vi behandlet saken i sommer.”*

I Stortingets spørretime (01.12.2004) avviste arbeids- og sosialminister Dagfinn Høybråten at dokumentet ga opplysninger som tilsa en gjenopptakelse: *”Justisministeren er ikke kjent med at disse dokumentene gir noe grunnlag for å hevde at vedkommende ikke fikk jobb i et slags forsøk på å holde hemmelig forhold rundt dykkingen.”*

En virksomhet innen bransjen henvendte seg til Innsynsutvalgets sekretariat med anmodning om innsyn i det omtalte dokument. Virksomheten som sådan hevdet et saklig behov for innsyn.

Innsynsutvalgets sekretariat svarte bl.a.: *”Loven gir ikke Innsynsutvalget adgang til å frigi dokumenter utfra allmenn interesse eller medieomtale. En slik beslutning må eventuelt treffes av Politiets sikkerhetstjeneste eller av Justisdepartementet.*

I henhold til avtale med Dem har man videreformidlet Deres henvendelse til Justisdepartementet, Politiavdelingen, som rette vedkommende sammen med en gjenpart av dette brev.”

Det er opplyst at Justisdepartementet etter en konkret vurdering valgte å bevirke at dokumentet ble frigitt. Det er her tale om en form for innsyn som ligger utenfor innsynsordningen som sådan, men viser at et gitt innsyn kan få konsekvenser ut over den konkrete sak.

VEDLEGG 5 Familiehemmeligheter avslørt

Offentliggjøring av mapper i media viser at flere søkere har fått overraskende og til dels ubehagelige opplevelser etter å ha fått innsyn i foreldrenes mappe.

”I stedet for skildringer av foreldrenes heroiske kamp for den politiske venstresiden har barn av radikalere funnet detaljerte beskrivelser av utroskap,” skrev Dagsavisen 21.12.06..

Thor Thorsen, som har skrevet boken ”Mappene” på bakgrunn av samtaler med folk som har fått se mapper, sa til avisen at han har møtt mange som angret etter å ha bedt Innsynsutvalget om å få se hva som er notert om sine avdøde foreldre:

”De er blitt overrasket når de har lest om foreldrenes utroskap. De føler seg sveket og synes det har vært grusomt å lese de nærgående historiene og beskrivelsene”.

Stein Ørnhøi, medlem av Stortingets kontrollutvalg for de hemmelige tjenester var kritisk til at intime opplysninger er utlevert til nær familie.

I en reportasje i ukebladet Hjemmet (nr.44/05) fortalte en godt voksen mann: *”Siden jeg hadde tilgang til sensitive opplysninger og det var i den kalde krigens dager, visste jeg at jeg ble overvåket av Politiets overvåkingstjeneste. Av ren nysgjerrighet søkte jeg om innsyn i mappen min, og i fjor fikk jeg tilgang til den”.*

Vedkommende kunne i et av dokumentene lese: *”NN ses ifølge fylkesmannen skriv å være adoptert av...”* Han forteller at *”kone og barn er like begeistret over dette som jeg”*, og at han ikke er bitter fordi adoptivforeldrene tok hemmeligheten med seg i graven: *”De mente at det var til det beste for meg. Det kan jeg ikke klandre dem for”.*

VEDLEGG 6 Registrering av ledelsen i AKP (m-l)

Innsynsloven satte som tidligere omtalt et skille ved 25.november 1977. I § 1 heter det:
”For opplysning som er registrert etter 25. november 1977, gjelder innsynsretten likevel bare når

- innhenting, registreringen eller bruken av opplysningen manglet hjemmel i gjeldende*
- a) *lov, forskrift eller instruks, eller*
 - b) *innhenting av opplysninger er skjedd ved telefonkontroll besluttet av retten, og det etter en vurdering av de nå tilgjengelige dokumenter kan synes tvilsomt om vilkårene for å foreta telefonkontroll var oppfylt”.*

I en reportasje (27.10.02) hevdet Klassekampen at ”Innsynsutvalget aksepterer politisk overvåking av AKP på politisk grunnlag, stikk i strid med Lund-kommisjonen”. Professor i Europa-rett, Hans Petter Graver, fant det ”*merkelig og ikke tillitvekkende at ledende personer i AKP ikke får se noen ting etter 1977*”. Han kunne ikke si om Innsynsutvalgets praksis var i strid med loven, ”*men dette reiser igjen diskusjonen omkring AKP (m-l) var et ulovlig parti eller ikke.*”

Klassekampen viste til at et av de mest kjente navnene i den norske m-l-bevegelsen ikke hadde fått se noe dokument fra tiden etter 25.november 1977.

Daværende leder av utvalget svarte (02.11.02) at utvalget i sitt arbeid la til grunn at både AKP(m-l) og RV var og er lovlige politiske partier i Norge. ”*Dette tilsier likevel ikke at den aktivitet som ble drevet av enkeltpersoner i partiet, ikke kunne være grunnlag for registrering etter overvåkingsinstruksen av 25. november 1977*”.

Instruksens § 4.3 lyder slik: ”*Medlemskap i lovlig politisk organisasjon eller lovlig politisk virksomhet kan ikke i seg selv danne grunnlag for innhenting og registrering av opplysninger*”.

Lederen av utvalget skrev at man la til grunn at dersom personer i AKP(m-l) og RV drev ren politisk virksomhet, kunne ikke dette være grunnlag for å starte en registrering. ”*Andre forhold kunne imidlertid være grunnlag for instruksmessig registrering. Eksempler på slike forhold er kontakt med etterretningspersonell fra fremmede makter, mistanke om slik kontakt som det var grunnlag for å avkrefte eller bekrefte, eller mistanke om ulovlig pengestøtte til politisk arbeid. Hvis et registreringsgrunnlag var til stede kunne dette også åpne for et videre skjønn med hensyn til hvilke opplysninger som overvåkingspolitiet anså relevante å registrere. Ett eksempel kunne da være tilknytning til politisk parti.*

”*Det ville også kunne være berettiget å registrere politisk arbeid drevet på fordekt måte, for å bekrefte/avkrefte om dette arbeidet ble drevet for å dekke over handlinger eller forberedelser til handlinger som kunne vær i strid med norsk lov*”.

Lederen kunne ikke se at Innsynsutvalgets lovanvendelse var i strid med Lund-kommisjonens vurderinger, og refererte kommisjonens kommentarer til instruksens § 4.3:

”*Når grunnlaget for overvåking eller registrering er til stede, kan det i tillegg nedtegnes opplysninger om politisk tilknytning eller virksomhet, men bare så lenge dette er relevant i formålet med overvåkingen eller registreringen. Ved vurderingen av hva som er relevant, sier det seg selv at overvåkingstjenesten må ha et vidt spillerom for skjønn. Men opplysninger som*

åpenbart er uten interesse i overvåkningsmessige øyemed eller for personkontrolltjenesten, kan ikke nedtegnes”.

Utvalgslederen viste endelig til at utvalget fulgte Lund-kommisjonens vurderinger vedrørende registrering av den politiske ledelse i AKP(m-l) og RV etter 25.11.1977. Der fant man ikke grunn til å anta at opplysninger om partiets virksomhet og om noen relativt få sentrale ledere og tillitsvalgte, var instruksstridig i første halvdel av 1980-tallet. *”Blant annet måtte grunnlaget for alt hemmelighold om hvem som satt i partiets ledelse, hvor møter ble holdt og hvem som deltok mv, interessere overvåkingstjenesten”.*

I en kommentar i RV-hefte nr.2 2002 heter det at *”her er det lett å skyte på Innsynsutvalget, men samtidig er det viktig å få fram at Stortinget har bestemt at det var lovlig å overvåke AKPs ledelse etter 1977, først og fremst fordi POT på dette tidspunktet for første gang får en instruks som kan legitimere en slik overvåkning. Det er paradoksalt at denne instruksen, som gjør det klart at det IKKE er lovlig å overvåke folk av politiske grunner aleine, i dag gjør det vanskeligere for folk å få innsyn i mappene etter 1977”.*

VEDLEGG 7 Reaksjoner på mappeinnsyn

Samlet og redigert av Thor Bjarne Bore

”Da jeg fikk se innholdet i mappa mi, så lignet det mer på min egen dagbok enn på et dokument fra overvåkingspolitiet.....Det var en overraskelse at Overvåkingspolitiet hadde fulgt meg helt fra jeg var 14 år. Det er ekkelt også.”

(Marit Løfsnes til NTB 25.oktober 2001)

”Det som gjør meg mest både sår og sint er at overvåkingspolitiet rakk helt inn i klasserommet på Bankgata ungdomsskole.....de har bevisst brukt informasjon fra elever om min generelle politiske aktivitet”

(Brikt Kristensen i Avisa Nordland 10.september 2002)

”Over 700 sider med dokumenter. 443 journalførte saker.....Deres forsøk på å ha full kontroll, full oversikt over livet mitt, det er det som har virket sterkest på meg nå i ettertiden....De har vært overalt, men de har ikke funnet noe, ikke noe i mitt liv, som har vært en sikkerhetsrisiko eller en trusel mot Norge”

(Reidar T. Larsen til Dagens Næringsliv 12. mai 2001)

”Det er med vemod og sorg jeg får bekreftet at det har eksistert informasjon om meg som jeg selv ikke har hatt herredømme over. Denne informasjonen har innvirket på hvordan jeg er blitt behandlet, mens jeg selv lette etter andre årsaker til utestengning og isolasjon. Dette har preget mitt selvbylde og den yteevne jeg rettmessig skulle ha hatt. I dag fyller jeg 73 år.”

(Gerd Grønvold Saue, referert på OPOs hjemmeside)

”Noen av dokumentene er uhyggelig og motbydelig lesning. Jeg føler at vi er blitt så tilskitnet og nedverdignet og uberettiget mistenkeliggjort.....Denne personlige nedverdiggelse preget mine tanker og ødelegger mange gode minner fra mitt ungdoms- og voksenliv”.

(Edit Romsdal Søndrol, gjengitt i boken ”Mapper”)

”Her kunne jeg lese at jeg trolig hadde en ulykkelig barndom, hvilket ikke er sant”.

(Karl Henkel til Hardanger Folkeblad)

”Jeg er svært opprørt over hvor store ressurser Overvåkingspolitiet har brukt på å følge meg og det jeg har gjort. Det dreier seg om samfunnsnyttig arbeid, som å bekjempe hiv og aids, aksjoner for høyere kvinnelønn og kortere arbeidstid, arbeid mot nedlegging av kvinnearbeidsplasser og kamp for selvbestemt abort og mot porno”.

(Agnete Strøm til Bergens Tidende 28.oktober 2002)

”I mappa min ligger det et nesten ordrett referat fra et helt ufarlig foredrag jeg holdt om barnehagesituasjonen i Bergen”.

(Nora Linden til Klassekampen)

”Jeg føler meg rett og slett tråkka på. I tillegg er nær familie rammet. En i familien ble direkte advart mot å ha nært samkvem med meg”.

(Veslemøy Fjerdingsstad til Laagendalsposten)

”Overvakinga har prega ein stor del av hans vaksne liv, og han kjenner framleis angsten ta tak dersom ein politibil saktar på farta ved sida av han”.
(Sunnmørsposten om Asgeir Sunde, 14.februar 2002)

”Krigens slutt ble starten på en ny krig for oss. Vi ble forfulgt, trakassert og fortalt løgnhistorier om og diskriminert – i tiår etter tiår”.
(Roald Halvorsen, NKPs illegale krigsledelse, til Dagbladet 4.november 2003)

”Alle politinotata frå mi tid i byen rundt Breiavatnet, er fulle av feil, insinuasjonar, taskenspilleri og gjev ein eim av konspiratorisk ande som må ha fløynd over i den lokale makteliten frå oljas ammetid. Det må finnast nokre der lokalt som sit att med vond smak etter å ha vore informantar og tenarar i eit overvakingssystem utanfor all fornuft”.
(Torgeir Havik i Stavanger Aftenblad 23.november 2006)

”Da jeg leste i papirene deres at jeg var avholdsmann, ble jeg så oppgitt at jeg øyeblikkelig måtte ta meg en dram”.
(Øystein Gransjøen til Vi Menn)

”Politimesteren i Kristiansand sendte et skriv til samtlige lensmannskontor i distriktet om hva de skulle gjøre med samfunnsfiender: ”Som meldt under møtet vil det påligge meg å gi ordre om arrestasjon av samfunnsfarlige elementer... Jeg må være sikker på at vi en fart må uskadeliggjøre slike elementer også i landdistriktet”, skriver politimesteren. –Jeg oppfatter uskadeliggjøre som om de hadde planer om å ta livet av meg, sier Kjetså til Klassekampen”.
(Klassekampen 7.mars 2003)

”Overvåkingspolitiet ville vite hva NKP-er Signe Ødegård gjorde hjemme. Derfor ble ektemannen forsøkt vervet for å holde øye med henne.....-Det er jo forferdelig ekkelt, det som står i brevet. Jeg var ikke klar over at han var blitt satt under et slikt press. Når man ikke kan si til ektefellen sin at man er innkalt til Overvåkingspolitiet, ødelegger det jo for tilliten. Det var selvsagt ikke en utløsende årsak til at ekteskapet gikk i oppløsning, men det kan ha vært en medvirkende årsak”.
(Signe Ødegård til Dagbladet 24.august 2001)

Oppreisning viktigst

Erstatningsordningen er ment som en billighetserstatning, en form for oppreisning. Det store flertall av dem som offentlig har kommentert Innsynsutvalgets fastsettelse av erstatningsbeløp, har også oppfattet det slik. De er mer opptatt av å ha fått oppreisning enn av beløpets størrelse, men de som gir uttrykk for noen mening om erstatningssummene, mener at de er for små.

”Rettsstaten har rettet seg opp lite grann. Staten slår fast at lovlig politisk virksomhet ikke skal overvåkes. Det er det viktigste i dette”.
(Finn Sjøe, 80.000 kr i erstatning, til Aftenposten 28.juni 2002)

”10.000 kroner er småpenger, men samtidig er det ei bekreftelse på at de har gjort noe som er forbudt, og det synes jeg er greit”.
(Solveig Aamdal, Verdalen på nrk.no)

”Innsynsutvalget har tilkjent ekteparet Kari Hauge Rasmussen og Eivind Rasmussen til sammen 100.000 kroner i erstatning for ulovlig overvåking på 1960-tallet. – Ingen sier unnskyld eller beklager noe, men når vi får erstatning, innrømmes det at feil er blitt gjort. Det er jo en slags oppreisning, synes Kari Hauge Rasmussen. – Nå anser vi oss ferdige med saken..... Vi er lykkelige over at det er slutt, legger Eivind til”.

(Stavanger Aftenblad)

”Pengesummen er latterlig lav (10.000 kroner), men Staten erkjenner jo at jeg er utsatt for et overgrep”.

”Helge Galtrud til Svalbardposten 11.april 2003)

”Han er tilkjent 30.000 kroner i erstatning.....Beløpets størrelser er han ikke misfornøyd med. – Det viktige er at de har tatt på seg skylda for å ha drevet med ulovligheter. Pengene spiller ingen som helst rolle”.

(Pål Steigan til Aftenposten)

”Dette gjenoppretter troen på rettsstaten, mener Jostein Gule (74) etter at han og hustruen Ingeborg (71) nå mottar 75.000 kroner i erstatning etter å ha blitt ulovlig telefonavlyttet av overvåkingspolitiet i perioden 1977-80.....man må ha opplevd slikt for selv å forstå hva det er snakk om...For hva enn mange måtte tro og mene, viser denne innrømmelsen og oppreisningen at vi verken var paranoide eller på ville veier, da vi søkte om slik erstatning”.

(Østlands-Posten 3.september 2004)

”Mappen er min medalje. Den dokumenterer at jeg verken har vært spion eller på annen måte har brutt norsk lov. Dette er en haug med dokumenter (233 skriv er registrert i mappa) om meg og mitt liv, den viser ingenting”

(Walter Meiring til www.geocities.com 16.juni 2006)

”Staten erkjenner at kommunisten Asbjørn Hortmann har vært gjenstand for ulovlig politisk overvåking. Erkjennelsen er bra. Men myndighetenes vilje til å be offeret om unnskyldning og betale erstatning er skammelig. 20.000 kroner er jevngodt med å peke nese til offeret.....Samfunnets kontroll av Hortmann har altså vært total. På den måten har han urettmessig fått et stempel som mindre pålitelig nordmann. Det er i et slikt perspektiv en erstatning på 20.000 kroner blir så urimelig lav”.

(Helgeland Arbeiderblad)

”Trondheimsmannen Hilmar Sæther (72) er tilkjent 40.000 kroner etter ulovlig overvåking. - Jeg er ikke helt fornøyd med størrelsen på beløpet, maksimumserstatningen er 100.000. Men at Innsynsutvalget skriver at jeg har lidd stor overlast ved den ulovlige overvåkningen, er jeg meget godt tilfreds med”.

(Adresseavisen)

”Med et konsentrert ansiktsuttrykk leser Tore Skjærseth brevet fra Innsynsutvalget. Han får 90.000 kroner i erstatning. – Det er et lite beløp når en har vært fotfulgt av Overvåkingen i 39 år, sier han. Men det er oppreisningen mer enn de pengene som teller for den 83-årige pensjonisten fra Jakobsli i Trondheim. – Jeg har fått oppreisning på alle punkter, sier han. Han legger ikke skjul på at brevet fra Innsynsutvalget kjenner godt. Helt ferdig med saken tror han aldri at han blir. – Det har satt sine spor både hos meg og resten av familien”.

(Adresseavisen 31.januar 2003)

”Innsynsutvalget slår fast at Peder Martin Lysestøl har lidd alvorlig skade som følge av overvåkningspolitiets virksomhet på 60- og 70-tallet, og har tilkjent trondheimsmannen utvalget maksimumsbeløp på 100.000 kroner i erstatning. – Dette er virkelig en gledens dag. Jeg betrakter dette som full oppreisning....”
(Peder Martin Lysestøl til Klassekampen)

”Kommuniststampelet har hindret Asbjørn Fossen i å få stillinger han er kvalifisert for. Nå har innsynsutvalget gitt ham 50.000 kroner i erstatning. – Det viktigste for meg er at jeg har fått oppreisning, sier Fossen til Klassekampen.....Han mener han ikke trenger noe offentlig unnskyldning fra regjeringa. – Innsynsutvalget er tross alt et regjeringsoppnevnt utvalg, sier han”.
(Klassekampen 18. september 2001)

”Endelig kom brevet. Lilly Øvre smiler vakkert mens hun leser de etterlengtede ordene: Hennes mann var aldri noen spion, og overvåkingen av ham var et feilgrep.....At han ikke fikk se dette brevet fra Justisdepartementets innsynsutvalg er fortsatt bittert for familien og partikamerater fra ytterste venstre fløy. – Men nå vil jeg helt bare være glad. Jeg leser om og om igjen ordene om at overvåkingen av Oskar var urettmessig, og at den påførte ham alvorlig skade. Dette brevet er det likeste jeg har fått noen gang. Det står noe om et erstatningsbeløp også, men det gir jeg blaffen i. Her er det oppreisningen som betyr noe! sier den staute kvinnen med glade øyne”.
(Adresseavisen 11.september 2003)

”Pengane er ein ting. Dei ser eg på som eit symbol. Det som kjennest best er at staten har akseptert at eg skal få oppreisning for eit overgrep som er gjort mot meg.....For meg er det også eit tankekors at alle overvakarane har gått fri. I andre kriminelle saker er det eit viktig prinsipp at gjerningsmannen skal stillast til ansvar og straffast”.
(Kjell Underlid til Bergens Tidende)

”...legg til at pengane ikkje er interessant for han i saka. – Det viktigaste for meg er å bli reinvaska offisielt for mistanken. Utvalet som gav meg erstatning seier at eg må vere fri for mistanke, men det er påtalemakta som skal slå fast ein gong for alle at eg er skuldig eller uskuldig”.
(Knut Solberg til Firda 27.februar 2002)

”Jeg gråt da jeg leste Innsynsutvalgets vurdering , om at jeg har lidd alvorlig skade som følge av overvåkningspolitiets virksomhet.....Dette er en seier for meg, men også for andre. Det viser seg at kampen for å få innsyn og oppreisning ikke er helt håpløs”.
(Tove H.Lehre til Gudbrandsdølen Dagingen 28.august 2002)

”Det viktigste er ikke pengene. For meg handler dette først og fremst om å ha fått oppreisning for stor urett gjennom mange år”.
(Einar Andersen til Fædrelandsvennen)

”Hvis man måler beløpet (80.000 kroner) mot andre erstatninger som gis, er det kanskje ikke så mye. Men det at erstatningen kommer, er en erkjennelse av at overvåkingen har vært ulovlig. I erstatningen ligger det en viss oppreisning”.
(Reidar T. Larsen til Aftenposten 16.september 2001)

”Pengene (30.000 kroner) betyr ingenting....sier Signe Ødegård til Dagbladet. Det som er viktig for henne, er begrunnelsen for at hun får erstatning: ”Respekten for privatlivets sfære er en grunnleggende rettighet i et demokratisk samfunn. Ved å forsøke å ”holde en viss kontakt” for å få Deres daværende ektemann til å gi opplysninger om Dem og deres eventuelle vennekrets, anser vi at Overvåkingspolitiet har brutt en slik grunnleggende rettighet. Dette anser vi som et svært alvorlig brudd på demokratiske spilleregler, heter det i brevet fra Innsynsutvalget”.”
(Dagbladet 24.august 2001)

”Staten erkjenner at kommunisten Asbjørn Hortmann har vært gjenstand for ulovlig politisk overvåking. Erkjennelsen er bra. Men myndighetenes vilje til å be offeret om unnskyldning og betale erstatning er skammelig. 20.000 kroner er jevngodt med å peke nese til offeret.....Samfunnets kontroll av Hortmann har altså vært total. På den måten har han urettmessig fått et stempel som mindre pålitelig nordmann. Det er i et slikt perspektiv en erstatning på 20.000 kroner blir så urimelig lav”.
(Helgeland Arbeiderblad)

20.000 kroner i erstatning for ulovlig overvåking....summen er latterlig liten. Overvåkingen har påvirket hele min tilværelse, mitt yrkesliv og mitt private liv”.
(Kjell Landmark til Fædrelandsvennen)

”35.000 kroner, det er som å kaste dritt etter folk”.
(Magne Galteland til Klassekampen 17.februar 2001)

”Noen har helt sikkert veldig bruk for de penga, men for egen del er det helt uaktuelt. Jeg ville følt meg som ei hore om jeg skulle ta imot penger fra de samme som trakasserte og forfulgte meg i hele etterkrigstida”.
(Harald Olsen til Dagbladet 4.november 2003)

Ønsker unnskyldning

Spørsmålet om en offentlig unnskyldning og beklagelse til alle som har vært utsatt for ulovlig overvåking, var vært reist flere ganger, ikke minst av Organisasjonen mot politisk overvåking (OPO).

Det lå ikke i Innsynsutvalgets mandat å vurdere slike problemstillinger, men det er gjort av flere av dem som fikk innsyn/erstatning.

”Jeg synes generelt erstatningsnivået er for lavt....Vi mener at det viktigste er at alle som har vært politisk overvåket får en skikkelig unnskyldning.
(Kjell Bygstad, leder i Organisasjonen mot politisk overvåking, til Klassekampen)

”Jeg vil heller ha en uforbeholden innskyldning og svar på ”hvem ga ordren” enn skadeserstatning.....Hvis jeg selv var justisminister og noen i samfunnet vil bruke vold for å omstøte den stort sett demokratiske orden ville jeg anbefale advarsel og overvåking. Men overvåking av meninger? Av reiser? Av legalt medlemskap? Det skal meget gode grunner til for å rettfærdiggjøre dette”.
(Johan Galtung i Klassekampen 12.juni 2001)

”Jeg mener det er pengesløsning å gi meg 30.000 kroner for å ha oppbevart slike opplysninger. Det jeg kunne fått var en skikkelig unnskyldning”.

(Ingvar Skobba, tidl. leder av Solidaritetskomiteen for Vietnam i Klassekampen 28. januar 2002)

”Fjeld er ikke imponert over erstatningssummen (30.000 kroner)..... I Sverige har erstatning til ofre for politisk overvåking vært på mellom 100.000 og 400.000 kroner. Fjeld mener det ville være et mer akseptabelt nivå. –Det jeg savner fra statens side er en uforbeholden unnskyldning, sier Fjeld”.

(Åge Fjeld til Klassekampen 21.august 2001)

Noen søkere har til dels detaljerte anførsler om hvordan de fikk ulike typer psykiske problemer som følge av overvåking. I det følgende klippet kommenterer en lege problemstillingen:

”Jeg har hørt mange fortelle om overvåkingen i Kirkenes. Fortellingene har vært vanskelig å tro for en som kommer sørfra og ikke har følt historien på kroppen. Det har vært fristende å bruke diagnoser om ”paranoide vrangforestillinger” når folk har fortalt om detaljert overvåking av bevegelser, åpning av brev, avlytting av telefonsamtaler osv. bevisene i form av kilovis med utskrifter av POTs arkiver gjør imidlertid at all tvil feies vekk. Det dreier seg ikke om paranoia hos de som fortalte om overvåkingen; her dokumenteres at et stort antall personer har vært utsatt for massiv overvåking på arbeidsplassen, i fritida, fått avlyttet telefonen og åpnet posten. POT har hatt hjelp av en rekke lokale informanter for å skaffe all denne informasjonen.

De overvåkede kan grovt sett deles i tre grupper:

- 1) Personer med kommunistisk aktivitet/sympati*
- 2) Slektninger (ofte sønner og døtre) av kommunister*
- 3) Personer som POT ved en feil har mistenkt å besitte kommunistiske sympatier*

Det som går som en rød strek gjennom rapportene er at det er en rekke feilaktige observasjoner, i tillegg er det mest av informasjon tolket på verst mulig måte. Materialet gjennomsyres av negative beskrivelser av de overvåkede personligheter.....

De fleste løste problemene på sin egen måte. De sterkeste maktet nok presset, men mange sleit med nerver og alkoholisme. Selvmord er også rapportert.

Vi har begynt å få dem til konsultasjoner. Vi får være glad for at noen går til legen, og ikke velger andre, mer destruktive for å prøve å bearbeide sine følelser etter at de nå har fått innsyn i sine mapper. Frustrasjon, fortvilelse, sinne, harme, aggresjon, skuffelse, mistenksomhet, apati og søvnproblemer er bare noen av de følelsesmessige reaksjoner de overvåkede føler.

.....Slik disse menneskene framstår under konsultasjonen må de karakteriseres som ”syke” selv om reaksjonen på mange måter er helt naturlig og normal.

Partisanene fikk sin rettmessige oppreisning av kong Harald gjennom hans tale i Kiberg i 1996. De ulovlig overvåkede har ikke fått noen slik offisiell beklagelse eller unnskyldning fra det offisielle Norge. I påvente av en slik unnskyldning får vi hjelpe dem på mest mulig måte når de kommer til oss på legekantoret.

(Harald G. Sunde, allmennlege i Kirkenes, i ”Utposten” nr.1, 2003)

Påstander om telefonkontroll

Mange av innsynssøknadene inneholdt påstander om telefonovervåking. Som regel var det umulig å finne noen beviser i dokumentene for at slik overvåking hadde funnet sted. Utvalget har derfor ingen mulighet til å vurdere i hvilken grad det kan ha foregått telefonkontroll uten at den var hjemlet på forskriftsmessig måte.

Påstandene i søknadene skal ikke trekkes frem her, men i det følgende gjengis enkelte av det som er fremkommet i media etter at søkere har fått resultatet av søknadsbehandlingen. Slike er ingen bevis for at det har funnet sted uregelmessigheter, men de har en del felles trekk. Her kan trekkes frem materiale som er nokså typiske for det som fortelles:

”Vi kunne løfte av røret hjemme og komme til Skien Politikammer uten å slå et nummer, og vi har hatt feiloppringninger fra folk som egentlig skulle til politiet”.

(Jan Rugstad til Telemark Arbeiderblad 30.april 2004)

”Jeg opplevde så seint som i 1995/96 at folk som ringte til min privattelefon i stedet ble koblet direkte til Sunnmøre politikammer”.

(Bente Volder til Sunnmørsposten)

”Ved en anledning ble det avspilt bruddstykker av en tidligere telefonsamtale for meg. Det finnes ikke spor etter dette i papirene jeg har mottatt”.

(Nora Linden til Klassekampen)

”Per Flatberg mener han har all grunn til å tro at han var avlyttet som generalsekretær (*i Norges Naturvernforbund*) fra 1979 til 1980, og videre etter at han tiltrådte som informasjonsleder i Folkeaksjonen i Alta i 1981. –Det er jeg overbevist om. Jeg har klare indikasjoner på telefonavlytting. Ringte det til oss, fikk vi avspilt samtaler i andre enden av røret”.

(Per Flatberg til Adresseavisen 27.februar 2002)

”En gang jeg ringte fra Tynset til Norges Naturvernforbunds telefonnummer i Oslo, havnet jeg tre ganger til Justisdepartementets sentralbord, forteller Hans J. Engan som i dag arbeider som overlege ved Tynset Sjukehus”.

(Adresseavisen 27.februar 2002)

”Det var kluss med telefonen i årevis. Jeg ringte hjem, og naboen svarte, andre ganger var det motsatt. Til tider overhørte jeg samtaler”.

(Magnus E. Johannessen til Dagsavisen 27.februar 2002)

”.....gang på gang ble vi minnet på at han ble overvåket. Telefonen virket ikke som den skulle, ofte kom vi til feil nummer, en gang svarte det ”Ørland flystasjon” da vi ringte et privat nummer”.

(Lily Øwre til Adresseavisen 11.september 2003)

”Jeg var 99 prosent sikkert på at telefonen min ble avlyttet. Vi hadde alltid så store problemer med den. Jeg ble allikevel fortvilet og nedfor da jeg fikk utskrift av personlige samtaler med venner. Det er ingen god følelse å lese kommentarer på at jeg var deprimert da jeg snakket med en venn,....”.

(Vidar Våde til Klassekampen)

”Han forteller at han stadig hørte merkelige lyder i telefonen og at han en gang han slo et nummer ble koblet direkte over til Bergen politikammer.... Fremmede stemmer skar inn i samtalene”.

(Edvard Vogt til Klassekampen 5.februar 2001)

”- Hva fikk deg til å skjønne at du var overvåka? - Det har jeg skjønt heile tida, men jeg ble vekt av en samtale jeg hadde med Toten lensmannskontor etter å ha slått nummeret til Intourist, det sovjetiske reisebyrået”.

(Arvid Borglund til Friheten 7.mars 2003)

”– Ein gong i 1983/84 fekk eg ein telefon om at det ville koma ein delegasjon med representantar for eit venstreparti i Peru med tog til Østbanen i Oslo. Sjølv kunne eg ikkje møte dei, men dei blei møtt av representantar for norsk politi. Ein annan gong fekk eg ein telefon om at det fanst ein kubansk vervakingspolitiet avlytta nokre av telefonsamtalane mine med andre”.

(Olav Svorstøl til UOI.no, Universitetet i Oslo), 30.januar 2003)